

**ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN HELLENİSTİK
DÖNEM'E KADAR BULUNAN ANA TANRIÇALAR VE
GÜNÜMÜZDEKİ SERAMİK YORUMLARI**

Ece KANIŞKAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Seramik Anasanat Dalı**

Danışman: Doç. Ayşegül Türedi ÖZEN

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekim 1998**

153204 - 1

26

Özyıldırım

**ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN
HELLENİSTİK DÖNEM'E KADAR
BULUNAN ANA TANRIÇALAR VE
GÜNÜMÜZDEKİ SERAMİK YORUMLARI**

**Ece KANIŞKAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESKİŞEHİR-1998**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN HELLENİSTİK DÖNEM'E KADAR BULUNAN ANA TANRIÇALAR VE GÜNÜMÜZDEKİ SERAMİK YORUMLARI

Ece Kanışkan

Seramik Ana Sanat Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Doç. Ayşegül Türedi Özen

Anadolu insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar yaşanan çok çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu çok çeşitli uygarlıklara ait bulgulara yapılan kazılar sonucunda ulaşılmıştır. Günümüzde de birer hazine niteliği taşıyan bu bulgulara ulaşabilmek için kazı çalışmalarına devam edildiği bilinmektedir.

Anadolu'da değişik dönemlerde yaşayan insanlar, kültürlerini Anadolu toprağını biçimlendirerek pişirmiş ve seramiğe dönüştürmüşlerdir. Üstün insan zekasıyla hava, toprak, su ve ateşin ahenkli bir biçimde biraraya gelmesiyle ortaya çıkan seramik, yalnızca kullanılabilir biçimiyle değil insanı etkileyen, büyüleyen gizemli biçimleriyle de farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Kemik, mermer, metal ve pişmiş toprak olan ana tanrıçalar; Anadolu'da yaşayan insanların içsel güçlerini desteklemek ve ondan kuvvet bulmak amacıyla yapılan objelerdir.

Bu araştırmanın birinci bölümünde, Tarih Öncesi Çağlardan başlanarak Hellenistik Döneme kadar olan tarihsel gelişim süreci incelenmiştir. İkinci bölümde ise yine aynı devirlerde Anadolu'da bulunmuş olan ana tanrıçalar ve devirlere göre gösterdikleri özellikler araştırılmıştır. Üçüncü bölüm olan günümüzdeki yorumları başlığı altında Anadolu Medeniyetlerinden ve özellikle ana tanrıça heykelticiklerinden esinlenerek çalışan sanatçıların bazıları ele alınmış, ana tanrıça heykeltiği uygulamaları yapılmış ve araştırma tamamlanmaya çalışılmıştır.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Ayşegül TÜREDİ ÖZEN

Üye : Yrd.Doç.Saadetin AYGÜN

Üye : Yrd.Doç.Ekrem KULA

Ece KANIŞKAN'ın "Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Dönem'e Kadar Bulunan Ana Tanrıçalar ve Günümüzdeki Seramik Yorumları" başlıklı tezi 19 Kasım 1998 tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Seramik Anasanat Dalında yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr. ~~Filiz~~ **ÖZKALP**
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Ana tanrıçanın doğum yeri, başta Anadolu olmak üzere tüm evrene yayılmıştır. Uluslar, kendi dillerince çeşitli adlar vermişler, başına taç giydirmişler, süslü bir tahtta oturtmuşlar, adına şenlikler düzenlemişlerdir.

İnsanoğlu, binlerce yıl öncesinde; bolluk, verimlilik, doğurganlık, mutluluk, güzellik, aşk istemlerinin somutlaştırılmış örneği olarak kadın heykelciklerini meydana getirmiştir. Bu kadın heykelcikleri, bir inanın ürünüdür. Bu heykelcikler kemik, taş veya mermer, metal ve toprak gibi malzemelerle oldukça usta bir biçimde şekillendirilmiştir. Kısaca yaratıcı düşünce, doğurucu eylem, geliştirici, ilerletici kıvılcık kadın heykelcikleriyle vücut bulmuştur. Araştırılması yapılan dönemlerde ele alınan örnekleriyle kadın heykelcikleri, tezde dil birliği kaygısı güdülenerek, genel bir adla anılmıştır. «Ana Tanrıça».

Bu araştırmada; Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlardan, Helenistik Dönem'e kadar bulunan Ana tanrıçaların resimlerle ve açıklamalarla gelişim süresi anlatılmış, ayrıca, bazı Türk seramik sanatçılarının Anadolu Medeniyetleri, özellikle ana tanrıça heykelciklerinden etkilenerek yaptıkları seramik çalışmaları örnekleriyle incelenerek verilmeye çalışılmıştır.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
RESİMLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN HELLENİSTİK DÖNEM'E KADAR BULUNAN SERAMİK ANA TANRIÇALAR

I. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR VE TARİH DÖNEMLERİ	2
I.1. PALEOLİTİK ÇAĞ (YONTMA TAŞ ÇAĞI-ESKİ TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 60.000-10.000)	3
I.2. MEZOLİTİK ÇAĞ (ORTA TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 10.000-4000).....	6
I.3. NEOLİTİK ÇAĞ (YENİ TAŞ ÇAĞI, CİLALI TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 8000-5500)	6
I.4. KALKOLİTİK ÇAĞ (MADEN-TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 5500-3000) ...	7
I.5. TUNÇ ÇAĞI (M.Ö. 3500-2000)	8
I.5.1. Eski Tunç Çağı (M.Ö. 3500-3000).....	8
I.5.3. Orta Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2500)	9
I.5.4. Geç Tunç Çağı (M.Ö. 2500-2000)	10
I.6. ASUR TİCARET KOLONİLERİ (M.Ö. 1950-1750)	10
I.6.1. Asur Sanatı	11
I.7. HİTİT İMPARATORLUĞU (M.Ö. 1750-700)	13
I.7.1. Hitit Sanatı	14

I.8. FRİGYA UYGARLIĞI (M.Ö. 750-300)	20
I.9. LİDYA UYGARLIĞI (M.Ö. 700-300)	22
I.10. HELLENİSTİK DÖNEM (M.Ö. 333-309)	23
II. ANADOLU'NUN TANIMI	24
III. SERAMİĞİN TANIMI	25
IV. ANA TANRIÇANIN TANIMI VE DOĞUŞU	27

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA ÇEŞİTLİ MALZEMELERLE YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR VE SERAMİK ANA TANRIÇALAR

I. ANADOLU'DA ÇEŞİTLİ MALZEMELERLE YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR VE MALZEMELERİNE GÖRE AYIRIMI..	29
I.1. ANADOLU'DA KEMİKTEN YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR	30
I.2. ANADOLU'DA MERMERDEN VE ÇEŞİTLİ TAŞLARDAN YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR	32
I.3. ANADOLU'DA ÇEŞİTLİ MADENLERDEN YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR	39
I.4. ANADOLU'DA SERAMİK ANA TANRIÇALAR	45
I.4.1. Anadolu'da Neolitik Çağda Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar	46
I.4.2. Anadolu'da Kalkolitik Çağda Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar	65
I.4.3. Anadolu'da Tunç Çağında Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar	72
I.4.4. Anadolu'da Hellenistik Dönemde Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DAKİ ANA TANRIÇALARIN BAZI TÜRK SERAMİK SANATÇILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE SANATÇILARIN SERAMİK ÇALIŞMALARIYLA ANA TANRIÇA YORUMLARI

I. ANADOLU'DAKİ ANA TANRIÇALARIN GÜNÜMÜZ TÜRK SERAMİK SANATÇILARINA ETKİLERİ VE YORUMLARIYLA SERAMİK ÇALIŞMALARI	88
I.1. SADİ DİREN	89
I.2. ERDİNÇ BAKLA	96
I.3. CEMALETTİN SEVİM	116
I.4. ŞEYMA REİSOĞLU NALÇA	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DAKİ ANA TANRIÇALARIN GÜNÜMÜZ YORUMLARIYLA SERAMİK UYGULAMALARI

I. UYGULAMASI YAPILAN ANA TANRIÇALAR	129
I.1. ANA TANRIÇA YORUMUYLA DUVAR PANOSU UYGULAMALARI	131
I.2. ANA TANRIÇA YORUMUYLA FORM ARAŞTIRMALARI	139
SONUÇ	156
EKLER	
SÖZLÜK	157
KAYNAKÇA	160

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Resim 1- Lascaux Mağarası Duvarında Hayvan Resimleri, Yaklaşık 15.000 yıl önce, (Sanatın Öyküsü).....	4
Resim 2- Willendorf Venüsü, Willendorf, Avusturya, Naturhistorisches Museum, Viyana.....	5
Resim 3- Trundholm Güneş Arabası, Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag. (Sanat Tarihi Ans., s. 18)	9
Resim 4- Çömlek. Pişmiş Toprak. Yük: 23 cm. Alacahöyük, M.Ö. 3000 yıl ikinci yarısı, (An. Med. Müzesi Kat., s. 61, renkli)	10
Resim 5- Üç Ayak Üzerinde Çaydanlık, Kültepe Anadolu Uygarlık Müzesi, (An. Med. Müzesi Kat., s. 20 , renkli).....	12
Resim 6- Hitit İmparatorluğu Toprakları Ve Önemli Yerleşimler, (Ana. Uyg. Ans., s. 19)	13
Resim 7- Törensel Sembol, Tunç. Yük: 34 cm. Alacahöyük, M.Ö.3. Binyıl İkinci Yarısı, (An. Med. Müzesi Kat., s. 61, renkli).....	14
Resim 8- Rölyefli Seramik Kap, (Hitit Sanatı, s. 47)	15
Resim 9- Boğazköy'de Bulunmuş Gaga Ağızlı Testi, (An. Med. Müzesi Kat. s. 31, renkli).....	16
Resim 10- Boğa Biçimli Kaplar, Pişmiş Toprak. Yük. 90 cm. Boğazköy, İ.Ö. 16 yy. Çanak Çömlek Konusunda Dini İşlevi Olanların Yapısına Özen Gösterilmiştir. Törensel İçki Kapları (Rhyton) Bu Türün Önde Gelenleridir. Fırtına Tanrısının İki Boğasını Betimleyen Heykel Şeklindeki Kaplar Bu Konunun En Özgün Yapıtlarıdır, (An. Med. Müzesi Kat., s. 91, renkli)	17
Resim 11- Ugarit (Rao-Şamra-Lazkiye)'de Bulunan Büyük Kral Murşili II'nin Steatit Mühür Matrisi, Şam, Milli Müze, (Hitit Sanatı, s. 200)	18
Resim 12- Hititler İle Mısırlılar Arasında Yapılan İlk Devletlerarası Antlaşma Olan Kadeş Antlaşması'nın Metni. Eski Şark Eserleri Müzesi, İstanbul, (Ana. Uyg. Ans., s. 46, renkli)	19
Resim 13- Tanrıya Ait Bronz Heykelcik (Eski Hitit Çağı) Tanrı heykelciği. Tunç. Yük: 11,4 cm. Dövlek (Sivas-Şarkışla, Kazı Buluntusu Değil) İ.Ö.16-15.yy. Hititler'de Küçük Heykel Ve Kabartma Sanatının da Konusu Dinseldir. Yürür durumda atletik yapılı genç bir tanrıyı temsil etmektedir. Kollarının durumu sanki bir şey fırlatıyor gibidir, (An. Med. Müzesi Kat., s. 96, renkli)	20
Resim 14- Boya Bezekli Kap, Pişmiş Toprak, yük: 30 cm., Gordion, (An. Med. Müzesi Kat., s. 120, renkli).....	22
Resim 15- Karun Hazinesi Olarak Bilinen Taslar ve Sürahi, Gümüş, İkiptepe Tümülüsü, M.Ö. 6. yy., (An. Med. Müzesi Kat., s. 150, renkli)	23

Resim 16- Ana Tanrıça Başı	Buluntu Yeri: Çayönü Tepesi, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ, Yakl. M.Ö. 7000, Kemik y: 2,8 cm., g: 3,0 cm., k: 0,5 cm., Diyarbakır Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 40)	31
Resim 17- Ana Tanrıça	Buluntu Yeri: Demircihöyük, İlk Tunç Çağı , Kemik; y: 4,95 cm., g: 1,85 cm., k: 0,15 cm., (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.64)	31
Resim 18- Kemik Üzerinde İnsan Yüzü Betimi	Buluntu Yeri: Höyücek Höyük, Neolitik Çağ, M.Ö.6000 yılının sonu, Kemik; y: 5,8 cm., ç: 1,2 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.56)	32
Resim 19- Ana Tanrıça Figürini	Kusura, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılı, Afyon Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 73)	32
Resim 20- Üç Başlı, Üç Boyunlu Ana Tanrıça Heykelciği	Kültepe-Kaniş, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 son çeyreği , Alabaster, y: 18,3 cm., g: 8,5 cm., k: 1,9 cm., Kayseri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 90)	33
Resim 21- Çift Başlı Ana Tanrıça Heykeli	Çatalhöyük , Çanak Çömlekli Neolitik Çağ, M.Ö.6000 yılın ilk yarısı, Mermer, y: 12,7 cm., g: 9,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 25)	33
Resim 22- Keman Biçimli İdol	Beycesultan, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın başı, Mermer, y: 9cm., g: 5cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 106)	34
Resim 23- İdol	Karataş Semayük, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın ortaları, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 93)	34
Resim 24- Dört Figürlü Yüksek Karartma	Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılın ilk yarısı, Taş, y: 11,6 cm., g: 11,3 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 19)	34
Resim 25- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılın ilk yarısı, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 20)	35
Resim 26- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı, Kalker, y: 7,3 cm., g: 5,6 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 22)	35
Resim 27- Leoparlı Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı, Kireçtaşı, y: 11,8 cm., g: 11cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi. (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 27)	36

Resim 28- Stilize Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı, Siyah Kireçtaşı, y: 8 cm., g: 3,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.29)	36
Resim 29- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı, Alabaster, y: 12,4 cm., g: 6,9 cm, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.37)	37
Resim 30- İkiz Ana Tanrıça Heykelciği	Kültepe, Eski Tunç Çağı M.Ö.3000 yılın sonu, Mermer, y: 12,7 cm., g: 17,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.98)	37
Resim 31- Ana Tanrıça Heykelciği	Kültepe, Eski Tunç Çağı M.Ö.3000 yılın sonu, Mermer, y: 9,2 cm., g: 10,2 cm.. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.99)	37
Resim 32- Ana Tanrıça Kabartması	Alaca, İnât Höyük Köyü, Hitit İmparatorluk Çağı M.Ö. 14. y.y., Andesit, y: 108 cm., g: 80 cm., k: 39 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.98)	38
Resim 33- Ana Tanrıça Kobaba Kabartması	Kargamış, Geç Hitit Beylikleri Çağı M.Ö. 9. y.y., Bazalt, y: 83 cm., g: 57 cm., k: 35 cm., Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.130) ...	38
Resim 34- Ana Tanrıça Kybele Kabartması	Ankara-Bahçelievler, M.Ö. 6. yy., Taş, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.140)	39
Resim 35- Kybele Heykelciği	Kazı buluntusu değil., Hellenistik Çağ. M.Ö. 4.yy. sonu , Mermer, y: 25 cm., g: 15,9 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.146)	39
Resim 36- Ana Tanrıça Heykelciği	Hasanoğlan, M.Ö.3000 yılın sonu, Elektrum-Altın, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.90)	40
Resim 37- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Kayseri (Çiftlik), Hitit İmparatorluk Çağı, M.Ö. 14-13 y.y. Altın, y: 1,8 cm., g: 0,9 cm., a: 6,4 gr., Kayseri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 102)	40
Resim 38- İkiz Ana Tanrıça Heykelciği	Alacahöyük, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın son çeyreği, Altın, y: 3,1 cm., g: 3 cm., a:3,39 gr., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.79)	41

- Resim 39- Ana Tanrıça Heykelciği**
Alacahöyük, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın son çeyreği , Gümüş, y: 10,6 cm., g: 3,8 cm., k: 1,3 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.80) 41
- Resim 40- Çocuğu Emziren Ana Tanrıça**
Horoztepe, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın sonu, Tunç, y: 21,5 cm., g: 6,2 cm., k: 4,1 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.81) 42
- Resim 41- Ana Tanrıça Heykelciği**
Alacahöyük, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın ikinci yarısı , Gümüş, y: 7 cm., g: 2,1 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.83) 42
- Resim 42- Ana Tanrıça Heykelciği**
Göller, Eski Tunç Çağı M.Ö.3000 yılın sonları, Bronz, y: 9,6 cm., g: 5,4 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 81) 43
- Resim 43- Ana Tanrıça Heykelciği**
İkiztepe, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl, Tunç, y: 10,3 cm., g: 7,2 cm., k: 0,2 cm., a: 10 gr., Samsun Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.83) 43
- Resim 44- Şematik Ana Tanrıça Heykelciği**
Göller, Eski Tunç Çağı, M.Ö. 3000 yıl sonu, Gümüş, y: 4 cm., g: 2,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.82) 43
- Resim 45- Ana Tanrıça Heykelciği**
Alacahöyük, Eski Tunç Çağı, M.Ö. 3000 yıl ikinci yarısı, Bronz, y: 11,5 cm., g: 4,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.85) 44
- Resim 46- Ana Tanrıça Heykelciği**
Alacahöyük, Eski Tunç Çağı, M.Ö. 3000 yıl ikinci yarısı, Bronz, y: 11,5 cm., g: 4,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.86) 44
- Resim 47- Şematik Ana Tanrıça**
İkiztepe, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın ortası, Altın, y: 3,0 cm, g: 2,5 cm., k 0,05 cm, a: 1,8 gr., Samsun Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 83) 44
- Resim 48- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
Alacahöyük, Hitit İmparatorluk Çağı M.Ö. 14-13 y.y., Tunç, y: 10,5 cm., g: 5,1 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.102) 45
- Resim 49- Ayakta Duran Hamile Ana Tanrıça Heykelciği**
Gritille, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ M.Ö.7000, Pişmiş Toprak, y: 5,0 cm., g: 2,8 cm., k: 2,6 cm., Adıyaman Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.44) 47

Resim 50- Ana Tanrıça Heykelciği	Çayönü Tepesi, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ M.Ö.7000, Pişmiş Toprak, y: 3,0 cm., g: 3,0 cm., k: 2,2 cm., Diyarbakır Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.41)	47
Resim 51- Ana Tanrıça Heykelciği	Çayönü Tepesi, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ M.Ö.7000, Pişmiş Toprak, y: 3,9 cm., g: 2,3 cm., k: 2,9 cm., Diyarbakır Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.41)	48
Resim 52- Hamile Ana Tanrıça Heykelciği	Çayönü Tepesi, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ , Pişmiş Toprak, y: 3,7 cm., g: 2,3 cm., k: 2,9 cm., Diyarbakır Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.42)	48
Resim 53- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılın ilk yarısı, Pişmiş Toprak, y: 4,4 cm., g: 5,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.42)	49
Resim 54- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 6,7 cm., g: 6,2 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.36)	49
Resim 55- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 4,1 cm., g: 5,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.24)	49
Resim 56- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük , Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 4,2 cm., g: 4,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.23)	50
Resim 57- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 4,9 cm., g: 3,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.45)	50
Resim 58- Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 4,6 cm., g: 3,2 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.45)	50
Resim 59- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 5,8 cm., g: 8,2 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.38)	51
Resim 60- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak, y: 10,2 cm., g: 6 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.38)	51

- Resim 61- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 4,6 cm., g:4,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.36) 51
- Resim 62- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 7,2 cm., g: 7,1 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.39) 52
- Resim 63- Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 5,6 cm., g: 4,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.39) 52
- Resim 64- Leoparlı Tahtında Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 26 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi., (Tanrılar ve
 Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.40) 53
- Resim 65- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 4,4 cm., g: 5,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.38) 53
- Resim 66- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 4,3 cm., g: 5,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.42) 54
- Resim 67- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 3,4 cm., g: 4 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.42) 54
- Resim 68- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği**
 Çatalhöyük, Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı , Pişmiş Toprak,
 y: 6,6 cm., g: 6,6 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
 (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.43) 54
- Resim 69- Ana Tanrıça Heykelciği**
 Kuruçay Höyük, Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak,
 y: 13,5cm., g: 9,6 cm., k: 4,6 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu
 Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.57) 55
- Resim 70- Ana Tanrıça Heykelciği**
 Höyücek Höyük, Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu, Pişmiş Toprak,
 y: 4,8 cm., g: 5,2 cm., k: 3,2 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu
 Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.54) 55
- Resim 71- Ana Tanrıça Heykelciği**
 Höyücek Höyük, Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu, Pişmiş Toprak,
 y: 3,9 cm., g: 4,2 cm., k: 2,8 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu
 Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.55) 56

- Resim 72- Ana Tanrıça Heykelciği**
Höyücek Höyük, Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu, Pişmiş Toprak, y: 3,4 cm., g: 3,7cm., k: 2,9 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.54) 56
- Resim 73- Ana Tanrıça Heykelciği**
Höyücek Höyük, Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu, Pişmiş Toprak, y: 2,9 cm., g: 5 cm., k: 2,9 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.56) 57
- Resim 74- Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.51) 57
- Resim 75- Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak, y: 9,1 cm., g: 4,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.52) 57
- Resim 76- Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 11,6 cm., g: 7,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.53) 58
- Resim 77- Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 4,2 cm., g: 3,9 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.54) 58
- Resim 78- Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 5,3cm., g: 5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.54) 58
- Resim 79- Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 24 cm., g: 10,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.46) 59
- Resim 80- Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.47) 59
- Resim 81- Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 11,7 cm., g: 4,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.48) 60
- Resim 82- Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 8,9 cm., g: 4,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.49) 60
- Resim 83- Uzanmış Ana Tanrıça Heykelciği**
Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, y: 11,4 cm., g: 5,3cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.60) 60

Resim 84- Kucaklaşan Tanrı ve Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 4,2 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.60)	61
Resim 85- Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları , Pişmiş Toprak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.61)	61
Resim 86- Yüzüstü Yatan Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları, Pişmiş Toprak, y: 6,1 cm., g: 7,6cm., k: 1,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.54)	62
Resim 87- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları, Pişmiş Toprak, y: 9,2 cm., g: 6,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.53)	62
Resim 88- Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak, y: 10,3 cm., g: 4,7 cm., Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.52)	63
Resim 89- Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları, Pişmiş Toprak, y: 6,2 cm., g: 4 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.50)	63
Resim 90- Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 4,2 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.43)	63
Resim 91- Çocuklu Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları, Pişmiş Toprak, y: 8,3 cm., g: 7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.56)	64
Resim 92- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Hacılar, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı, Pişmiş Toprak, y: 3,3 cm., g: 2,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.59)	64
Resim 93- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği	Köşhöyük, Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 3,6 cm., k: 3,2 cm., Niğde Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.60)	65
Resim 94- Ana Tanrıça Heykelciği	Canhasan, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 32,5 cm., g: 14,3 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.60)	66

Resim 95-	Ana Tanrıça Heykelciği Tülintepe, Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yıl, Pişmiş Toprak, y: 14 cm., g: 4,1 cm., k: 4,9 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.66).....	66
Resim 96-	Oturan Ana Tanrıça Heykelciği Canhasan, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 10,6 cm., g: 7,3 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.62).....	67
Resim 97-	Oturan Ana Tanrıça Heykelciği Canhasan, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 13 cm., g: 6,1 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.68).....	67
Resim 98-	Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı Canhasan, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 14,2 cm., g: 5,3 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.68).....	67
Resim 99-	Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı Canhasan, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 8,7 cm., g: 3,6 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.69).....	68
Resim 100-	Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı Canhasan, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 26 cm., g: 10,6 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.69)	68
Resim 101-	Ana Tanrıça Heykelciği Hacılar, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı 2. yarısı, Pişmiş Toprak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.65).....	68
Resim 102-	Ana Tanrıça Heykelciği Hacılar, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.65).....	69
Resim 103-	Ana Tanrıça Heykelciği Hacılar, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılın 2. yarısı, Pişmiş Toprak, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.66).....	69
Resim 104-	Boyalı Ana Tanrıça Heykelciği Hacılar, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 8,8 cm., g: 5,6 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.64)	69

Resim 105- Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı	Hacılar, Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 4,4 cm., g: 2,8 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.65)	70
Resim 106- Ana Tanrıça Heykelciği	Höyücek Höyük, Kalkolitik Çağ M.Ö.5000 yıl, Pişmiş Toprak, y: 8 cm., g: 4,7 cm., k: 1,8 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.56)	70
Resim 107- Ana Tanrıça Heykelciği	Kuruçay Höyük, Geç Kalkolitik Çağ M.Ö.5000 yılın ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 4,8 cm., g: 5,6 cm., k: 6 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.58)	71
Resim 108- Ana Tanrıça Heykelciği	Kuruçay Höyük, Geç Kalkolitik Çağ M.Ö.5000 yılın ikinci yarısı, Pişmiş Toprak, y: 5,5 cm., g: 3,1 cm., k: 2,1 cm., Burdur Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.59)	71
Resim 109- Ana Tanrıça Heykelciği	Çıkrık Köyü (Afyonkarahisar civarı), Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak, y: 12,8 cm., g: 6,6 cm., (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.72)	72
Resim 110- Ana Tanrıça Heykelciği	Kaklık Köyü (Afyonkarahisar civarı), Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak, Afyon Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.72)	73
Resim 111- Ana Tanrıça Heykelciği	Ahlatlıbel, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 4,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.74).....	73
Resim 112- Ana Tanrıça Heykelciği	Ahlatlıbel, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak, y: 4,5 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.75)	73
Resim 113- Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı	Ahlatlıbel, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak, y: 4,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.75)	74
Resim 114- Ana Tanrıça Heykelciği	Ahlatlıbel, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ilk yarısı, Pişmiş Toprak, y: 5,5 cm., g: 2,7 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.76)	74
Resim 115- Ana Tanrıça Heykelciği	Ahlatlıbel, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak, y: 5,1 cm., g: 3,7 cm., (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s. 76)	74

- Resim 116- Ana Tanrıça Heykelciği**
Ahlatlıbel, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak,
y: 6,7 cm., g: 4,1 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.77)..... 75
- Resim 117- Ana Tanrıça Heykelciği**
Norşuntepe, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı, Pişmiş Toprak,
y: 7,3 cm., g: 4,7 cm., k: 1,7 cm., Elazığ Müzesi, (Tanrılar ve
Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.75) 75
- Resim 118- Ana Tanrıça Heykelciği**
Etiyokuşu, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları, Pişmiş Toprak,
y: 6,4 cm., g: 3,9 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.77) 76
- Resim 119- Ana Tanrıça Heykelciği**
Etiyokuşu, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları, Pişmiş Toprak,
y: 5,1 cm., g: 2,9 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.78) 76
- Resim 120- Ana Tanrıça Heykelciği**
Etiyokuşu, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları, Pişmiş Toprak,
y: 6,2 cm., g: 3,1 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.78) 77
- Resim 121- Ana Tanrıça Heykelciği**
Karayavşan, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları, Pişmiş Toprak,
y: 3,9 cm., g: 2,3 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.79) 77
- Resim 122- Ana Tanrıça Heykelciği**
Karayavşan, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları, Pişmiş Toprak,
y: 3,1 cm., g: 1,4 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.80)..... 77
- Resim 123- Ana Tanrıça Heykelciği**
Karaoğlan, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl, Pişmiş Toprak,
y: 3,1 cm., g: 1,4 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.80) 78
- Resim 124- Ana Tanrıça Heykelciği**
Kalinkaya, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl sonu , Pişmiş Toprak,
y: 9,3 cm., g: 5,2 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
(Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.81)..... 78
- Resim 125- Ana Tanrıça Heykelciği**
Üçler Köyü (Afyonkarahisar civarı), Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000
yıl başı, Pişmiş Toprak, y: 5,6 cm., g: 3 cm., k: 2 cm., Afyon
Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık,
İstanbul, 1993, s. 72) 79
- Resim 126- Ana Tanrıça Heykelciği**
Demircihöyük, İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl, Pişmiş Toprak,
y: 7,6 cm., g: 3,2 cm., k: 1,0 cm., Eskişehir Arkeoloji Müzesi,
(Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul,
1993, s.74)..... 79

- Resim 127- Ana Tanrıça Heykelciği**
Demircihöyük, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl, Pişmiş Toprak, y: 8,3 cm., g: 3,2 cm., k: 1,2 cm., Eskişehir Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.74)..... 80
- Resim 128- Ana Tanrıça Heykelciği**
Demircihöyük, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl, Pişmiş Toprak, y: 11,6 cm., g: 4,7 cm., k: 0,9 cm., Eskişehir Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.74)..... 80
- Resim 129- Ana Tanrıça Heykelciği**
İkiztepe, Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl, Pişmiş Toprak, y: 17,5 cm., g: 7,3cm., Samsun Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.78) 81
- Resim 130- Ana Tanrıça Heykelciği**
Konya-Karahöyük, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın ilk çeyreği, Pişmiş Toprak, y: 23 cm., g: 11,2 cm., k:12,7 cm., Konya Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.97)..... 81
- Resim 131- Ana Tanrıça Heykelciği**
Şemsiyetepe, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın başı, Pişmiş Toprak, y: 8,5 cm., g: 5,7 cm., Elazığ Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.98) 82
- Resim 132- Ana Tanrıça Heykelciği**
İmamoğlu Höyüğü, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın başı, Pişmiş Toprak, y: 8 cm., g: 5,3 cm., (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.99) 82
- Resim 133- Ana Tanrıça Heykelciği**
İmamoğlu Höyüğü, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın başı , Pişmiş Toprak, y: 5 cm., g: 4,1 cm., Malatya Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.99) 83
- Resim 134- Ana Tanrıça Heykelciği**
Myrina, Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl, Pişmiş Toprak, y: 21 cm., g: 10 cm., İstanbul Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.153) 84
- Resim 135- Ana Tanrıça Heykelciği**
Myrina, Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl, Pişmiş Toprak, y: 32 cm., g: 12 cm., İstanbul Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.171) 84
- Resim 136- Ana Tanrıça Heykelciği**
Myrina, Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl, Pişmiş Toprak, y: 13,5 cm., g: 6 cm., İstanbul Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.137) 85
- Resim 137- Ana Tanrıça Heykelciği**
Priene (Güllübahçe, Söke), Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl, Pişmiş Toprak, y: 38 cm., g: 11 cm., İstanbul Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Mat., İst., 1993, s.148) 85

Resim 138-	Ana Tanrıça Heykelciği Myrina, Geç Hellenistik Çağ M.Ö. 1. yüzyıl, Pişmiş Toprak, y: 36 cm., g: 20 cm., İstanbul Arkeoloji Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.152)	86
Resim 139-	Ana Tanrıça Heykelciği Gordion, Hellenistik Çağ M.Ö. 4. yüzyıl, Pişmiş Toprak, y: 16 cm., g: 11,3 cm., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, (Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1993, s.144)	86
Resim 140-	Ana Tanrıça Heykelciği Gordion, Hellenistik Çağ M.Ö. 4. Yüzyıl, Pişmiş Toprak, (Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992, s.145) ..	87
Resim 141-	Sadi Diren Nisan 1998 Tarihinde Antalya'da Açtığı Seramik Sergisini Hazırlarken (Kendi çektiği fotoğraflar)	90
Resim 142-	Sadi Diren'in Antalya'daki Seramik Sergisinden Bir Bölüm (Kendi çektiği fotoğraflar)	90
Resim 143-	Sadi Diren'in Antalya'daki Seramik Sergisinde Bir Bölüm (Kendi çektiği fotoğraflar)	91
Resim 144-	Sadi Diren Sergisinin Açılış Konuşmasını Yaparken (Kendi çektiği fotoğraflar)	91
Resim 145-	Sadi Diren, Seramik Heykel (Sırlı), 68x24x28 cm., 1993, (Sadi Diren Sergi Kataloğu, İstanbul, 1995)	92
Resim 146-	Sadi Diren, Seramik Heykel (Sırlı), (Sadi Diren Sergi Kataloğu, İstanbul, 1995)	93
Resim 147-	Sadi Diren, Seramik Heykel "Aile", 1990, (Dünya Seramikçilerinin Diliyle, Mas Matbaacılık, İstanbul, 1992)	93
Resim 148-	Sadi Diren, Seramik Rölyef, 54x10 cm., 1994, (Sadi Diren Sergi Kataloğu, İstanbul, 1995)	94
Resim 149-	Sadi Diren, Seramik Rölyef, 40x30 cm., 1994, (Sadi Diren Sergi Kataloğu, İstanbul, 1995)	95
Resim 150-	Sadi Diren, Seramik Heykel, (Ateşle Çeyrek Asır Seramik Sergisi, Ofset Yapımevi, İstanbul, 1994)	95
Resim 151-	Sadi Diren, Seramik Heykel, (Ateşle Çeyrek Asır Seramik Sergisi, Ofset Yapımevi, İstanbul, 1994)	96
Resim 152-	Erdiñç Bakla, Seramik Heykel, Ana Tanrıça, (Ateşle Çeyrek Asır Seramik Sergisi, Ofset Yapımevi, İstanbul, 1994)	97
Resim 153-	Erdiñç Bakla, Seramik Büst, (Kendi çektiği fotoğraflar)	98
Resim 154-	Erdiñç Bakla, Seramik Büst, (Kendi çektiği fotoğraflar)	98
Resim 155-	Erdiñç Bakla, Seramik Büst, (Kendi çektiği fotoğraflar)	105
Resim 156-	Erdiñç Bakla, Seramik Heykel, 60x27x22 cm, (Erdiñç Bakla, 40. Sanat Yılı I. Seramik Sergisi, Tolga Eti Sanatevi, 1998)	105
Resim 157-	Erdiñç Bakla, Seramik Heykel, 55x25x25 cm., (Erdiñç Bakla, 40. Sanat Yılı I. Seramik Sergisi, Tolga Eti Sanatevi, 1998)	106
Resim 158-	Erdiñç Bakla, Seramik Heykel, (Erdiñç Bakla Seramik Sergisi, Emlak Bankası Sanat Galerisi)	107
Resim 159-	Erdiñç Bakla, Seramik Heykel, (Erdiñç Bakla Seramik Sergisi, Emlak Bankası Sanat Galerisi)	108

Resim 160-	Kütüphanesinden Bir Görünüş, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	109
Resim 161-	Kütüphanesinden Detay, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	109
Resim 162-	Erdiñ Bakla, Seramik Figür, Sırlı, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	110
Resim 163-	Erdiñ Bakla, Ece Kanışkan, (Kendi çektiği fotoğraflar)	110
Resim 164-	Erdiñ Bakla, Seramik Heykel, Ana Tanrıça, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	111
Resim 165-	Erdiñ Bakla, Seramik Ana Tanrıça, (Kendi çektiği fotoğraflar)...	112
Resim 166-	Erdiñ Bakla, Seramik Ana Tanrıça, (Kendi çektiği fotoğraflar)...	113
Resim 167-	Erdiñ Bakla, Seramik Ana Tanrıça, (Kendi çektiği fotoğraflar)...	114
Resim 168-	Erdiñ Bakla, Seramik Ana Tanrıça, (Kendi çektiği fotoğraflar)...	115
Resim 169-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	118
Resim 170-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	119
Resim 171-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	119
Resim 172-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	120
Resim 173-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	121
Resim 174-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	122
Resim 175-	Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Form, (Kendi çektiği fotoğraflar).....	123
Resim 176-	Şeyma Reisoğlu Nalça, Dönüşüm, Seramik+Toprak+Demir+Tahta, 300x50x150 cm., 1988, (Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali, Türkiye-Ankara, 1992)	124
Resim 177-	Şeyma Reisoğlu Nalça, Figür II, Seramik, 110x50x20 cm., 1988., (Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali, Türkiye-Ankara, 1992)	125
Resim 178-	Şeyma Reisoğlu Nalça, Figür II, Seramik, 110x45x20 cm., 1988., (Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali, Türkiye-Ankara, 1992)	126
Resim 179-	Şeyma Reisoğlu Nalça, Seni Söyler Terkedilmişliğinde, Demir+Seramik, 180x100x50 cm., 1988., (Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali, Ankara, 1992).....	127
Resim 180-	Şeyma Reisoğlu Nalça, Figür, Seramik, 90x40x20 cm., 1988, (Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali, Türkiye-Ankara, 1992)	127
Resim 181-	Şeyma Reisoğlu Nalça, Seramik, 120x50 cm., 1991., Seramik, 120x50 cm., 1991, (Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali, Türkiye-Ankara, 1992)	128

Resim 182-	Duvar Panosu I (Kendi çektiği fotoğraf)	131
Resim 183-	Duvar Panosu II (Kendi çektiği fotoğraf)	132
Resim 184-	Duvar Panosu III (Kendi çektiği fotoğraf)	133
Resim 185-	Duvar Panosu IV (Kendi çektiği fotoğraf)	134
Resim 186-	Duvar Panosu V (Kendi çektiği fotoğraf)	135
Resim 187-	Duvar Panosu VI (Kendi çektiği fotoğraf)	136
Resim 188-	Duvar Panosu VII (Kendi çektiği fotoğraf)	137
Resim 189-	Duvar Panosu VIII (Kendi çektiği fotoğraf)	138
Resim 190-	Küçük Kadınlar (Kendi çektiği fotoğraf)	139
Resim 191-	Küçük Kadınlar Detay, (Kendi çektiği fotoğraf)	140
Resim 192-	Ana Tanrıça I (Kendi çektiği fotoğraf).....	141
Resim 193-	Ana Tanrıça I Detay (Kendi çektiği fotoğraf)	142
Resim 194-	Ana Tanrıça II (Kendi çektiği fotoğraf).....	143
Resim 195-	Ana Tanrıça II Detay (Kendi çektiği fotoğraf)	144
Resim 196-	Ana Tanrıça III (Kendi çektiği fotoğraf).....	145
Resim 197-	Ana Tanrıça III Detay (Kendi çektiği fotoğraf).....	146
Resim 198-	Ana Tanrıça IV (Kendi çektiği fotoğraf).....	147
Resim 199-	Ana Tanrıça IV Detay (Kendi çektiği fotoğraf).....	148
Resim 200-	Ana Tanrıça V (Kendi çektiği fotoğraf)	149
Resim 201-	Ana Tanrıça V Detay (Kendi çektiği fotoğraf)	150
Resim 202-	Ana Tanrıça VI (Kendi çektiği fotoğraf).....	151
Resim 203-	Ana Tanrıça VI Detay (Kendi çektiği fotoğraf).....	152
Resim 204-	Ana Tanrıça VII (Kendi çektiği fotoğraf).....	153
Resim 205-	Ana Tanrıça VII Detay (Kendi çektiği fotoğraf).....	154

GİRİŞ

Aklını kullanabilen tek canlı olan insan, Mezolitik Çağda toprağa yerleşmesiyle birlikte tarımsal bir hayata geçmiştir. Toprağı ekip biçen, ondan yiyeceğini elde eden insanoğlu, doğanın gizli güçlerinin de farkına varır hale gelmiştir. Doğa olaylarını (yağmur, rüzgar, ekinlerin büyüüp gelişmesi vb.) meydana getiren göremediği ancak kuvvetle hissettiği bir takım güçler üzerine düşünmeye başlamıştır. Bu gizli güçleri, eline geçirdiği metal, kemik, taş, toprak gibi malzemelerle oldukça usta bir biçimde şekillendirmiştir.

Bu malzemelerden sadece biri olan toprağın verimliliği ve gücü karşısında kayıtsız kalamamıştır. Toprağı tıpkı bir kadın gibi görmüş, her ikisinin de benzer özelliği olarak verimliliğini ve doğurganlığını öylesine birbirine benzetmiştir ki; yaptığı çalışmalarında bunu açık ve seçik bir biçimde ortaya koymuştur. Toprak ve kadın benzetmesinin ve somut bir biçimde ortaya konulmasının en güzel örneklerini ana tanrıçalar olarak görebiliriz. Değişik dillerde farklı söylene bile aynı anlamda birleşen “Ana Tanrıça”, özellikle Anadolu topraklarında hak ettiği biçimde ele alınmış, korunmuş ve halen de korunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN HELLENİSTİK DÖNEME KADAR ANADOLU'DA BULUNAN SERAMİK ANA TANRIÇALAR

I. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR VE TARİH DÖNEMLERİ

Dünyanın yaşının bilimsel araştırmalar sonucunda 3,5 milyar yıldan da eski olduğu anlaşılmıştır. Üçyüzkırkmilyon yıl önce hemen başlangıçta madenlerin oluşmaya başladığı, ilk bitki örneklerinin denizlerde ortaya çıkmış olduğu hesaplanmıştır. İlk canlı türlerinden balık ve insana en yakın maymun türü olan Hominooidlerin otuzmilyon yıl öncesinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu varsayımlardan yola çıkarak insanoğlunun yaşantısını anlatan tarih, yarım milyon yıl öncesine kadar uzanan bir devreyi kapsar.

Tarihçiler, yazının bilinmediği devirlere Tarih Öncesi Çağlar, yazının bulunması ile başlayan devirlere de Tarih Dönemleri adını vermektedirler. Bu devirlerin kronolojik sıralaması aşağıdadır.

Tarih Öncesi Çağlar

- 1- Paleolitik Çağ (M.Ö. 60.000-10.000)
- 2- Mezolitik Çağ (M.Ö. 10.000-4000)
- 3- Neolitik Çağ (M.Ö. 8000-5500)
- 4- Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5500-3000)
- 5- Tunç Çağı (M.Ö. 3500-2000)

Tarih Dönemleri

- 6- Asur Ticaret Kolonileri (M.Ö. 1950-1750)
- 7- Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 1750-700)
- 8- Frigya Uygarlığı (M.Ö. 750-300)
- 9- Lidya Uygarlığı (M.Ö. 700-300)
- 10- Hellenistik Dönem (M.Ö. 333-309)

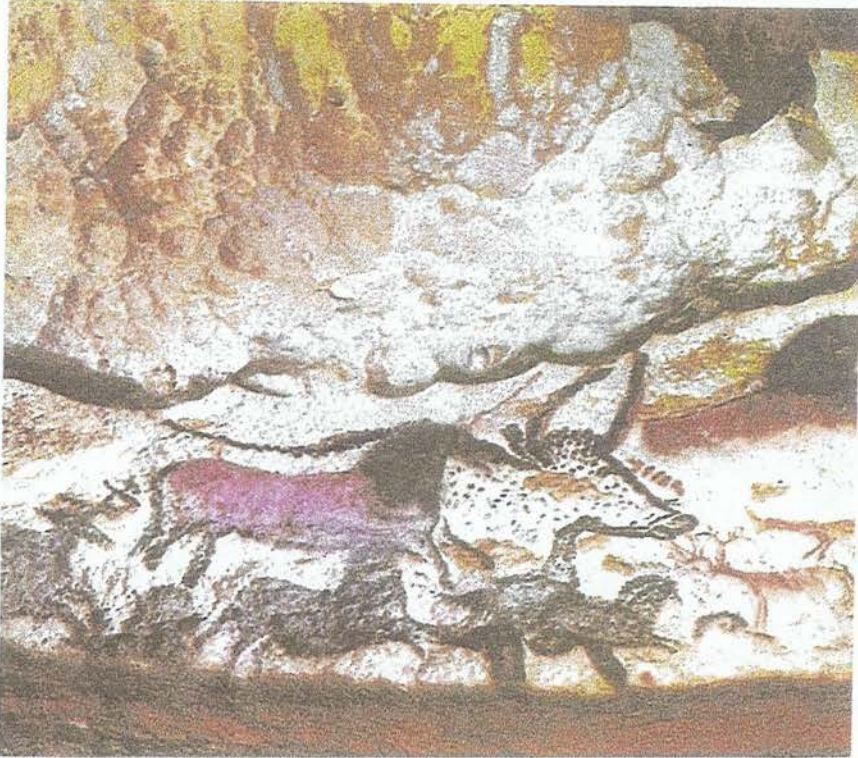
I.1. PALEOLİTİK ÇAĞ (YONTMA TAŞ ÇAĞI-ESKİ TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 60.000-10.000)

M.Ö. 60.000 ile 10.000 arasında yer küresinin kuzey yarısında dört buzul dönem izlenir. Buzul dönemleri Alp'lerdeki dört küçük ırmağın adıyla anılır: Günz, Mindel, Riss ve Würm. Buzul dönemlerini birbirinden sıcak buzullararası dönemler ayırır. Çok uzun sürmüş olan buzul çağı sırasındaki iklim değişiklikleri önem taşır. Buzul ve buzullararası dönemlerinin insanı avcı ve toplayıcıdır. Bu bakımdan insanlar daha bereketli avlanma alanları buldukları zaman yer değiştirirler. Belirli bir mekan ya da konutla yaşamları sınırlı değildir. Mağaralar onlara doğanın vermiş olduğu evlerdir.

1868'de Fransa ve İspanya'da, iki yüzü aşkın mağarada yapılan arkeolojik kazılarda Paleolitik Çağa ait pekçok eser bulunmuştur.

Paleolitik Çağ insanların, günümüze bıraktıkları eşyalar arasında çakmak taşlarının yontulmasıyla biçimlendirilmiş baltalar, kesiciler, deliciler ve kazıyıcılar yer almaktadır. Bu dönem, tarihte Yontma Taş Çağı-Eski Taş Çağı olarak da adlandırılır.

İspanya’da Altamira, Fransa’da Lascaux (Resim 1), Pair-non-Pair, Marsoulas ve Lamouthe Mağaralarında bulunan resimler incelenmiş Paleolitik Çağ insanları tarafından yapıldığına karar verilmiştir. “Prehistorya uzmanı olan, bilim adamı Breuil, bu resimlerin Buzul Çağına ait olduğunu kabul etmiştir” (Turani, 1992, s. 28).

Resim 1-Lascaux Mağarası duvarında hayvan resimleri, yaklaşık 15.000 yıl önce.

Kazılar sonucunda ele geçen fildişi ya da kemikten yapılmış küçük kadın yontuları, büyük bir olgunluğu ve güçlü bir biçim duygusunu dile getirir. Bereket simgesi olarak yapılmış olan bu küçük Venüs heykelciklerinin kalça ve göğüsleri çok abartılmıştır.

Bu heykelciklerin en tanınmışları “Willendorf” (Resim 2) ve “Wisternitz” venüsleridir. Bu küçük heykelcikler bütün Avrupa’da hatta Doğu Rusya’ya kadar olan geniş bir bölgede bulunmuştur.

Resim 2- Willendorf Venüsü, Willendorf, Avusturya.
Naturhistorisches Museum, Viyana.

Anadolu'da Paleolitik Çağ, Antalya yakınlarındaki Karain mağarası ile yine aynı yöredeki Beldibi, Belbaşı, Öküzini, Kumbucağı Mağaraları ve Alanya'daki Kadiini, Isparta'daki Kapalıin ve Hatay Samandağ'daki Mağaracık mağaralarında yapılan araştırmalarla aydınlanmıştır.

I.2. MEZOLİTİK ÇAĞ (ORTA TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 10.000-4000)

Mezos (orta) ve Lithos (taş) kelimelerinin biraraya gelmesiyle oluşan Mezolitik Çağda; iklimler ve bitki örtüsü değişmiştir. İnsanoğlu, toprağa yerleşmeye başlamış, köyler kurulmuş, tarımsal bir hayata geçilmiştir. Gelişen tarımla birlikte, doğa olayları daha bir izlenir hale gelmiştir. Doğa olaylarını meydana getiren görünmez kuvvetler güçler üzerine düşünmeye başlayan insan; tanrı fikrini geliştirmiştir.

“İnsan bu durumda dünyada görünmeyen şeyler üzerinde düşünmeye başlıyor. Düşündüğü şeylere ad veriyor ve Buzul Çağı insanının somut dünyası dışında, soyut bir dünya kuruyor. Bundan dolayı hayvan, artık resmin konusu olmuyor. Verimliliğin, büyümenin, gelişmenin nedenleri görülebilir şeyler olmadığından, bunların sembollerle ifadesi başlıyor. Verimlilik, kadın ve su sembolleriyle anlatılıyor. Bundan dolayı toprağa yerleşme ile kadın heykelcikleri çoğalıyor” (Turani, 1992, s. 32).

I.3. NEOLİTİK ÇAĞ (YENİ TAŞ ÇAĞI, CİLALI TAŞ ÇAĞI) (M.Ö. 8000-5500)

Neolitik Çağ (M.Ö. 8000-5500); M.Ö. 8000’lerde başlayıp M.Ö.5500’lere kadar süren ve çanak çömlek öncesi (akeramik) dönem olarak bilinen Neolitik Çağ erken ve geç dönemler olmak üzere üç evreye ayrılır.

“Anadolu’da Çayönü, Çatalhöyük, Can Hasan III gibi merkezlerde ortaya çıkarılan ve günümüz uygarlığının temelini oluşturan Neolitik gelişmeler, Ön Asya’da İran, Irak, Suriye ve Filistin’de aşağı yukarı aynı tarihlerde ortaya çıkarken, Ege yöresi ve Balkanlarda en az bin, Avrupa’da ise yaklaşık dört bin yıl sonra gerçekleşti” (Ana Britannica, Cilt 28, 1996, s. 362).

Toprağa yerleşme ile birlikte başlayan tarım, bu çağda daha da geliştirilmiştir. Bu dönem insanları; avladıkları hayvanların derilerini kullanmışlar, yünlerini eğirip yapmışlardır. Tarımsal hayata geçen, toprağı ekip biçen insanoğlu, yemek yemek, su içmek için gereksinimi olan kullanım eşyalarını yapmaya başlamıştır.

Önceleri taştan yaptığı bu kullanım eşyalarını, sonraları topraktan yapmaya başlamıştır. Ateşinde bulunmasıyla toprak kaplar pişirilmiş, daha da dayanıklı hale getirilmiştir. Topraktan yapılmış ana tanrıçaların oldukça fazla olması bu dönemin en önemli özelliğidir.

I.4. KALKOLİTİK ÇAĞ (MADEN-TAŞ ÇAĞI) (M.Ö.5500-3000)

Bakırın ilk kez ergitilme yöntemiyle elde edilerek taşın yanı sıra (alet yapımında da) kullanılmaya başlanması, bu çağın Kalkolitik (Bakır-Taş) olarak adlandırılmasını sağlamıştır.

Madenin kullanılmaya başlanması ile insanlık için yeni olanaklar ve gelişmeler sağlanmıştır. Herkesin büyük ilgisini çeken bakırı elde edebilmek için karşılığında başka değerli maddeler, dokuma ve seramik gibi mamul eşyayı değiştirme isteği ticareti doğurmuş, insan toplulukları arasındaki bu alışveriş istek listelerinin, envanter eşyasının tesbitini ve karşılıklı haberleşmeyi gerektirmiştir. Bu nedenle semboller, resimli işaretler biçimindeki “hieroglyph” yani “kutsal yazı” anlamına gelen yazı ortaya çıkmıştır.

“Böylece M.Ö. 4. binin sonlarına doğru kentler oluşmaya başlamış, ticaret ve yazı ortaya çıkarak insanlık, bugünkü uygarlığın ilk büyük adımlarını atmış bulunmaktadır” (Akurgal, 1989, s. 24-25).

Anadolu’daki Kalkolitik Çağa zaman bakımından Avrupa’da Beaker Kültürü, Ege yöresi ve Yunanistan’da Orta ve Geç Neolitik Çağ, Mezopotamya’da Halaf ve Obeyt kültürleri, Suriye ve Filistin’de Halaf ve onu izleyen Yermuk kültürleri karşılık gelir (Ana Britannica, Cilt 17, 1996, s. 416).

Kalkolitik Çağ’ın Anadolu’daki en parlak merkezi Burdur yakınındaki Hacılar yerleşmesidir. Hacılar dışında başlıca Kalkolitik merkezler: Alishar, Alaca Höyük, Kuruçay, Beyce Sultan, Karataş Samayük, Can Hasan, Mersin Yümüktepe, Tarsus, Karaz, Elazığ Tepecik, Malatya Değirmentepe, Norşuntepe’dir.

I.5. TUNÇ ÇAĞI (M.Ö. 3500-2000)

Kalay ve bakırın karışımından oluşan tunç Anadolu'da Kalkolitik sonunda görülür. Bu çağa dünyanın çeşitli yörelerindeki insan toplulukları değişik zamanlarda ulaşmışlardır. Bunun nedeni silah, alet, takı gibi şeylerin yapımında kullanılan bir bakır alaşımı olan tuncun değişik bölgelerde farklı zamanlarda elde edilmesidir.

Tunç Çağı üç ana evreye ayrılır:

- 1) Eski Tunç Çağı (M.Ö.3500-3000)
- 2) Orta Tunç Çağı (M.Ö.3000-2500)
- 3) Geç Tunç Çağı (M.Ö.2500-2000)

I.5.1. Eski Tunç Çağı (M.Ö. 3500-3000)

Maden kullanımı yaygınlaşır. Başlangıçta değiş-tokuş aracı olan metal eşyalar, ticari örgütlenme ve bölgesel maden işçiliğinin ilerlemesiyle günlük yaşamın bir parçası haline gelir.

Eski Tunç Çağı insanları, çakmaktaşı işleme geleneğini hala sürdürmektedirler. İnce kılınçlar ve üçgen biçimli hançerler tunçtan dökülmeye başlar. Mızrak uçlarının, baltaların kenarlarına çıkıntılar yapılır: iğneler, bızlar, süslü bilezikler imal edilir.

Eski Tunç Çağındaki seramiklerde de gelişmeler görülür. Bu çağdaki seramikler birçok uygarlığa biçim ve süsleme zenginliği getirirler ve böylelikle sınıflama ilkelerinin saptanmasına yardımcı olurlar. Eski Tunç Çağı seramiklerinde ip bezemesi ile yapılan dekorlara rastlanmaktadır. İp bezemesi; çamur yaşken üstüne bir ip bastırılarak ya da çizilerek, oymalar ve yatay şeritlerle süsleme işleminin adıdır.

“Bu çağın yerleşmeleri Güneydoğu'da, İslahiye Bölgesi, Çukurova ve Amuk Ovasında, batıda Toria ve çevresinde, güneyde Elmalı yakınındaki Semayük'te, İç Anadolu'da Karaoğlan, Etiyokuşu, Ahlatlıbel, Polatlı, Bitik, Gordion, Koçumbeli, Yazırhöyük, Büyük Güllücek, Alişar, Alacahöyük, Kültepe, Hashöyük, Acem Höyük'te, Doğu Anadolu'da Malatya dolaylarında, Elazığ bölgesinde, Erzurum'daki Karaz, Pulur

ve Güzelova'da Kuzey Anadolu'da Samsun-Sinop dolaylarında görülmektedir” (Anadolu Uygarlıkları Ans., Cilt 1, s. 15).

I.5.2. Orta Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2500)

Özellikle yerleşim yerleri büyük ırmakların çevresinde bulunan bu dönem insanları, ürünlerini değiş-tokuş ticaretinin artmasıyla kolayca yayma olanağı bulurlar ve bunun sonucu olarak Orta Tunç Çağı tunç işleme sanatlarında büyük bir ilerleme gösterirler. Savaş aletleri, süs eşyaları, kullanım eşyaları vb. gereksinimlerini tunçtan yaparlar.

Üçgen biçimli hançerlerin yerini kılınçlar alır. Bileziklerin üzerindeki bezemeler geometrik olmakla birlikte daha karmaşık hale gelir.

Alsace'ta Hayvenav Höyük öbeğinden birçok eşya bulunmuştur. Bunlar arasında kılınçlar, dizlikler, baldır zırhları gibi eşyalar vardır.

Bretagne'daki Orta Tunç Çağı höyüklerinde dörtgen biçiminde bir kapak taşı ya da tholos (Miken Çağında görülen yuvarlak planlı ve bindirme kubbeli yeraltı mezar yapısı) ile örtülü taştan yapılmış odalar vardır. Orta Tunç Çağına ait en ilginç bulgulardan biri Trundholm'daki (Danimarka) güneş arabasıdır (Resim 3). Bu araba üç dingile oturur, bir yüzü ince bir altın varakla kaplı büyük bir plağı -güneş simgesini- taşır. Plağın üstüne daire ve sarmallardan oluşan çok uyumlu ve süslü bir motif kazılıdır.

Resim 3- Trundholm Güneş Arabası, Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag.

Orta Tunç Çağının en büyük teknolojik gelişmesi mleki arkının icat edilmiş olmasıdır.

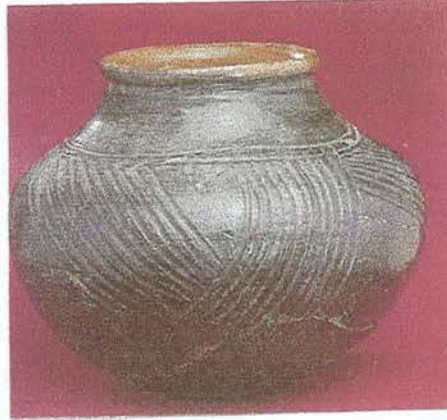
I.5.3. Geç Tunç Çağı (M.Ö. 2500-2000)

Tunç devrinin son döneminde büyük sarsıntılar (savaşlar, istilalar) görülür.

Özellikle Anadolu’da ve Doğu Avrupa’daki karışıklıklar parlak uygarlıkların okmesine neden olmuştur (Hitit İmparatorluğunun yıkılışı; Yunanistan’da Dorların Mykenai uygarlığını yok etmeleri gibi).

“Orta Avrupa’da lleri yakma törenini benimseyen topluluklar batı bölgelerine ardarda gelip yerleştiler.

Bu dönemin seramikleri pişirimleri, görünümleri, süslemeleri bakımından metale bezemeleriyle önemlidirler (Resim 4), l kl vazolarının üstü kemer, şerit, yatay bant gibi biçimlerle süslenmiştir. Genellikle ayaksız ve süslü büyük kupalara rastlanır.

**Resim 4- mlek. Pişmiş Toprak. Yük: 23 cm.
Alacahöyük M.Ö. 2. binyıl ikinci yarısı**

I.6. ASUR TİCARET KOLONİLERİ (M.Ö. 1950-1750)

Asur Devleti; tarih öncesi dönemde, Mezopotamya lkelerinin en kuzeyinde yer alır. Asur Devletinin sınırları çeşitli dnemele göre değişiklikler gösterir. “Dicle

kıyısındaki Asur kenti çevresinde yayılan Asur Bölgesi, Dicle ve Fırat vadilerini aşarak doğuda büyük Zab ve Küçük Zab Vadileri çevresine doğru, batıdaysa Habur'un ötesine yayılıyordu" (Gelişim Hachette, Cilt 1, s. 289).

Asurluların, Sümer Uygarlığına bağlı oldukları ve belirli görevler, hizmetler karşılığında Sümerlerden toprak (tımara) aldıkları, M.Ö. II. bin yılın başlarında genişlemeye, gelişmeye başladıkları bilinmektedir.

Ticari Alışveriş; eşya değiş tokuş yolu ile yapılırdı. Asurlu tüccarlar Anadolu'da ucuz olduğu için özellikle bakır alır, karşılığında da kalay ve kumaş verirlerdi. Bunun yanı sıra Asurlu Tüccarlar birçok yazılı belgede bırakmışlardır. Bu yazılı belgeler sayesinde tarih daha belirgin bir biçim kazanmaktadır.

Uygarlık açısından son derece gelişmiş olan Asur devleti, askerlik ve yönetim bakımından da çok iyi örgütlenmiş zengin ve güçlüydü. Böyle bir imparatorluğun çökmesi siyasal görüşten yoksun, hırslı hükümdarların boş inançlara kapılarak, halkın ve imparatorluğun çıkarlarını gözardı etmelerinden kaynaklanıyordu.

I.6.1. Asur Sanatı

Asur Devleti, güçlü olduğu dönem olan M.Ö. IX ve VIII. yy.'lar arasında özgün bir sanat geliştirmiş ve yalnız o dönemde Ninova, Nemrud ve Horsaabad'da saraylar, yüksek taraçalar üstünde pişmemiş tuğladan yapılmış çok büyük yapılar, kare biçiminde yüksek kuleler yapmışlardır.

Asurluların hayvan resimlerini çizmedeki ustalıkları tarih olaylarını anlatan alçak kabartmalarda görülür. Sarayların duvarları av ve savaş sahnelerini canlandıran, ince alçı taşı ya da alçıdan yapılmış büyük levhalarla kaplıdır.

Asur saraylarının duvarlarını süsleyen resimlerden günümüze pek bir şey kalmamıştır. Yakın dönemde Tell el Amarna Sarayı'nda ortaya çıkartılan tutkallı boyayla yapılmış, 130 m. uzunluğunda duvar resimleri alçak kabartmalardaki figürlerle aynı özellikleri gösterirler. Bu resimlerde mitolojiye özgü figürlerin bolluğu dikkat çeker. Alçak kabartmalardaki eşyalardan ve süslerden anlaşıldığına göre Asur'da küçük el

sanatları büyük bir gelişme göstermiştir. Seramikte bu sanatlar arasında örnek olarak gösterilebilir.

“Asur ticaret kolonileri döneminde, seramikte görülen gelişmenin bir nedeni; başlangıçta yalnız Kayseri Ovası’nda kullanılan çarkın, bu dönemde Orta Anadolu’da tanınmış olmasıdır” (Aktüre, 1994, s. 122). Çarkın gelişmesi, çanak-çömlek biçimlerinin zenginliğini ve kalitenin yükselmesini sağlamıştır. Tek renkli kaplar parlak astarlı ve perdahlıdır. Perdahlama madeni bir görüntü sağlamıştır. Geniş gaga ağızlı kaplar giderek daha çarpıcı ve belirgin bir biçim özelliğine kavuşmuştur. Boyalı çanak-çömlek krem zemin üzerine kırmızı, kahverengi ve siyah geometrik motiflerle süslüdür. Geometrik motifler arasında dalgalı hatlar ve su kuşu motifi örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemin seramiği, günlük yapımın ihtiyaçlarına cevap verebilecek biçimsel zenginliğe sahip olması ile ilgi çekmektedir.

Resim 5- Üç ayak üzerinde çaydanlık. Kültepe Anadolu Uygarlık Müzesi

En çok sevilen seramik eserler, aslan, boğa, koç gibi hayvan biçimli kaplardır. Rhyton adı verilen bu kaplar tanrıya içki sunmak amacıyla kullanılırdı. Uzun gagalı ve çaydanlık biçimli kaplar bu dönemde yapılmış ilginç örnekler arasındadır (Resim 5). Bunun yanı sıra yapılan arkeolojik kazılar sonunda günlük hayatın içinde geçtiği “...evlerde ocaklar, fırınlar ve erzak saklamaya yarayan büyük küpler bulunmuştur. Güzel

süslerle bezeli ocaklar etkileyicidir. Odaları aydınlatmak için üzüm salkımı biçiminde yapılmış kandiller bulunmuştur” (Akurgal, 1990, s. 47).

Asur Ticaret Kolonileri çağının Orta Anadolu'daki Kültepe dışındaki diğer seramik merkezleri Alishar, Boğazköy, Alacahöyük ve Achemhöyük'tür.

1.7. HİTİT İMPARATORLUĞU (M.Ö. 1750-700)

Hitit adı ile anılan Hind Avrupalı halk kendilerine “Nesili”, yani Nesice konuşanlar adını vermişlerdir. Nesili sözcüğü Kültepe'nin adı olan Neşa'dan gelmektedir. Ancak Nesice konuşanlar bütün yazılı metinlerde ellerinde bulundurdukları Anadolu'yu “Hatti Ülkesi” ve orada oturanları da “Hatti sakinleri” olarak adlandırdıkları için bilim adamları topraktan gün ışığına çıkarılan bu uygarlığa Hatti adını verdiler (Resim 6).

“1910'larda Boğazköy tabletleri okunmaya başlandıktan ve Hititçe 1917'de bilim adamı Hozny tarafından bir Hint-Avrupalı dil olarak çözüldükten sonra Eski Testament'teki “Hittim” sözcüğü ile anılmakta ve onlara yine çoğul hali ile Almanca'da Hethiter, İngilizce'de de ilk zamanlar Etiler sözcüğü kullanılmış ise de şimdi Hititler denilmektedir” (Akurgal, 1989, s. 49).

Resim 6- Hitit İmparatorluğu toprakları ve önemli yerleşimler.

Hititler çağı üç bölüme ayrılmaktadır.

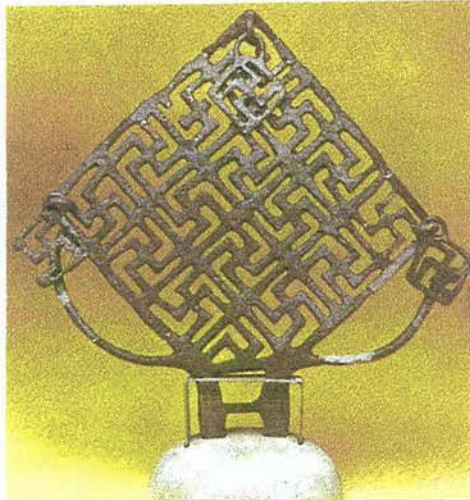
- 1- Eski Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 1750-1460)
- 2- Büyük (Yeni) Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 1460-1190)
- 3- Geç Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 1190-715).

İmparatorluklar döneminde yaşanan iç ve dış savaşlara rağmen “Hitit İmparatorluğu güç ve kültür bakımından Mısır ve Mezopotamya ile aynı seviyeye yükseldi” (Turani, 1992, s. 115).

I.7.1. Hitit Sanatı

Hitit sanatını, tarih öncesi çağlardan olan Eski Tunç Çağının ikinci yarısından (M.Ö. 3000-M.Ö.2000) itibaren tarihlendirilebilen bir dönem içinde değerlendirmek mümkündür.

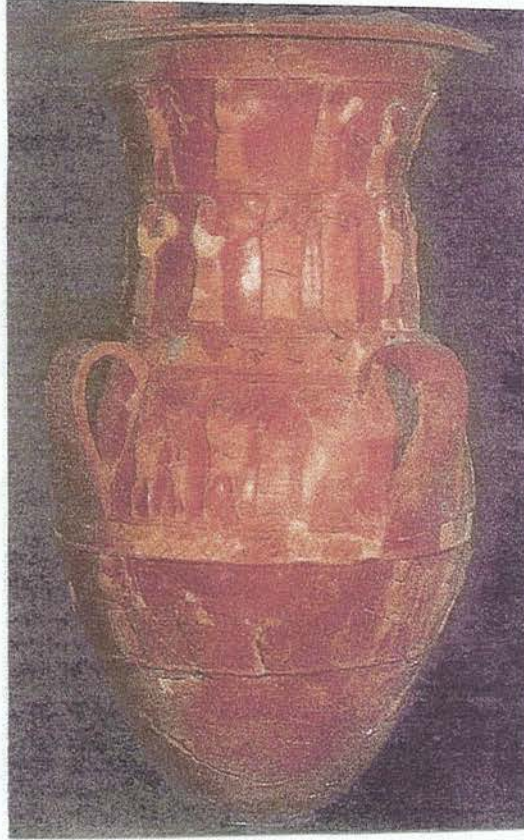
İç Anadolu'nun kuzey kesiminde, Kızılırmak havzasından, özellikle Alacahöyük ve Horoztepe'de ortaya çıkarılan kral mezarlarından çok fazla buluntu ele geçirilmiştir. Bunlar silahlar, süs eşyaları, madeni kaplar ve madeni heykelcikler olarak sıralanabilir. Bunun yanında genellikle güneş kursları olarak adlandırılan törensel sembollerde buluntular arasında yer alır. Bunlar; bazıları hayvan figürleri, bazıları geometrik süslü, daire veya dikdörtgen biçimli olan ve bir sopaya geçirilerek dinsel törenlerde taşındığı sanılan objelerdir (Resim 7).

Resim 7- Törensel Sembol Tunç. Yük: 34 cm. Alacahöyük M.Ö.3. binyıl ikinci yarısı.

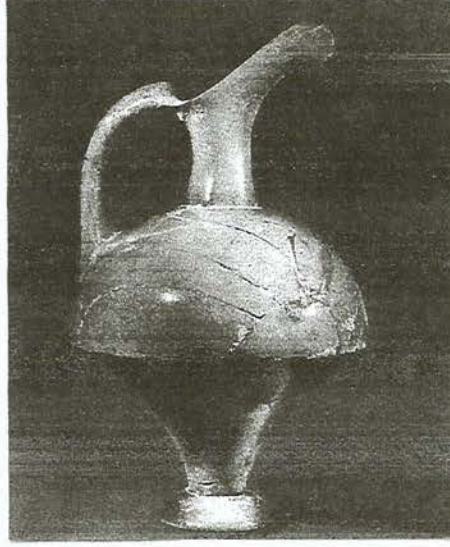
1.7.1.1. Hitit Seramik Sanatı

Kile biçim verme, Hitit sanatı içinde en önemli ve en özellikli örnekleriyle karşımıza çıkar. Hitit seramik sanatına Ankara'nın kuzeyindeki Bitik adlı yerde köylüler tarafından çıkartılmış bir kabartmalı vazo, rölyefli seramiğin en güzel örneklerinden biri olarak gösterilebilir (Resim 8). Bütün rölyefli seramikler üzerinde narfutive sanat denilen anlatımcı üslup (öyküleyici) kullanılmıştır. Dinsel törenler, evlilik törenleri gibi.

Resim 8- Rölyefli seramik kap.

Hitit seramik sanatının başka güzel örnekleri olarakda tek renkli, perdahlı, yüksek boyunlu ve gaga ağızlı kap kacaklar gösterilebilir. Eski Hitit İmparatorluk döneminde görülen zarif biçimli, gaga ağızlı testi tipi, yalnız kült (mezar) eşyası olarak ve dinsel törenlerde kullanılmıştır (Resim 9).

Resim 9- Boğazköy’de bulunmuş gaga ağızlı testi

Bazı tanrıları betimleyen, hatta bazen onların yerini tutan, kutsal hayvanlar olarak ortaya çıkan soyut ifadeli boğa, geyik ve aslan figürlerine rastlanır. Bunlar çoğunlukla kutsal içki kapları olarak biçimlendirilmişlerdir ve riton olarak anılmaktadırlar (Resim 10).

Hitit seramik sanatının bir başka ilginç ve güzel örneğini de içinde oturulabilen banyolar oluşturur. Bu banyolar Alishar, Boğazköy, Kültepe ve Malatya (Ordüzü Höyük)’de görülmektedir.

Yaklaşık beş yüz yıllık bir dönemde -Eski Hitit Çağından Büyük krallığın yıkılışına kadar- gelişmeleri izleme olanağı bulunan Hitit Sanatında pişmiş toprak ürünler olarak mühürler karşımıza çıkar.

Yunanca’da taş ve metal üzerine figürlerin kazınarak işlenmesiyle tanımlanan sözcük “Gliptik”tir. Dilimizde Gliptik kısaca mühürcülük olarak tanımlanabilir. Hitit Seramik Sanatında çok güzel pişmiş toprak ürünlerine mühürcülük alanında da raslanmaktadır.

Resim 10- Boğa Biçimli Kaplar, pişmiş toprak. Yük. 90 cm. Boğazköy İ.Ö. 16 yy. Çanak çömlek konusunda dini işlevi olanların yapısına özen gösterilmiştir. Törensel İçki Kapları (Rhyton) bu türün önde gelenleridir. Fırtına tanrısının iki boğasını betimleyen heykel şeklindeki kaplar bu konunun en özgün yapıtlarıdır.

Dilimize, “Arapça”dan geçmiş bir sözcük olan “mühür, üzerinde isim veya betim/işaret kazılı olup, düzen, yetki ve mülkiyet belgesi olarak mektup, senet ve diğer kağıtlara basılan, ayrıca üzerine dualar yazılan, sihir ve tılsımla ilgili yazılar bulunan ve koruyucu niteliğine inanılan, çeşitli taşlardan veya madenlerden yapılan küçük bir gereçtir” (Darga, 1992, s. 68).

Mühür; mühür matrisi (genellikle malzemesi hematit, diorit, serpantin, alabaster ve steatit gibi taşlardan olan, silindir veya damga biçimlerinde olabilen bir gereç) ve mühür baskısı (genellikle yumuşak-plastik toprak) olan malzemeler bütünüdür.

“Büyük Hitit Krallık Dönemi'nin kral, kraliçe, kral çocuklarının ve saray memurlarının mühürleri, gliptik (mühürcülük) sanatında, M.Ö. 1400'den itibaren yeni görsel motiflerin uygulandığı, fonksiyonel olduğu kadar estetiği de öngören yeni bir sanat akımını oluşturur” (Darga, 1992, s. 199).

Büyük Hitit Krallığından günümüze gelmiş tek kral mührü olarak, Hitit tarihinin en önemli krallarından biri olan II. Murşili'nin steatit mühür matrisi Fransızların Ras Şumra'da (Ugarit) yaptıkları kazılarda ortaya çıkartılmıştır (Resim 11).

Resim 11- Ugarit (Rao-Şamra-Lazkiye)'de bulunan Büyük Kral Murşili II'nin steatit mühür matrisi, Şam, Milli Müze.

II. Murşili'nin Boğazköy'de iki düzineden çok mühür baskısı bulunmuş olup bunların yarısına yakın bölümü kendi mühürleridir, ötekiler ise Hattuşa sarayının kadınlarıyla ortak olarak kullandığı mühürlerdir. Mühürlerin uygulandığı başlıca belgeleri çivi yazılı yazıtlar oluşturur.

Boğazköy’de bulunan yazılı belgelerden biri de; Hititler’le Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı’ndan sonra yapılan ve Anadolu’nun bilinen ilk yazılı anlaşması olan Kadeş Antlaşması’dır. Aslı gümüş bir tablete yazılan Kadeş Antlaşması’nın çivi yazılı pişmiş toprak kopyesinin parçaları önemli belgeler arasındadır (Resim 12).

“Bu antlaşmanın yazılı metni bir gümüş levha üzerine kazınmış olarak bugün halen Mısır’daki Karnak Tapınağı’nda saklanmaktadır. Bu levhanın öteki örneği de Hattuşaş’a getirilmişti” (Turani, 1992, s. 115).

Resim 12- Hititler ile Mısırlılar arasında yapılan ilk devletlerarası antlaşma olan Kadeş Antlaşması’nın metni. Eski Şark Eserleri Müzesi, İstanbul.

Hitit sanatında; heykel de ele alınması gereken önemli konulardan birisidir. Bu çağda büyük heykellerin ortastadların yanında altın, fildişi, tunç ve taştan yapılmış küçük tanrı heykelcikleri ve kabartmaları da önemli yer tutmaktadır. “Hititli tanrıları temsil eden bu eserler, iri badem göz, çatma kaş, iri-kemerli burun ve gülümseyen dudaklarla ifade edilmişlerdir. Kabartmalarda ise, baş ve ayaklar profilden, gövde cepheden işlenmiş olup bunlar saf Hititli özellikleridir” (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kataloğu, s. 83). Bu heykelcikler Dövek, Konya, Horoztepe, Hasanoğlan, Karacahöyük gibi merkezlerde bulunmuştur (Resim 13).

Resim 13- Tanrıya ait Bronz Heykelcik (Eski Hitit Çağı)
Tanrı heykelciği. Tunç. Yük: 11,4 cm.
Dövk (Sivas-Şarkışla, kazı buluntusu değil)
İ.Ö.16-15.yy. Hititler’de küçük heykel ve kabartma sanatının da konusu dinseldir.
Yürür durumda atletik yapılı genç bir tanrıyı temsil etmektedir.
Kollarının durumu sanki bir şey fırlatıyor gibidir.

L8.FRİGYA UYGARLIĞI (M.Ö. 750-300)

Frigler Troya’nın tahrip edilmesinden sonra Anadolu’ya gelen Balkan kökenli boylardan biridir. Ancak siyasal bir topluluk olarak ilk defa M.Ö. 750’den sonra ortaya çıkmışlar, Midas döneminde ise (M.Ö. 725-695/675) bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu’ya egemen güçlü bir krallık düzeyine ulaşmışlardır. “Bir yandan Hellen öbür yandan Geç Hitit etkileri altında kalmış olmakla birlikte özgün ve Anadolu’lu bir kültür oluşturmuşlardır.

Friglerin başkenti Gordion (bugünkü Yassı Höyük)’dür. Surlarla çevrilmiş olan başkent Gordion’da dikdörtgen planlı; taş, kerpiç ve ağaçla inşa edilmiş megaron denilen yapılar görülür. Frigler bu yapıların ön cephelerini pişmiş toprak bezekli levhalarla, bazılarının tabanlarını da geometrik motifli renkli mozaiklerle süslemişler. Bunun yanı sıra Frig tapınaklarının üçgen biçiminde olan alınlıklarının da pişmiş toprak levhalarla süslenmiş olduğu görülür.

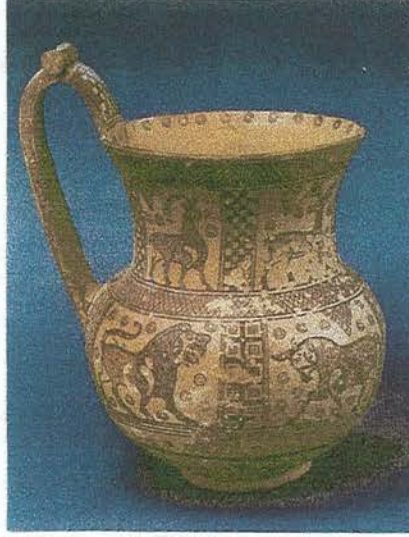
Kral şehri Gordion'da yaşamış olan Frig Kralı ailesi ve asil zenginler öldükten sonra üzeri büyük tümseklerle örtülen, ardıç ve sedir ağacı gibi kütüklerle yapılan mezar odalarını barındıran tümülüslerle gömülmüşlerdir. "Gordion'dan başka en önemli Frig tümülüsleri Orta Anadolu'nun Güneybatısında Afyon Eskişehir yöresinde ve Ankara civarında bulunmuşlardır" (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kataloğu, s. 116).

50 metre yüksekliğinde ve 300 metre çapında Kral Midas'a ait olan mezar Gordion'da bulunan yığma mezarların en büyüğüdür.

Sayıları yüzü bulan ve bugün yirmibeş kadarı kazılan tümülüslerin mezar odalarında; ölümler erken dönemlerde yakılmadan, sonraki dönemlerde yakılarak külleri urna (ölü küllü konulan kap)lara konuluyordu.

Ölümlerin yanında onunla birlikte mezara bırakılan birçok hediyeye de rastlanmıştır. Keten ve yünden kumaş kalıntıları, tunçtan yapılmış çeşitli kap kacaklar, tahtadan yapılmış panolar, masklar vb. eşyalara da rastlanmıştır.

Bunun yanı sıra mezarlarda da sıkça rastlanan Frig seramikleri; tek renkli ve çok renkli boya bezekli olmak üzere iki gruba ayrılır. Çarkta biçimlendirilen seramikler siyah ya da gri astarlı madeni kapların etkisinde kalarak ortaya çıkarlar. Bezekli olanlarda ise; motifler genellikle kırmızımsı kahverengi ve açık renk astar üzerine uygulanır. Bezemelerde genellikle geometrik öğeler kullanılır. En çok uygulanan geometrik bezemeler arasında üçgenler, dikdörtgenler, dalgalı ya da zigzag hatlar, tek merkezli daireler ve satranç tahtası motifleridir. Bazı örneklerde ise seramik kapların üzeri panolarla bölünmüştür ve bu panoların içlerine hayvan figürleri doldurulur (Resim 14).

Resim 14- Boya Bezekli Kap, Pişmiş toprak, y: 30 cm., Gordion.

I.9. LİDYA UYGARLIĞI (M.Ö. 700-300)

Frigya Kralı Midas'ın yaklaşık M.Ö. 695'deki Kimmer saldırısı sırasında ölümünden sonra tarihte bilinen en kuvvetli krallıklardan biri olan Lidya Krallığı doğmuştur. Lidyalılar, kendi dillerini ve kültürlerini korumuşlar, fakat Doğuyla (Frigler ve Persler) olduğu kadar, Batıyla da (Yunanlılar) ilişkilere açık olmuşlardır. Asur ve Mısır ülkelerine kadar uzanan topraklarda diplomatik ilişkilerde bulunmuşlardır.

Lidya sanatının kökeni Bronz çağına kadar uzanır. Lidya sanatı, seçkin Anadolu kültür ürünlerinin mirasçısıdır. Yakın doğudaki en büyük rakipleri Perslere Akamenid (Pers) sanatını oluşturmalarında ilham kaynağı olmuşlardır. "1960'lı yıllarda Batı Anadolu Bölgesinde yapılan kaçak kazılar sonucu yurtdışına kaçırılan kültür varlıkları daha sonra Karun veya Lidya hazineleri olarak tanınmıştır" (Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kataloğu, s. 149). Lidya (Karun) hazineleri (Resim 15) çoğunlukla altın, gümüş gibi kıymetli madenden yapılmış çeşitli kaplar, takılar, figürinler, mühürler, duvar freskleri ve mermer sfenkslerden ve çeşitli seramiklerden oluşur.

Resim 15- Karun Hazineleri olarak bilinen taslar ve sürahi, gümüş, İkiztepe tümülüsü, M.Ö. 6. yy.

I.10. HELLENİSTİK DÖNEM (M.Ö. 333-30)

M.Ö.405-359 yılları arasında Pers Kralı 2. Artaxerxes (Artahşatra) Yunanistan'ı siyasal yönden baskı altına almış, buradaki Grek kentlerinin her birinin bağımsızlığını tanımakla, burayı küçük küçük siyasal ünitelere ayırmıştır. Ayrıca onların siyasal bir birlik oluşturmasını yasaklamıştır. Anadolu'daki tüm kentleride egemenliği altına almış, böylece Greklerin yaklaşık olarak 150 yıldan beri yaptığı mücadele Perslerin zaferiyle sonuçlanmıştır.

Perslerin bu başarılarına karşın ülkelerinin durumu hiç de iyi değildir. Merkezi otoritenin zayıflaması yüzünden satrapların (Persler'de il yöneticisi, valiye verilen ad) her biri bağımsız denebilecek tarzda satraplıklarını yönetmektedirler. Daha sonra ayaklanmalar çıkaran satraplar, Persler'i oldukça sarsmıştır. İsyen çıkaran satraplardan bazıları Makedonia Kralı 2. Filip'e sığınmışlardır. Atina bütün Grek dünyasından ve Pers krallığından 2. Filip'e karşı yardım ister. Makedonia Kralı 2. Filip ve bazı satraplar bir olup Grek dünyasına ve Pers krallığına saldırırlar ve bütün Yunanistan'a sahip olurlar.

IV. ANA TANRIÇANIN TANIMI VE DOĞUŞU

Ana Tanrıça kısaca şöyle anlatılır; “Bir zamanlar gökler, denizler ve kayalar birbirinden ayırt edilemeyecek halde imişler. Fakat birdenbire ortada bir musiki örmüş, gökler ve denizler gene bir kainat teşkil etmişler, beraber birbirinden ayrılmışlar. O esrarengiz musiki, Ürinom’un (yani Kibelenin) doğduğunu ilan ediyormuş. Onun sembolü de ay imiş” (Eyüboğlu, 1973, s. 88).

Bütünüyle bir doğa tanrıçası olarak bilinen Kibele (Ana Tanrıça) toprağı yansıtır. “Toprak tanrıçadır, insanları yaşatan, çoğaltan, besleyen, geçindiren, güçlerin kaynağıdır” (Eyüboğlu, 1981, s. 266). Toprak, bir bolluk kaynağı olarak onun egemenliği altındadır. “Çiçekleri açtıran, verimli yağmurları yağdıran, yeryüzünü bir bütünlük içinde besleyen, ışıklara yararlılık gücünü veren, en dar günlerinde insanların elinden tutan Kibele’dir” (Eyüboğlu, 1973, s. 83).

İnanç varlığı olarak dişilerin kutsallaştırılmasına yol açmıştır. “Doğum olayının nedenini bilemeyen Eski Çağ insanının gözünde, bu eyleme (doğurma işine) doğa üstü gizli güçlerin katıldığına inanmakta doğaldır” (Eyüboğlu, 1981, s. 145). Doğadaki bu yaratıcı, doğurucu güçlerin, özellikle insanların üreme organları üzerinde yoğunlaştığı, ya da yoğunlaşmasını sağlayan inançların yeşerdiği çağlardır, bu zamanlar.

Doğurucu bir güç olarak nitelenen Ana Tanrıça farklı farklı adlarla anılmıştır. “Türlü adlar vermişler Anadolu’nun ayrı ayrı bucaklarında Kübele’ye. Kendi dilince benimsemiş onu halklar. Dindymene demişler ona Murat Dağında, dağın adı Dindymos olduğundan dolayı. Burada taparlarmış ona daha çok, burada benimsenmiş yürekte. Bunun gibi Sipylene, Ma, Anaitis, Rhea, Themis, Ops.Ge, Maia, Uraina, Uriname, İdea, Vesta, Anna, Marianna, Diktinna, Plastene, Atargatis” (Kabağağaçlı, 1983, s. 78).

Kübele gibi sevilmiş, benimsenmiş bir başka tanrıça daha yoktur yeryüzünde. Bugün Türkçede kullanılan, Hititçe bir kökten gelen anne sözünün bu yüce tanrıçanın adıyla olan benzerliği Kübele’nin doğurucu niteliği dolayısıyla aralarında bir bağın olduğunu gösterir.

Anadolu'da Ana Tanrıça ve doğumu, besleyip güçlenir İlk Çağdan başlamak üzere sanat ürünlerinin biçimlerinde kendini gösterir. Bugünün insanının bile kimi zaman; yaşamını düzenleyen, davranışlarını yönlendiren şey inançlarıdır denilebilir. Yaratıcısının inançları, çevresine bakışı ile biçimlenen "tapınaklara sunulan toprak uygarlık ürünleri arasında küçücük yontucuklar, heykeller önemli yer tutar. Bunların en eskisi, M.Ö. 6000 yıllarından kaldığı ileri sürülen, Ana Tanrıça yontucuklarından biridir. Ana Tanrıça'nın toprağın doğurucu, insanlara bolluk, geçim olanağı sağlayışı ile bu yontular, yontucuklar arasında özlü bir bağlantının bulunduğu gerçektir. Bu nedenle adak yontucukların topraktan yapılması belli bir amaca göredir, gelişigüzel bir davranış değildir" (Eyüboğlu, 1981, s. 266).

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA ÇEŞİTLİ MALZEMELERLE YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR VE SERAMİK ANA TANRIÇALAR

I. ANADOLU'DA ÇEŞİTLİ MALZEMELERLE YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR VE MALZEMELERİNE GÖRE AYIRIMI

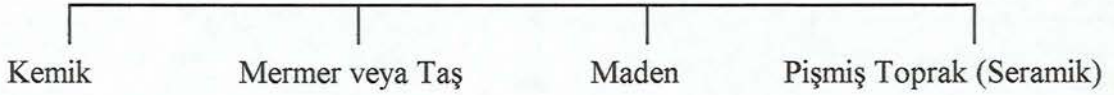
Önasya tarihinde, en eski insan yerleşmelerinin, Anadolu topraklarında görüldüğü, yapılan bilimsel açıklamalarla ortaya konulmuş bir gerçektir. Anadolu, ılıman iklim kuşağında yer alır. Bu özelliği ile tarihin en eski devirlerinden başlayarak insan topluluklarını kendine çekmiştir. Anadolu toprakları kuzeyden ve güneyden kavim göçlerine, kültür dalgalanmalarına açık kalmıştır. Bunun sonucu olarak da, çok zengin Anadolu kültürü oluşmuştur.

Paleolitik Çağ'dan başlayarak, insanlar manevi bir güce ihtiyaç duymuşlardır. Bunun sonucu olarak ortaya din çıkmıştır. İnsanoğlu; dine bağlı olarak tanrı ve tanrıça kavramlarını geliştirmiştir. M.Ö. 6.'nci binlerde kadının söz sahibi olduğu bir toplumsal

yaşama biçimi söz konusudur. O dönemlerde bir tür ana tanrıçalar hükümdarlığı sürmektedir. Toprağın verimliliği ile kadının doğurganlığı bu çağda birleştirilmiş gibidir. Belki de ana tanrıça heykelciklerinin iri kalçalı ve iri göğüslü tasvir edilmeleri de, doğurganlık ve hayat verme özelliğinden gelmiştir.

Doğurganlık ve verimlilik sembolü olan kadın yani ana tanrıçanın yapıldığı malzemeler; kemik, mermer veya taş, maden, pişmiş toprak olarak çeşitlilik göstermiş ve değişik dönemlerde değişik biçimlerde karşımıza çıkmıştır. Kısaca; ana tanrıça heykelcikleri çok çeşitli malzemelerden yapılmış olsalar bile hepsinin bir tek amacı vardır. Bu amaç doğurganlık ve verimliliğin sembolü olmasıdır.

Ana Tanrıçaların Malzemelerine Göre Ayırımı

I.1. ANADOLU'DA KEMİKTEN YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR

Yontma veya Eski Taş Çağı olarak da adlandırılan Paleolitik Çağ insanları kendilerini vahşi hayvanlardan korumak, beslenmek, avlanmak için basit taş aletler yapmaya başlamışlardır. Taşları, daha sert olan taşlarla yontarak işlemişlerdir. Taş aletlerin yanısıra kemik ve boynuzdan da aletler yapmışlardır. Bu çağda, inançlarla ilgili bir takım belirtilerin de ortaya çıktığı görülmüştür.

Bunun sonucu olarak ana tanrıça heykelciklerinin ilk örnekleri olan kemikten ana tanrıça heykelcikleri bu çağda ortaya çıkmıştır.

Resim 16- Ana Tanrıça Başı

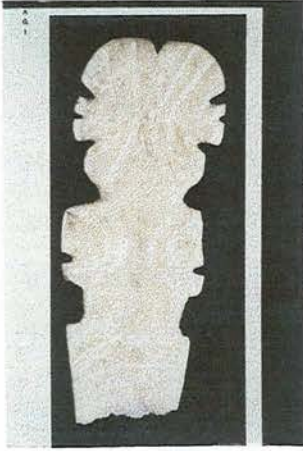
Buluntu Yeri: Çayönü Tepesi

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ, Yakl. M.Ö. 7000

Kemik y: 2,8 cm., g: 3,0 cm., k: 0,5 cm.

Diyarbakır Müzesi

Yuvarlak ve yassı olan nesnenin arka yüzeyi düzleştirilmiştir. Dışbükey yüzeyinde ise göz izlenimi veren iki simetrik daire kazınmıştır. Bu dairelerin altından aşağıya doğru akan, göz damlasını andıran kısa birer çizgi ve çukurluk vardır. Ağzın olduğu yerde de bir delik bulunmaktadır. Bu delik onun kolye olarak taşındığı izlenimini vermektedir. Bu başın gövdesinden koptuğu gözlenmektedir.

Resim 17- Ana Tanrıça

Buluntu Yeri: Demircihöyük

İlk Tunç Çağı

Kemik; y: 4,95 cm., g: 1,85 cm., k: 0,15 cm.

Eskişehir Arkeoloji Müzesi

Ortadan ikiye yarılmış bir kaburga kemiğinden biçimlendirilmiştir. Başının tepesinde ve yanlarında çentikler vardır. Yüzün iki yanında kavisli iki çizgi vardır. Omuzları köşelidir. Yüzde bulunan kavisli çizgiler gibi gövde de kolların olduğu bölgede bu çizgilerden vardır.

daha sonra “Anadolu” biçimine dönüştürdüler. Bu biçim, daha sonraları batı dillerine de yerleşti. Fransızca Anatolie, İngilizce Anatolia, İtalyanca Anatolien...)

Yine bu çağlarda “Anadolu” adı Küçük Asya yarımadası ile hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktaydı. Güneşin doğduğu ülke ya da kısaca “doğu” anlamına gelen bu sözcük “asia” sözcüğü ile örtüşüyordu. Bir coğrafi bölge olarak Anadolu, eskiden “Diyarı Rum” (Roma Ülkesi) olarak nitelenen Küçük Asya yarımadasından doğuya giderek genişledi. Bu arada, Diyarı Rum’da Rumeli’ye dönüşerek Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu topraklarını meydana getiren iki büyük yönetsel-askeri birimden doğudakinin (Anadolu Eyaleti, Anadolu Beylerbeyi) adı oldu. 1831 sayımındaki yönetsel bölünmeye göre, Anadolu, Küçük Asya yarımadasındaki Teke ve Menteşe yörelerinden Kuzeydoğuya doğru Sinop’a kadar uzanan ve bugünkü İç Ege’yi, İç Anadolu’nun batısını yaklaşık 1,2 milyon nüfuslu bir eyaletin (Eyaleti Anadolu) adıydı. Batıda ve güneyde Eyaleti Cezair, doğudaysa Sivas, Karaman ve Adana eyaletleriyle sınırlanan bu idari birim, 15 livadan oluşuyordu; merkezi, paşa sancağı olan Kütahya idi. Bunu izleyen dönemde Anadolu’nun kapsamı özellikle doğuya doğru olmak üzere genişlemeye devam etti; XX. yy.’a girerken Anadolu, bir yönetsel birim adı niteliğinden çıkarak, yeniden tüm Küçük Asya yarımadasını, Cumhuriyet dönemindeyse, Türkiye’nin Asya’daki topraklarının tümünü kapsayan bir coğrafi bölge adı oldu.

Kuzeyinde Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı; batısında Ege Denizi, güneyinde Akdeniz, Suriye ve Irak; doğusunda da İran ile sınırlanmıştır. Anadolu 36-42 kuzey paralelleri ile 26-45 meridyenleri arasında kalır ve yüzölçümü 776.723 km²’dir.

III. SERAMİĞİN TANIMI

“Çeşitli batı dillerine az çok değiştirilerek aktarılan Fransızca, ceramique; Almanca, keramik; İngilizce, ceramic; Rusça, keramika; Türkçe, seramik olarak bilinen bu sözcük Yunancadan gelmektedir. “Şarap içilmesi gelenekselleşmiş törenlerde ve şöenlerde, şarap ve büyük olasılıkla diğer başka içkiler, bardak yerine geçmekte olan şekillendirilmiş boynuz kaplardan içilmekteydi. Yunanca’dan boynuz sözcüğünün

karşılığı olan kelime “keramos” olduğundan, keramoslar yerlerini seramik kaplara bıraktıktan sonra da, seramik kaplar bu adla anılmaya başlandı .

Tarih boyunca, farklı uygarlıkların değişen yaşam biçimlerine, farklı teknik ve estetik değerlere göre kılıklara girerek idol, mektup, mühür, mimaride kullanılan malzemeler, sanat eserleri vb. gibi birçok çeşitli ürünler olarak ortaya çıkan seramik sanatı, Eski Mezopotamya Pers, Suriye, Anadolu, Mısır, Girit İndus Vadisi, Miken Kültürü, Yunan, Etrüks Kültürü, Çin, Japon, Kore, İspanya ve Amerika ülkeleri ve kültürlerinde ilk ürünlerini vermiş ve günümüze kadar da süregelmiştir.

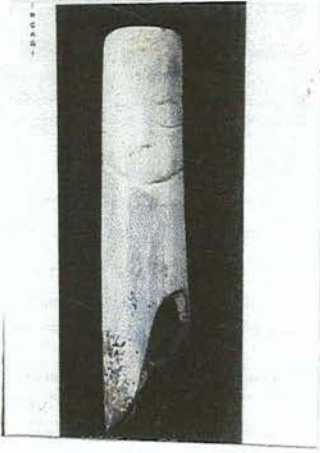
Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi “seramik” kavram olarak iki anlam yüküldür. Bunlardan ilki malzeme olarak seramiktir ki; bunun da tanımlanması kısaca şöyle yapılabilir. “Metal ve alaşımları dışında kalan, inorganik sayılan tüm mühendislik malzemeleri ve bunların ürünlerin olan herşey seramiktir”. Bir başka tanımlama ise şöyledir; “Organik olmayan malzemelerin oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntemler ile şekil verildikten sonra sırlanarak veya sırlanmayarak sertleşip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir.

Seramiğe yüklenen ikinci anlam ise bir sanat alanının adı olmasıdır. Klasik anlamda, sanatların en eskisi olarak bilinen seramik, insanın çeşitli gereksinimleriyle ortaya çıkan, ana maddesi toprak olan bir tür kap sanatıdır” (Türedi Özen, 1997 , s. 86).

Yapılan incelemeler sonucu ilk seramiğin, M.Ö. 10. ve 9. binlerde üretildiği saptanmıştır. “En eski ve önemli seramik buluntulara, Türkistan’ın Aşkava bölgesinde (M.Ö. 7000), Anadolu’nun çeşitli höyüklerinde (örneğin Hacılar, M.Ö. 6000) ve Mezopotamya olarak adlandırılan Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında kalan bölgede rastlanmıştır” (Arcasoy, 1983, s. 1).

Seramiğin hammaddesi; balçık denilen çok ince taneli koyuca kıvamlı çamurdur. İlk seramik kaplar da balçık ile sıvanmış sepetlerdi. Daha sonra bu sepetlerin ateş ile buluşup sertlik kazanmaları sonucunda oluşan seramik kaplar günlük hayatı kolaylaştırır.

Seramiğin dekorlanması hemen hemen seramiğin bulunması ile aynı tarihe rastlar. İlk dekorlu seramiklerde göze çarpan insan elidir. Yaptığı çanaklara parmak bastırarak, kazıyarak süsleyen insan, sonra doğadan faydalanmaya başlar. Renkli toprakları kullanarak astarı; odun ve benzeri organik maddelerin küllerinin seramik çamurunun üzerindeki etkilerinin gözlenmesi sonucunda sırtı bulur ve çeşitli dekor yöntemleri geliştirir.

Resim 18-

Kemik Üzerinde İnsan Yüzü Betimi

Buluntu Yeri: Höyücek Höyük

Neolitik Çağ, M.Ö.6000 yılının sonu

Kemik; y: 5,8 cm., ç: 1,2 cm.

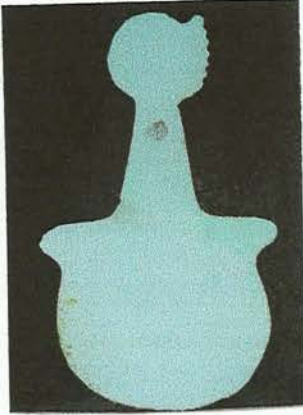
Burdur Müzesi

Silindirik şeklindedir. Bir ucu düz kesilmiştir. Düz kesilen uca insan yüzü betimlenmiştir. Gözler badem şeklinde, burun ve çene çizgisel olarak gösterilmiştir. Alt tarafı kırıktır. Gövdenin alt kısmında ise ters "V"lerden oluşan bir bezeme görülmektedir. Alt ucu kırıktır.

1.2. ANADOLU'DA MERMERDEN VE ÇEŞİTLİ TAŞLARDAN YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR

Paleolitik çağdan başlayarak, insanların manevi güce duydukları ihtiyaç sonucunda, din ve buna bağlı olarak da tanrı ve tanrıça kavramları, yani yaratıcı bir güce ihtiyaç doğmuştur.

İlk çağlarda ana tanrıça heykelcikleri; toprak ve kemikten yapılıyordu. Daha sonraları gelişen uygarlığın ve sanat düşüncesinin de etkileriyle toprağın yanısıra taştan ve özellikle mermerden birçok örnekler verilmiştir.

Resim 19- Ana Tanrıça Figürini

Kusura

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılı

Afyon Müzesi

Yuvarlak başlı, ince uzun boyunlu, kurs gövdeli stilize bir figürüdür. Yuvarlak başın bir yanında yukarıya doğru sivri çıkıntı büyük bir olasılıkla saçları göstermektedir. Kollar iki yanda üçgen çıkıntılar biçimindedir.

Resim 20-

Üç Başlı, Üç Boyunlu Ana Tanrıça Heykelciği

Kultepe-Kaniş

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın son çeyreği

Alabaster, y: 18,3 cm., g: 8,5 cm., k: 1,9 cm.

Kayseri Müzesi

Yanyana üçgen üç başlı ana tanrıça heykelciğidir. Üç tane boynu vardır. Başlarından ikisinde vücudunda kırıklar bulunmaktadır. Üç başta gözler merkezleri çukur daireciklerle belirtilmiştir. Ortadaki boyunda kazıma olarak yapılmış bir bezeme dikkati çekmektedir. Heykelciğin arka tarafında saçlar belirtilmiştir.

Resim 21- Çift Başlı Ana Tanrıça Heykeli

Çatalhöyük

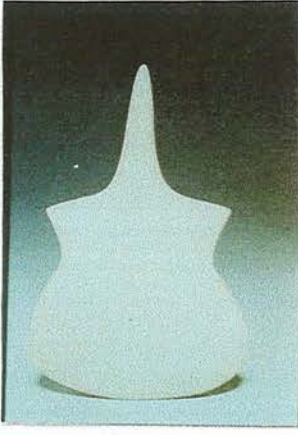
Çanak Çömlekli Neolitik Çağ

M.Ö.6000 yılın ilk yarısı

Mermer, y: 12,7 cm., g: 9,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Çift başlı ve çift göğüslüdür. Soldaki baş daha geniş ve yüksek betimlenmiştir. Burun uzun, dikdörtgen ve kabartma olarak yapılmıştır. Kaş seviyesinin altı ve burnun iki yanı ve yanaklar düzeltilmiş, böylece kaşlar ve gözler belirginleşmiştir. Ağız yapılmamıştır. Kollar abartılı bir uzunluktadır. Eller birer kütle olarak gösterilmiştir. Parmaklar yoktur. Kalça hizasında bir bant göze çarpmaktadır. Kalçalar yuvarlak olarak gösterilmiştir. Bu heykelciğin ana-kız tanrıçaları betimlediği sanılmaktadır.

Resim 22- Keman Biçimli İdol

Beycesultan

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın başı

Mermer, y: 9cm., g: 5cm.

İnce, uzun, üçgen başlıdır. Kollar iki yanda uçları yuvarlatılmış üçgen çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Vücudu basık oval biçimlidir.

Resim 23- İdol

Karataş Semayük

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın ortaları

Yuvarlak başlı, gövdeye doğru genişleyen, uzun boyunlu, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen biçimli, yassı gövdelidir.

Resim 24- Dört Figürlü Yüksek Kabartma

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılın ilk yarısı

Taş, y: 11,6 cm., g: 11,3 cm.

Büyük bir olasılıkla kutsal evlenme sahnesini gösterir. Sol tarafta birbirine sarılmış bir çift, sağ tarafta ise çocuğuna sarılmış bir kadın göze çarpmaktadır. Yüzler cepheden, vücutlar ise yandan gösterilmiştir.

Resim 25-

Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılın ilk yarısı

Ayakta duran çıplak ayak tanrıça ellerini göğüs altında kavuşturmuştur. Saçları topuz yapılmıştır. Aşağıya doğru genişleyen başta gözler ve burun işlenmiştir. Kulaklar birer çıkıntı olarak gösterilmiştir. Göğüsler belirtilmiştir. Bacaklar, ortada düşey derin bir yarıkla ayrılmıştır.

Resim 26-

Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı

Kalker, y: 7,3 cm., g. 5,6 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Stilize yapılmıştır. Baş gövdeden bir çizgi ayırmıştır. Gözler, burun ve kollar çizgilerle belirtilmiştir.

Resim 27-

Leoparlı Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı

Kireçtaşı, y: 11,8 cm., g: 11cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Ana Tanrıça bir leoparın arkasında ayakta gösterilmiştir. Başı yoktur. Göbek bir delik ile, arka bacak ayrımı dik, kalçanın bacadan ayarımı ise yatay birer çizgi ile belirtilmiştir. Ana Tanrıçanın omuzlarında leopar derisinden bir şal bulunmaktadır.

Resim 28-

Stilize Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı

Siyah Kireçtaşı, y: 8 cm., g: 3,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Gözleri çukur yapılmıştır. Burnu belirgindir. Vücudu konik ve kütleli olarak yapılmıştır.

Resim 29- Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ilk yarısı

Alabaster, y: 12,4 cm., g: 6,9 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Çatlamıştır. Saçı topuz olarak gösterilmiştir. Alnın üzerinde bir delik vardır. Yüzde sadece burun bellidir. İri göğüslü ve dolgun omuzludur. Elleri göğüsün altında bulunmaktadır. Karnının üzerinde de belirsiz bir nesne taşımaktadır. Ayakları kabadır. Büyük kalçalı yapılmıştır.

Resim 30- İkiz Ana Tanrıça Heykelciği

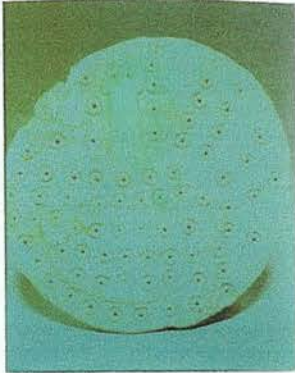
Kültepe

Eski Tunç Çağı M.Ö.3000 yılın sonu

Mermer, y: 12,7 cm., g: 17,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Çift başlı, uzun boyunlu ve yassıdır. Başları üçgen biçiminde ve birbirine alt uçlarından bağlıdır. Kaş ve gözler oyularak belirtilmiştir. Gövdesinde çapraz paralel şeritler içinde zigzag, şeritler içinde zigzag ve ortası çukur noktacıklı daire motifleri ile doldurulmuştur. Boyunlarında kolyeleri bulunmaktadır.

Resim 31- Ana Tanrıça Heykelciği

Kültepe

Eski Tunç Çağı M.Ö.3000 yılın sonu

Mermer, y: 9,2 cm., g: 10,2 cm.

Baş ve boyun kısmı kırıktır. Kurs (dairesel) biçimli gövde korunmuştur. Gövdesinin üstünde ortası çukur daire motifleri yer almaktadır.

Resim 32- Ana Tanrıça Kabartması

Alaca, İnat Höyük Köyü

Hitit İmparatorluk Çağı M.Ö. 14. y.y.

Andesit, y: 108 cm., g: 80 cm., k: 39 cm.

Bir taburede oturan ana tanrıça tasviridir. Başı ve yüzü tamamen tahrip olmuştur. Başında, kalçalarına kadar inen uzun örtüsü ve ayak bileklerine kadar inen uzun elbise vardır. Ayakkabılarının uçları kıvrık yapılmıştır. Ayaklarının altında da bir tabure vardır. Sağ elinde bulunan kaptan bir şey içer gibidir. Sol elinde de kulplu bir kap bulunmaktadır.

Resim 33- Ana Tanrıça Kobaba Kabartması

Kargamış

Geç Hitit Beylikleri Çağı M.Ö. 9. y.y.

Bazalt, y: 83 cm., g: 57 cm., k: 35 cm.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Dikdörtgene yakın biçimli bir taş üzerine işlenmiş Ana Tanrıça Kubaba tasviridir. Ana Tanrıça sola dönük olarak profilden işlenmiştir. Kabartmanın göğüsten sonrası kırılmıştır. Göğsü üzerinde sağ eli ile tuttuğu nar motifi yer almaktadır. Ana Tanrıça Kubaba'nın başında, uzun bir örtünün yer aldığı, tek boynuzlu, üzeri rozet, daire ve tarama motifleri ile süslü, alnı üzerinde pulların takılı olduğu yüksek bir başlık (polos) vardır. Polosun altından örgülü ve ucu kıvrılmış saçı çıkmaktadır. Kulakları, gözü ve ağzı kabartmadır. Başının üzerinde kabartma olarak hiyeroglif yazıt yer almaktadır.

Resim 34-

Ana Tanrıça Kybele Kabartması

Ankara-Bahçelievler

M.Ö. 6. yy.

Taş

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Akroteri ve alınlıklı bir niş içinde ayakta duran Ana Tanrıça Kybele kabartmasıdır. Uzun saçlı ve uzun giysilidir. Elbisenin sol tarafı hilal şeklinde kıvrılmıştır. Dirsekten kıvrılmış sağ elinde bir testi, sol elinde de yırtıcı bir kuş tutmaktadır. Nişin iki yanında meandr motifleri göze çarpmaktadır.

Resim 35- Kybele Heykelciği

Kazı buluntusu değil.

Hellenistik Çağ. M.Ö. 4.yy. sonu

Mermer, y: 25 cm., g. 15,9 cm.

Akroteri olan, bir taht üzerinde oturan Ana Tanrıça Kybele heykelciğidir. Üzerinde bir pelerin bulunmaktadır. Saçları göğsünün üzerine sarmaktadır. Sağ elinin altında, arka ayakları üzerinde oturan bir aslan görülmektedir. Baş boyundan, sol kol bileğinin üzerinden kırık ve noksandır.

I.3. ANADOLU'DA ÇEŞİTLİ MADENLERDEN YAPILMIŞ ANA TANRIÇALAR

Maden yatakları bakımından çok zengin olan Anadolu'da madencilik gelişir. M.Ö. 4000 yılın sonlarına doğru, bakıra belirli bir oranda kalay karıştırılmasıyla tunç elde

edilmiştir. Bunun yanında her türlü madeni işleme sanatı çok yüksek bir seviyeye ulaşır. Bu gelişmenin sonucu olarak ana tanrıça heykelcikleri kemik, çeşitli taşlar ve pişmiş toprağın yanı sıra madenlerden de yapılmaya başlar.

Resim 36- Ana Tanrıça Heykelciği

Hasanoğlan

M.Ö.3000 yılın sonu

Elektrum-altın

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta yapılmış bir Ana Tanrıçadır. Vücudu gümüşten, başında bulunan maske, göğüsleri, ayak bileklerindeki bilezikler altından yapılmıştır. Saçları, arkada kütle halinde boynu örtmektedir. İki eli de karnının üzerindedir. Kollarında da bilezikler vardır. Vücudu çıplaktır. Göğüslerinin altından çapraz bir bant dolaşmaktadır. Papis bölgesinin içi noktalarla doldurulmuştur.

Resim 37- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

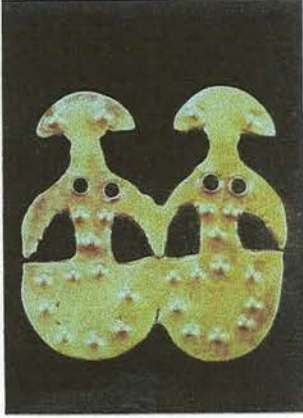
Kayseri (Çiftlik)

Hitit İmparatorluk Çağı, M.Ö. 14-13 y.y.

Altın, y: 1,8 cm., g: 0,9 cm., a: 6,4 gr.

Kayseri Müzesi

Kalıpta döküm olarak yapılmıştır. Ana Tanrıça bir tahtın üzerinde oturmaktadır. Başında kurs biçimli başlık kulaklarını dışarıda bırakıp saçlarını içine almaktadır. Yüzü dolgun, gözleri ve burnu iridir. Omuzları geniştir. Sol el göğsünün üzerinde, sağ el öne doğru dizin üstündedir. Boyunda taşımak için, arkasında kulpu vardır.

Resim 38-

İkiz Ana Tanrıça Heykelciği

Alacahöyük

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın son çeyreği

Altın, y: 3,1 cm., g: 3 cm., a: 3,39 gr.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Elele tutuşmuş şematik iki kadın betimidir. Dövme tekniği ile yapılmıştır. Başlarda yalnızca gözler kabartma olarak belirtilmiştir. Gövdesi ince uzundur. Yarım kurs biçiminde olan alt kısımları birleştirilmiştir. Yarım kursun iç çevresi kabartma noktacıklarla bezenmiştir. Gövdelerinde ikişer tane delik bulunmaktadır.

Resim 39-

Ana Tanrıça Heykelciği

Alacahöyük

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın son çeyreği

Gümüş, y: 10,6 cm., g: 3,8 cm., k: 1,3 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Dökme tekniği ile yapılmıştır. Göğüsler, ayaklar ve dize kadar bacaklarda ince altın levhalarla kaplama tekniği uygulanmıştır. Gövdesi ile başı yarım kurs biçiminde yapılmıştır. Yuvarlak olan göz çukurları çok koyu mavi bir malzeme ile doldurulmuştur. Kulaklar başın iki yanında çıkıntılardaki yuvarlak çukur halinde belirtilmiştir. İnce uzun belde, üç yatay kabartma şerit halinde kemer gösterilmiştir.

Resim 40-

Çocuğu Emziren Ana Tanrıça

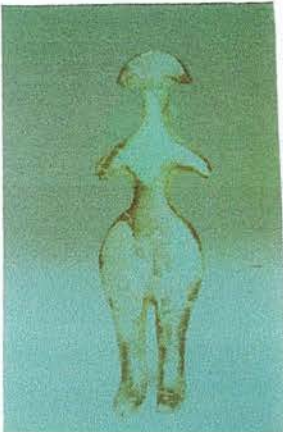
Horoztepe

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın sonu

Tunç, y: 21,5 cm., g: 6,2 cm., k: 4,1 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Döküm tekniğinde yapılmıştır. Çocuğunu emziren ana tanrıça çıplaktır. Alnı dardır. Yüzü çok keskin hatlıdır. Gözleri derin çukurlar halindedir. Basık iri burunludur. Ağzı, derin bir yarık göstermektedir. Kulakları asimetrik yapılmıştır ve küpe delikleri bulunmaktadır. Başın arkasındaki çıkıntı büyük olasılıkla saçları belirtmektedir. Sağ kulağın arkasında bulunan saç iğnesi de bunu desteklemektedir. Boyu uzun, gövdesi silindiriktir. Göğüsler birer küçük çıkıntı halinde gösterilmiştir. Sağ eli çocuğun bacakları arasından geçerek çocuğu tutmaktadır. Sol eli ise çocuğun başını göğsüne bastırmaktadır. Ellerinde ve ayaklarında beş parmağında gösterilmiştir. Pubis bölgesi üçgen şeklinde yapılmıştır. Kalçalar yuvarlaktır.

Resim 41-

Ana Tanrıça Heykelciği

Alacahöyük

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın ikinci yarısı

Gümüş, y: 7 cm., g: 2,1 cm.

Yarım daire biçimli başlı, uzun boyunlu, ince belli, geniş kalçalı ve yassıdır. Bacakları bir yarık ile ayrılmıştır. Ayaklarının alt kısmı, ince siyah bir madde ile kaplanmıştır.

Resim 42-

Ana Tanrıça Heykelciği

Göller

Eski Tunç Çağı M.Ö.3000 yılın sonları

Bronz, y: 9,6 cm., g. 5,4 cm.

Hilal biçimli, ortası delik baş, ince bir boyun ile, yaprak biçimli gövdeye bağlanmaktadır. Gövde de, varolan kırık parçalar yapıştırılarak onarılmıştır.

Resim 43- Ana Tanrıça Heykelciği

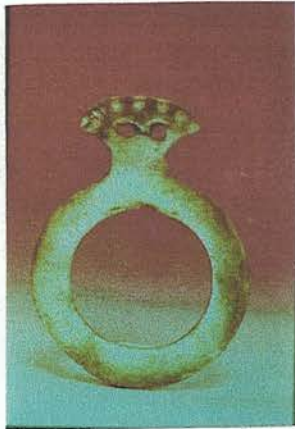
İkiztepe

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl

Tunç, y: 10,3 cm., g: 7,2 cm., k: 0,2 cm., a: 10 gr.

Samsun Müzesi

Bronz bir levhadan kesilerek oluşturulmuştur. İki yana açık kolların altında göğüslerden başka hiçbir detay işlenmemiştir. Göğüsler kabartı şeklinde gösterilmiştir. Baş boyun kısmının ikiye kesilik yanlara doğru kıvrılması ile oluşturulmuştur.

Resim 44-

Şematik Ana Tanrıça Heykelciği

Göller

Eski Tunç Çağı, M.Ö. 3000 yıl sonu

Gümüş, y. 4 cm., g: 2,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Halka biçimli bir gövdesi olan Ana Tanrıçanın başı yarım daire biçimlidir. Gözleri deliklerle belirtilmiştir. Başının üzerinde kabartma olarak yedi tane nokta bezeme bulunmaktadır.

Resim 45-

Ana Tanrıça Heykelciği

Alacahöyük

Eski Tunç Çağı, M.Ö. 3000 yıl ikinci yarısı

Bronz, y. 11,5 cm., g: 4,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Başı yarım daire biçimlidir. Kulaklarında altın ile yapılmış dolgulardan biri düşmüştür. Gözlerinde bulunan dolgulardan da biri yoktur. Pubis bölgesinin içi eşkenar dörtgenlerle doldurulmuştur.

Resim 46-

Ana Tanrıça Heykelciği

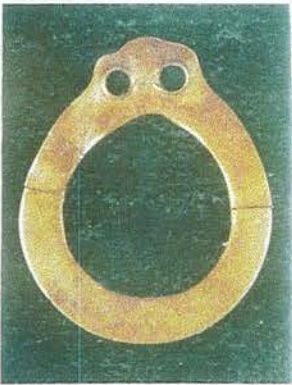
Alacahöyük

Eski Tunç Çağı, M.Ö. 3000 yıl ikinci yarısı

Bronz, y. 11,5 cm., g: 4,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir ana tanrıçayı göstermektedir. Büyük burun ve kulakları vardır. Elinde bir kap tutmaktadır. Pubis bölgesi bir üçgenle gösterilmiştir.

Resim 47-

Şematik Ana Tanrıça

İkiztepe

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yılın ortası

Altın, y: 3,0 cm, g: 2,5 cm., k 0,05 cm, a: 1,8 gr.

Samsun Müzesi

Vücudu halka şeklinde, baş da buna bağlı bir çıkıntı olarak gösterilmiştir. Gözler birer delik olarak yapılmış ve bu deliklerin askı deliği gibi kullanıldığı sanılmaktadır.

Resim 48-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Alacahöyük

Hitit İmparatorluk Çağı M.Ö. 14-13 y.y.

Tunç, y: 10,5 cm., g: 5,1 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Kalıpta döküm olarak yapılmıştır. Bir tahtın üzerinde oturan Ana Tanrıçanın bacakları bitişik, kollarında dirsekten öne doğru uzatılmış biçimdedir. Kolları kırıktır. Başında kurs biçimli bir başlık bulunmaktadır. Başlığın üzerinde çizgiler görülmektedir. Elbisesinin altında göğüsleri belli olmaktadır. Tahtın ayakları, tırnaklı bir hayvanın ayaklarına benzetilmiştir. Tahtın arka ayakları kırıktır. Tahtın altında bir kaide vardır.

I.4. ANADOLU'DA SERAMİK ANA TANRIÇALAR

İnsanoğlu yerleşik düzene geçmeden önce ve sonra bir takım ihtiyaçlarını karşılamak için, arayışlara yönelmiştir. Avlanmak, beslenmek ve korunmak için doğanın kendisine verdiği birçok şeyden yararlanmış ve aklını kullanarak alet yapmıştır. Bu aletlerin yapımında taş, kemik, boynuz vb. gibi doğada kolayca bulabildiği bütün malzemeleri kullanmıştır. Kemikten yapılmış aletlerden bızlar, iğneler, süs eşyası ve ana tanrıça yontucukları bulunan ilk ürünler arasındadır. Bulunanlar arasında aynı zamanda seramikten yapılan ana tanrıçalarda oldukça önemli bir bölümü kapsamaktadır. Neolitik Çağ'da yerleşik hayata geçen insanoğlu en fazla seramik ana tanrıçalarını bu çağda ortaya koymuştur. Çatalhöyük, Hacılar gibi çok önemli yerleşim merkezlerinde ortaya çıkarılan genç kadın seramik ana tanrıça heykelcikleri kendine özgü biçim özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Kalkolitik Çağ'da özellikle Canhasan kazılarında ele geçirilmiş olan seramik ana tanrıçalarda, kadın cinsel organlarının sembollerle gösterildiği örneklere rastlanmıştır. Madenlerin bulunduğu Tunç Çağı'nda Anadolu'da ele geçirilen seramik ana tanrıçalarda kadın güneşle özdeşleştirilmiş şematik biçimlemelerle anlatılmıştır. Anadolu'da

Hellenistik Dönemde çok gerçekçi bir yaklaşımla ele alınan seramik ana tanrıçalara oldukça az miktarda rastlanmıştır.

Aşağıda Anadolu’da, Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı’na ve Hellenistik Dönemine kadar olan devirlerde farklı biçim, renk, doku, büyüklük vb. ayırt edici özellikleriyle ortaya konulmuş olan “Ana Tanrıça”ya ait heykelcikler açıklamaları ve resimleriyle incelenmeye çalışılmıştır.

I.4.1. Anadolu’da Neolitik Çağda Yapılmış Ana Tanrıça Heykelcikleri

Neolitik Çağda, yerleşik hayata geçen ve bugünkü yaşamın temelini atan insanoğlunun Anadolu’daki yerleşmelerinde karşımıza çıkan çıplak kadın heykelcikleri, din, sosyal, tarih açısından büyük önem taşımaktadırlar. Tapınılan varlığın kadın olması, Neolitik Çağ insanının anaerkil bir toplum içerisinde yaşadığını göstermektedir.

Neolitik Çağ’a tarihlenen ana tanrıça heykelciklerinin bir çoğu Çatalhöyük kazılarında ortaya çıkarılmıştır. İnsanoğlunun tapınma gereksiniminin sonucu olarak kutsal alanlar yapılmıştır. Bu kutsal alanlarda yapılan kazılarda pişmiş toprak ve çeşitli taşlardan yapılmış ana tanrıça heykelcikleri bulunmuştur. Bulunan bu ana tanrıçalar arasında genç kadın, doğuracak ya da çocuklu kadın, yaşlı kadın heykelciklerine rastlanmıştır. Genç kadın ana tanrıça heykelciklerinde saçlar genellikle at kuyruğu, yaşlı kadın ana tanrıça heykelciklerinde ise saçlar genellikle topuz yapılmış olarak tasvir edilmiştir.

Neolitik Çağ’ın, Anadolu’daki önemli merkezlerinden biri de Hacılar yerleşim yeridir. Hacılar yerleşim merkezinde, evlerin tabanlarında ya da ocakların etrafında ele geçirilen ana tanrıça heykelcikleri; ayakta duran, oturan, uzanmış ve tahtında oturan olmak üzere dört gruba ayrılabilir.

Resim 49-

Ayakta Duran Hamile Ana Tanrıça Heykelciği
Gritille

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ M.Ö.7000

Pişmiş Toprak, y: 5,0 cm., g: 2,8 cm., k: 2,6 cm.

Adıyaman Müzesi

Yandan bakıldığında, tipik bir hamile kadın duruşu gösteren figürün başı kopuktur. Kolları dirsekten kırılmış ve beldedir. Vücudun belden yukarısı hafifçe arkaya doğru gitmektedir. Karnının hamilelik şişkinliği, ayrı bir kil kütleyle biçimlendirilmiş ve vücuda aplike edilmiştir. Göbek çukuru gösterilmiştir. Vücudun belden aşağı kısmında da sokma-nokta bezekli bir kısım vardır. Ama çok küçük bir bölümü heykelcik üzerindedir. Bu bölge pubis bölgesi olabilir.

Resim 50-

Ana Tanrıça Heykelciği

Çayönü Tepesi

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ M.Ö.7000

Pişmiş Toprak, y: 3,0 cm., g: 3,0 cm., k: 2,2 cm.

Diyarbakır Müzesi

Stilize edilmiş bu heykelcik, oturur durumda, bacakları iki yana açık, büyük olasılıkla doğuran bir kadın betimlenmiştir. Baş ve bacaklar sivri birer üçgen biçimindedir. Kalçalar iridir. Az kumlu, kısmen kızılımsı devetüyü renklidir.

Resim 51-

Ana Tanrıça Heykelciği

Çayönü Tepesi

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ M.Ö.7000

Pişmiş Toprak, y: 3,9 cm., g: 2,3 cm., k: 2,9 cm.

Diyarbakır Müzesi

Oturur durumda betimlenmiş olan heykelcikte baş, küçük bir sivrilik olarak stilize edilmiştir. Bu sivriliğin hemen altında, yana doğru uzanan küt biçimli çıkıntılar, kolları göstermektedir. Bacakları ise öne doğru uzatılmış, küt uçlu tek bir kütle halinde biçimlendirilmiştir. Yandan bakıldığında, sırt, bel ve kalça kavislerinin özenle ve doğaya uygun bir şekilde biçimlendirildiği görülmektedir. Kızılımsı devetüyü renkli, kumlu hamurludur.

Resim 52-

Hamile Ana Tanrıça Heykelciği

Çayönü Tepesi

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ

Pişmiş Toprak, y: 3,7 cm., g: 2,3 cm., k: 2,9 cm.

Diyarbakır Müzesi

Oturan bir ana tanrıçadır. Başı yoktur. Boynundan sonra kolları geniş ve kısa çıkıntılarla gösterilmiştir. Karnı şişkin olarak yapılmıştır. Arka kısmı çok detaylı işlenmiştir. Üzerinde yer yer yeşil boya izlerine rastlanmaktadır. Yüzeyi hafif perdahlıdır.

Resim 53- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılın ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,4 cm., g: 5,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bağdaş kurarak oturmuş bir ana tanrıça heykelciğidir. Rengi alaca-gridir. Başı yoktur. Geniş kalçalıdır. Göbek çukuru belirtilmiştir. Sağ eli ile karnını, sol eli ile dişini tutmaktadır.

Resim 54- Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 6,7 cm., g: 6,2 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Grimsi-bej alacalı hamurlu ve perdelidir. Oturmuş olarak tasvir edilen bir Ana Tanrıça'nın alt kısmıdır. Belden yukarısı yoktur. Dilimli çizgili bir etekliği vardır. Sol eli sol dizinin üzerindedir. Ayakları küt olarak gösterilmiştir.

Resim 55- Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,1 cm., g: 5,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Krem rengi kilden yapılmış Ana Tanrıça heykelciğidir. Heykelciğin elleri dizlerinin üzerinde olup oturmaktadır. Başı kırılmıştır. İri göğüslerinin uçları ve göbek deliği gösterilmiştir. Ellerde parmaklar derin çizgilerle belirtilmiştir. Ayak parmakları yapılmamıştır. Ayak bileklerinde halhallar vardır. Vücudun ön yüzünde, kırmızı boya ile yapılmış, zigzag motiflerden oluşan bir bezeme yer almaktadır.

Resim 56- Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,2 cm., g: 4,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Beyaza yakın gri hamurludur. Oturan bir Ana Tanrıçadır. Başı ve sağ kolu yoktur. Sol kolu da tamir edilmiştir. İri göğüslüdür. Vücudun alt kısmı basık ve şişkindir. Alt kısmında ayrıntılara yer verilmemiştir.

Resim 57- Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,9 cm., g: 3,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Geçirdiği yangından dolayı siyahlaşmıştır. Başı kırıktır. Dolgun göğüslü, iri karınlı ve çıkık kalçalıdır. Bacaklar ayrı işlenmiştir. Kolları göğsünün altından bele inmektedir. Heykelciğin arka kısmında bel hattı belirgindir. Ayak uçları kırılmıştır.

Resim 58- Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,6 cm., g: 3,2 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Grimsi-devetüyü rengi astarlı ve perdahlıdır. Elleri göğüslerinin altındadır. El parmakları tek tek işlenmiştir. Başı ve ayakları kırıktır.

Resim 59- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 5,8 cm., g: 8,2 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Oturan bir Ana Tanrıçayı temsil eden heykelciğin başı, kol ve bacaklarından biri kırılmıştır. Boynunda, kırmızı, yuvarlak bir boya izi vardır. İri göğüslü, geniş kalçalı ve sarkık göbektir. Kolları kalındır. Ayaklar bağdaş kurmuş biçimdedir. Bel girintisi gösterilmiştir. Vücudunun ön kısmında, sırtta ve kalçalar üzerinde küçük siyah çizgiler elbisesini anlatır.

Resim 60- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 10,2 cm., g: 6 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Oturan bir Ana Tanrıçayı tasvir eden heykelcik bir yangın geçirmiş ve bunun sonucu olarak siyahlaşmıştır. Başı yapıştırılarak tamir edilmiştir. Saçları topuz yapılmıştır. Kulaklar işlenmiş, gözleri çukur ve burun iridir. Dolgun omuzlu ve iri karınlıdır. Ayaklarını kıvrarak altına almıştır. Heykelciğin arka kısmında bel hattı ve kalça ayrımı belirtilmiştir.

Resim 61- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,6 cm., g:4,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Koyu gri renkte astarlı ve perdeli, bağdaş kurmuş oturan bir Ana Tanrıçayı temsil etmektedir. Başı, sol omuzu ve kolu kırıktır. Kolları gövdeye bitişik ve küt olarak, göğüs altında yer almaktadır. Göbek deliği de gösterilmiştir. Bacakları derin bir çizgi gövdeden ayırmaktadır.

Resim 62-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 7,2 cm., g: 7,1 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bejimsi-gri hamurlu ve perdahlı olan Ana Tanrıça ayaklarını altına alarak oturmuş şekilde tasvir edilmiştir. Baş ve gövdesinin bir bölümü kırıktır. İri göğüslü ve geniş kalçalıdır. Sol eli dizin üzerindedir ve ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Heykelciğin arka kısmında bel hattı ve kalça ayrımı belirtilmiştir.

Resim 63-

Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 5,6 cm., g: 4,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir Ana Tanrıçadır. Çıkan bir yangın sonrası siyahlaşmıştır. Baş yoktur. Boynunda, başın geçmesi için küçük bir delik bulunmaktadır. Sol kolu kırıktır. Sağ kol bilekten bükülmüş olarak göğsün üzerinde gösterilmiştir. Ayakları kırıktır. Heykelciğin arka kısmında bel hattı belirtilmiştir. İri kalçalıdır. Leopar derisinden yapılmış bir elbisesi vardır.

Resim 64- Leoparlı Tahtında Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 26 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Leoparlı bir taht üzerinde oturan Ana Tanrıça heykelciğidir. Ana Tanrıçanın başı ile soldaki leoparın başı tamamlanmıştır. Leoparların kuyrukları, tanrıçanın sırtına doğru kıvrılmıştır. Ana Tanrıça ellerini leoparların başlarına koymuştu. Diz kapakları yarım daire şeklinde iki çizgi ile belirtilmiştir. Ayakları kabaca işlenmiştir. Ana Tanrıçanın bacakları arasında göze çarpan bebek, Ana Tanrıçanın doğum yaptığını göstermektedir.

Resim 65-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,4 cm., g: 5,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bağdaş kurarak oturmuş bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Alacalı gri renkli hamurludur. Başı yoktur. Göbek deliği gösterilmiştir. İri göğüslüdür. Sağ eli karnının, sol eli ise dizinin üzerindedir. Parmakları gösterilmiştir.

Resim 66-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,3 cm., g: 5,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bağdaş kurup oturmuş bir Ana Tanrıçayı temsil etmektedir. Siyah renklidir. Başı yoktur. Başın gövdeye geçirildiği yerde, bir delik yer almaktadır. Elleri dizlerinin üzerindedir. Parmakları işlenmiştir. İri göğüslü ve iri karınlıdır.

Resim 67- Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 3,4 cm., g: 4 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bacaklarını altına alarak oturan bir Ana Tanrıçayı temsil etmektedir. Geçirdiği yangından sonra rengi siyahlaşmıştır. Başı yoktur. Kolları iridir. Elleri dizinin üzerinde gösterilmiştir.

Resim 68-Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Çatalhöyük

Neolitik Çağ M.Ö.6000 yılı ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 6,6 cm., g: 6,6 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Oturan bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Geçirdiği bir yangından dolayı rengi siyahlaşmıştır. Başı yoktur. Kolları, göğsü ve karnı iridir. Göbek deliği gösterilmiştir. Elleri iyi işlenmiş olup sağ eli göğsünü tutmaktadır. Sol eli ise dizinin üzerindedir. Ayaklarını yandan altına almıştır.

Resim 69-

Ana Tanrıça Heykelciği

Kuruçay Höyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 13,5cm., g: 9,6 cm., k: 4,6 cm.

Burdur Müzesi

Grimsi kahve hamurlu, kırmızı boya astarlı ve perdelidir. Elleri göğüsleri üzerinde ve ayakta duran bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Geniş omuzlu ve şişkin pazuludur. Kolları dirsekten kırıktır. Göğüsleri yayvan birer çıkıntı olarak yapılmıştır. Karnı ve pubis bölgesi belirtilmiştir. Sağ bacağı ve başı yoktur.

Resim 70-

Ana Tanrıça Heykelciği

Höyücek Höyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu

Pişmiş Toprak, y: 4,8 cm., g: 5,2 cm., k: 3,2 cm.

Burdur Müzesi

Kırmızı hamurlu ve krem astarlıdır. Ana Tanrıça heykelciği bir iskemle üzerinde oturur durumda betimlenmiştir. Geniş omuzlu, kalın belli ve geniş kalçalıdır. Bacakları kısa ve sivri uçlu birer çıkıntı olarak belirtilmiştir. Göğüsleri de oransız küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Heykelciğin omuzları üzerinde birbirine paralel ve kesişen çizgiler vardır. Sokma baş yeri daire gibi kesilmiştir.

Resim 71- Ana Tanrıça Heykelciği

Höyücek Höyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu

Pişmiş Toprak, y: 3,9 cm., g: 4,2 cm., k: 2,8 cm.

Burdur Müzesi

Kırmızı hamurlu olan Ana Tanrıça heykelciği oturur durumda betimlenmiştir. Kolları omuzlardan çıkan küçük çıkıntılar biçiminde gösterilmiştir. Vücudun altı kalınlaşarak düz biçimde bitmektedir. Göbeği bir delik, cinsel organı ise ters bir üçgen göstermektedir. Kalçaları abartılıdır.

Resim 72-

Ana Tanrıça Heykelciği

Höyücek Höyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu

Pişmiş Toprak, y: 3,4 cm., g: 3,7cm., k: 2,9 cm.

Burdur Müzesi

Açık kahverengi hamurludur. Elleri göğüslerinin üzerindedir. Bağdaş kurarak oturur durumda gösterilmiştir. Geniş omuzlu, kalın belli ve yuvarlak kalçalıdır. Göbeği büyük bir çukurla gösterilmiştir. Parmakları çizgisel olarak belirtilmiştir. Sokma baş deliği bulunmaktadır.

Resim 73- Ana Tanrıça Heykelciği

Höyücek Höyük

Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın sonu

Pişmiş Toprak, y: 2,9 cm., g: 5 cm., k: 2,9 cm.

Burdur Müzesi

Açık kahve renkli hamurludur. Bir iskemle üzerinde oturur durumda betimlenmiştir. Kollar ve ayaklar küçük birer çıkıntı olarak gösterilmiştir. Sokma baş deliği mevcuttur.

Resim 74-

Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Siyah astarlı ve perdahlı, çıplak Ana Tanrıça tasviridir. Başı ve sol kolu kırıktır. İri sarkık göğüslerini elleriyle tutmaktadır. İri sarkık karınlı ve dar kalçalıdır. Bacakları üst kısımda bitişiktir. Ayakları ise kabaca işlenmiştir.

Resim 75-

Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 9,1 cm., g: 4,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran bir Ana Tanrıça tasviridir. Ayakları ve vücudunun üst kısmı oldukça kırıktır. Ellerinin göğsünde olduğu sanılmaktadır. Geniş kalçalı ve iri karınlıdır. Bacaklar bitişik olup, ön tarafta kareli, krem boya ile belirtilmiş, kemere asılı bir önlüğü vardır.

Resim 76- Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 11,6 cm., g: 7,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Gri renkli hamurlu Ana Tanrıça tasviridir. Belden aşağısı yangından dolayı renk değiştirmiş ve yer yer kavlamıştır. Gözleri badem biçimli çizgiseldir. Burnu kırık, kulakları küçük çıkıntılar halinde yapılmıştır. Saçı topuz şeklindedir. Badem gözler ve baştaki saç çizgilerinin içi beyaz boya ile doldurulmuştur. Heykelciğin dizden alt kısmı kırılmıştır.

Resim 77- Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 4,2 cm., g: 3,9 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bej hamurludur. Başı yoktur. Oturan bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Kolları küt çıkıntılar halindedir. Karnı sarkıktır. Bacakları kabaca işlenmiştir.

Resim 78- Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 5,3cm., g: 5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Başı boyundan kırıktır ve tamir edilmiştir. Başında bir başlık bulunmaktadır. Saçlar arkada örülmüştür. Kulakları küçük çıkıntılar halindedir. Gözler badem biçiminde çizgiseldir. Burnu iri ve sivridir. Elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Vücudunun önünde ve arkasında siyah boya ile kareler elbisesini göstermektedir.

Resim 79-

Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 24 cm., g: 10,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Kolları iki yanda bulunan ve ayakta duran Ana Tanrıça heykelciğidir. Kalın boynu başın devamı olarak yapılmıştır. Çene çıkıntısı hafifçe belirtilmiştir. Gözleri badem biçimli ve çizgisel olarak gösterilmiştir. Burnu ve kulakları kabartma yapılmıştır. Saçı topuz biçimlidir. Omuzları çok geniş, kalçaları çıkıktır. Kırmızı perdahlıdır.

Resim 80-

Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Bej rengi hamurlu ve perdahlı, ayakta duran, çıplak bir Ana Tanrıça tasviridir. Gözleri badem biçiminde çizgisel olarak gösterilmiştir. Burnunun ucu kırıktır. Saçı arkada topuz yapılmıştır. Düz sırtlı ve çıkık kalçalıdır. Kolları iridir. Elleri ile göğüslerini alttan tutmaktadır. Bacakları ayrı ayrı işlenmiştir.

Resim 81-

Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 11,7 cm., g: 4,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Belden yukarısı sarımsı devetüyü rengindedir. Alt kısmı geçirdiği yangından dolayı siyahlaşmıştır. Dar bir peştamal sarınmıştır. Saçı tepesinde örülmüştür. Kolları omuzlarından kırıktır. Göğüsleri gösterilmemiştir. Belden aşağısı tamamdır.

Resim 82-

Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 8,9 cm., g: 4,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran çıplak Ana Tanrıça tasviridir. Geçirdiği yangından dolayı siyahlaşmıştır. Baş ve kolları yoktur. Göğüsleri küçüktür. Sağ yanda bel kısmı eksiktir. Göbek çukuru derin bir çizgi ile gösterilmiştir. İri kalçalıdır. Bacakları ayırır.

Resim 83- Uzanmış Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak, y: 11,4 cm., g: 5,3cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bej hamurlu, geçirdiği yangından dolayı siyahlaşmış uzanmış bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Gözleri badem biçiminde çizgiseldir. Saçlar çizgiler ile gösterilmiştir. Arka kısmında kalça ayrımı ve bel belirgindir. Elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Bacaklarını sola doğru kıvrarak yatmaktadır.

Resim 84-

Kucaklaşan Tanrı ve Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 4,2 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Devetüyü-gri alacalı hamurludur. Genç tanrıça, genç bir tanrı ile kucaklaşırken tasvir edilmiştir. Tanrının üst kısmı tamamen kayıptır. Tanrının bir eli tanrıçanın belini kavramıştır. Tanrıçanın her iki koluda kırıktır. Tanrıçanın vücudu belden, sağa doğru kıvrılmıştır.

Resim 85-

Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ortaları

Pişmiş Toprak

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bej hamurlu ve perdahlıdır. Bej hamur vücudunun sağ üst yarısında belirgindir. Diğer taraflar yanmıştır. Baş kırıktır. Elleri göğüslerinin altındadır. Sırtındaki ve ön tarafındaki boyalar elbisesini göstermektedir. Yüzüstü yatmış durumdadır.

Resim 86-

Yüzüstü Yatan Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları

Pişmiş Toprak, y: 6,1 cm., g: 7,6cm., k: 1,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

İyi temizlenmiş siyah renkli hamurlu ve perdelidir. Bacaklarını yanlara açarak yüzüstü yatmaktadır. Elleriyle göğüslerini tutmaktadır. Geriye doğru kasılmış basında saçlar, ortadan ikiye ayrılarak arkada belin ortalarına kadar inen kalın bir örgü şeklindedir. İri badem gözleri kazıyarak yapılmıştır. Ağzı yoktur. Yanlara doğru gerilmiş oval karında göbek yatay küçük bir yarık halindedir. Kalça ayrımı derin bir yarıkla belirtilmiştir. Doğumda kasılma durumunda olan bir Ana Tanrıça betimidir.

Resim 87-

Oturana Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları

Pişmiş Toprak, y: 9,2 cm., g: 6,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

İyi temizlenmiş kahverengi hamurlu ve çok iyi perdelidir. Yanmıştır. Elleriyle göğüslerini tutmaktadır. Sağ kolu ve bacaklarının dizden altı kırıktır. Vücuduna oranla küçük olan başı sol öne doğru eğik yapılmıştır. Geniş alında saçlar başının etrafında dolanıp tepede topuz yapılmıştır. Topuzunun ortası çukurdur. İri badem gözleri vardır. Geniş omuzludur. Kollarının üst kısmı pazuludur. Karnı, göbekten itibaren bacaklarının üzerine sarkık olarak gösterilmiştir.

Resim 88-

Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 10,3 cm., g: 4,7 cm.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Koyu gri renk hamurlu, çıplak Ana Tanrıça heykelciğidir. Geçirdiği yangından dolayı siyahlaşmıştır. Başı ve kolları kırıktır. İri göğüslüdür. Elleri işlenmemiştir.

Resim 89-

Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları

Pişmiş Toprak, y: 6,2 cm., g: 4 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bej renkli hamurludur. Ayakta durur ve bir yangın geçirmiştir. Sivri omuzlu ve küt kolludur. Üçgen göğüslü olup, başın gövdeye geçmesi için boyun kısmında bir delik bulunmaktadır. Göbek deliği çizgisel olarak belirtilmiştir. Bacakları birbirinden ayrı olarak gösterilmiştir.

Resim 90- Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 4,2 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bej renkli hamurlu ve perdahlıdır. Yangın geçirdiği için siyahlaşmıştır. Uzun bir saç örgüsü sırtına kadar inmektedir. Sol kolunun altında uzun kuyruklu bir hayvan tutmaktadır. Dar bir peştemali vardır. Elli göğüsleri üzerindedir.

Resim 91-

Çocuklu Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ortaları

Pişmiş Toprak, y: 8,3 cm., g: 7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Yanında ayakta duran ve kendisini kucaklayan çocuğu vardır. Geçirdiği yangından dolayı rengi siyahlaşmıştır. Uzun bir yüzü vardır. Gözleri oval, burnu ve saç topuzu kırıktır. Kulakları belirgindir. Geniş omuzludur. Sol eli ile göğsünü sağ eli ile çocuğunu tutmaktadır. Çocuğunun başı ve sol kolu kırıktır.

Resim 92-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 3,3 cm., g: 2,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Siyah renkli ve oturur durumdadır. Başı ve vücudunun sol üst yarısı tamamen kırıktır. Sağ eli göğsünün üzerindedir. Ayak uçları kırıktır.

Resim 93-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Köşhöyük

Geç Neolitik Çağ M.Ö. 6000 yılın ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 3,6 cm., k: 3,2 cm.

Niğde Müzesi

Bol kum katkılı beyaz hamurlu ve krem astarlıdır. Yüzünde kırmızı boya izleri vardır. Kollarını önde, göğüs hizasında ama göğüslerine dayanmadan kavuşturmuştur. Oturma durumunda betimlenmiştir. Başında silindirik bir başlık bulunmaktadır. Geniş alınlıdır. Çekik gözler iri badem şeklinde aplike edilmiştir. Burun kısa, düzgün, yanaklarda elmacık kemikleri belirgindir. Ağız ince bir çizgi göstermektedir. Beli incedir. Karnı sarkık, kasık çizgisi ise derin olarak gösterilmiştir. Bacakları baldırdan itibaren yoktur.

I.4.2. Anadolu’da Kalkolitik Çağ’da Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar

Kalkolitik Çağ’da taşın yanısıra bakırın kullanılması ile yaşam düzeyinde bir yükselme gözlenir. Anadolu’da köyler büyür ve küçük şehirler haline gelir. Bu şehirlerin etrafı duvarlarla çevrilir, toprak sınırları nedeniyle küçük savaşların çıktığı bilinir. Bu savaşlarda erkeğin fiziksel gücü sayesinde ön plana çıktığı sanılmaktadır. Kadın, doğurganlığı ve bereketi ile yine ön plandadır.

Canhasan kazılarında, Ana Tanrıça heykelciklerinin bu çağda da insanın inanç dünyasındaki yerini koruduğu görülür. Bereket inancına dayalı olarak yapılan kaplar, hamile kadın vücudu gibidir. Kadın cinsel organını simgeleyen üçgenler, hamile bir karnı simgeleyen içiçe daireler kullanılmıştır.

Resim 94-

Ana Tanrıça Heykelciği

Canhasan

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 32,5 cm., g: 14,3 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Kütlesel vücutlu ve uzun boyunlu bir Ana Tanrıça tasviridir. Çömelerek oturur durumdadır. Başında yüksek bir başlık taşımaktadır. Burun kabartma olarak yapılmıştır. Kulakları küçük birer çıkıntı belli etmektedir. Geniş omuzludur. Devetüyü astarlı, kırmızı boyalıdır. Başlığının altından görünen alın takısı kırmızı boya ile yapılmıştır. Boynunun biraz altında da yine kırmızı boya ile yapılmış bir gerdanlık gösterilmiştir.

Resim 95-

Ana Tanrıça Heykelciği

Tülintepe

Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı

Pişmiş Toprak, y: 14 cm., g: 4,1 cm., k: 4,9 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Kum ve bitkisel katkıli hamurlu, siyaha yakın koyu gri renkli, yüzeyi perdahlıdır. Oturur durumda bir Ana Tanrıçadır. Boyun ve baş kısmı uzundur. Kabartma bant halindeki iki kaş ortada birleşip sivrilerek burnu oluşturmaktadır. Gözler badem şeklinde ama ayrıntılı işlenmiştir. Konik göğüsleri vardır. Göğüslerinin yanından çıkan kolları kırıktır.

Resim 96-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Canhasan

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 10,6 cm., g: 7,3 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ellerini dizlerinin üzerinde kavuşturarak oturmuş bir Ana Tanrıça tasviridir. Üzerine beyaz astarlı, mat kırmızı ve kahverengi boya ile bezemeler yapılmıştır. Başı yoktur. Gövdesinin üst kısmı, omuzlardan aşağı inen, çift sıra boya bezeme ile süslenmiştir. Bacakları arasında da boyalı bir bant yer almaktadır.

Resim 97-

Oturan Ana Tanrıça Heykelciği

Canhasan

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 13 cm., g: 6,1 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Oturan Ana Tanrıça heykelciğidir. Gri renkli hamurludur. Başı ve sol ayağının ucu kırıktır. Elleri karnının üzerindedir. Üzerinde kırmızı boya ile yapılmış bezeme vardır. Bacaklarının arasında da bir bezeme bulunmaktadır.

Resim 98- Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı

Canhasan

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 14,2 cm., g: 5,3 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ana Tanrıça başıdır. Grimsi-devetüyü renkte hamurlu, krem astar üzerine kırmızı boyalıdır. Uzun-dikdörtgen yüzü, uzun boyunludur. Başında bir başlığı vardır. Bu başlık kırmızı boya ile yapılmış çizgi ve zigzag motifleri ile bezenmiştir.

Resim 99-

Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı

Canhasan

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 8,7 cm., g: 3,6 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ana Tanrıça başıdır. Gri-kahverengi hamurlu, beyaz astarlı, koyu renk boyalıdır. Başında başlık bulunmaktadır. Başlığı tamamen boyalıdır. Alnında bezemeler görülmektedir. Uzun kıvrık kaşlı ve iri burunludur. Kulakları delik ve geriye doğrudur.

Resim 100- Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı

Canhasan

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 26 cm., g: 10,6 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ana Tanrıça başıdır. Devetüyü rengi hamurludur. Uzun, yassı şekilli ve yuvarlak yüzlüdür. Başında bir başlık yer almaktadır. Gözleri hafif kabartılı olarak yapılmıştır. Kulaklar yanda küçük çıkıntılarla gösterilmiştir.

Resim 101- Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı 2. yarısı

Pişmiş Toprak

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ana Tanrıça devetüyü rengi hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Heykelciğin başı kırıktır. Kolları küt birer çıkıntı halindedir. Bel hattı belirgindir. Geniş kalçalıdır. Vücudu küleseldir. Göbeğinin etrafında zig zag hatlar vardır.

Resim 102- Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Devetüyü rengi hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Başı yoktur. Kolları birer küçük çıkıntı halindedir. Kütleli gövdelidir. Bacaklar gösterilmemiştir. Karnı hafif kabarık bir üçgen şeklindedir.

Resim 103-

Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 5000 yılın 2. yarısı

Pişmiş Toprak

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ayakta duran Ana Tanrıça heykelciğidir. Krem astar üzerine kahverengi boyalı ve perdahlıdır. Başı ve sol omzu kırıktır. Kahverengi boya ile dik inen şeritlerle elbisesinin deseni yapılmıştır.

Resim 104-

Boyalı Ana Tanrıça Heykelciği

Hacılar

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 8,8 cm., g: 5,6 cm.

Ayakta duran bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Şişkin

Resim 105-

Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı

Hacılar

Erken Kalkolitik Çağ M.Ö. 6000 yılı ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,4 cm., g: 2,8 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Bej hamurlu, kırmızı astarlı ve perdelilidir. Saçları örülmüştür. Çizgisel badem gözleri vardır. Kabartma olarak yapılmış burun ve kulakları bulunmaktadır.

Resim 106-

Ana Tanrıça Heykelciği

Höyücek Höyük

Kalkolitik Çağ M.Ö.5000 yıl

Pişmiş Toprak, y: 8 cm., g: 4,7 cm., k: 1,8 cm.

Burdur Müzesi

Kızıl-kahverengi olan bir Ana Tanrıça heykelciğidir. Baş ve kollar küçük birer çıkıntı olarak yapılmıştır. Göbek bir delikle gösterilmiştir. Belden aşağısı dikdörtgen biçimli yapılmıştır. Sağ göz iki derin çizgi ile, burun kabartma olarak belirtilmiştir. Boynunda “V” şeklinde derin bir çizgi bulunmaktadır.

Resim 107-

Ana Tanrıça Heykelciği

Kuruçay Höyük

Geç Kalkolitik Çağ M.Ö.5000 yılın ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 4,8 cm., g: 5,6 cm., k: 6 cm.

Burdur Müzesi

Açık kırmızı hamurlu, kırmızı boya astarlı, oturur durumda betimlenmiş Ana Tanrıça heykelciğidir. Elleri göğüsleri üzerinde belirtilmiştir. İri ve geniş kalçalıdır. İleri doğru uzanmış bacakları kalın ve kısadır. El ve ayak parmakları çizgisel olarak belirtilmiştir. Karın kabarık, göbek geniş bir oyukla gösterilmiştir. Arka tarafında kalça ayrımı vardır. Kalçasının sağ tarafı ve başı alçı ile tamir edilmiştir.

Resim 108-

Ana Tanrıça Heykelciği

Kuruçay Höyük

Geç Kalkolitik Çağ M.Ö.5000 yılın ikinci yarısı

Pişmiş Toprak, y: 5,5 cm., g: 3,1 cm., k: 2,1 cm.

Burdur Müzesi

Açık kahve hamurlu, astarlı ve boya bezeklidir. Yüz ve vücutta ayrıntılar betimlenmiştir. Baş boyunla birlikte kısa-kalın bir çıkıntı olarak gösterilmiştir. Kollar kısa, küt çıkıntılarla, gözler ise deliklerle belirtilmiştir. Yüz ile gövdenin ön ve arkasında kırmızı boya izleri vardır.

Gövdenin alt kısmına bakıldığında, kundaklanmış bir bebeğe benzediği söylenebilir. Gövdedeki boya izlerinin, büyük olasılıkla giysinin kumaşı üzerindeki süslemeyi, boyundaki kısa sarkıntılarında kolyeyi gösterdiği düşünülebilir. Gerdanlık dışında, cinsiyetini belirtmeye yarayacak bir ayrıntı yoktur.

I.4.3. Anadolu'da Tunç Çağı'nda Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar

Kalkolitik Çağ'ın sonlarında insanoğlu, toprak altından çıkardığı madenleri bakır ve kalayı belli oranlarda karıştırması sonucunda, tunçu bulmuştur. Tunçun bulunuşu, insan topluluklarının siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarını değiştirmiştir. Bunun sonucu olarak insanlık tarihinde bu çağ, bir dönüm noktası olmuştur.

Tunç Çağı'nda insanlar, daha önce topraktan ya da çeşitli taşlardan şekillendirdikleri tanrı ve ana tanrıça heykelciklerinin madeni örneklerini de yapmaya başlamıştır. Eski Tunç Çağı'ı buluntuları arasında erkek heykelciklere çok az rastlanmıştır. Beycesultan, Kültepe ve diğer Anadolu yerleşimlerinde bulunan ana tanrıça heykelcikleri tasvir ediliş bakımından yerel özellikler gösterebilir de, dinsel amaçla yapılmış olduklarından kuşku yoktur.

Bu çağda ana tanrıça güneşle özdeşleştirilmiş ve güneş kadın olarak kişileştirilmiştir. Bereket ve doğurganlık inancından dolayı hamile ana tanrıça heykelcikleri genel olarak betimlenmiştir. Heykelciklerde baş ve gövde şematik olarak, kollar ise küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Tunçtan ve diğer madenlerden yapılmış ana tanrıça heykelciklerine bu çağın sonunda rastlanır.

Resim 109-

Ana Tanrıça Heykelciği

Çıkrık Köyü (Afyonkarahisar civarı)

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 12,8 cm., g: 6,6 cm.

Baş ve boyun kısmı kırıktır. Kurs (dairesel) biçimli gövde korunmuştur. Gövdesinin üstünde ortası çukur daire motifleri yer almaktadır.

Resim 110- Ana Tanrıça Heykelciği

Kaklık Köyü (Afyonkarahisar civarı)

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak

Afyon Müzesi

Açık kahverengi hamurludur. Elleri dizleri üzerinde, oturur durumda betimlenmiştir. Yüzü kurs biçimlidir. Burnu iki yandan bastırılarak yapılmıştır. Başında içi çukurlaştırılmış bir başlık bulunmaktadır. Kulakları yarım daire biçimlidir ve üzerinde iki delik vardır. Uzun bir boynu vardır. Bacaklarını dizlerden kırarak oturmuştur.

Resim 111-

Ana Tanrıça Heykelciği

Ahlatlıbel

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 7 cm., g: 4,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Gri hamurlu ve devetüyü rengi astarlıdır. Başı yoktur. Kollar kavisli birer küçük çıkıntı şeklinde betimlenmiştir. Bel kısmı ince, gövdenin alt kısmı yarım daire şeklindedir. Gövdede çapraz ve diagonal çizgiler bezeme olarak kullanılmıştır.

Resim 112-

Ana Tanrıça Heykelciği

Ahlatlıbel

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 4,5 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Devetüyü renkli hamurludur. Başı, göğsü ve kalçası yuvarlak hatlı olarak betimlenmiştir. Gözleri ve göğüsleri küçük birer delikle belirtilmiştir. Pubis bölgesi ise üçgen oluşturan deliklerle gösterilmiştir.

Resim 113- Ana Tanrıça Heykelciğinin Başı

Ahlatlıbel

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 4,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ana Tanrıça heykelciğine ait baş kısmıdır. Gövdesi boynundan itibaren kırıktır. Başın ucu sivridir. Yüzünde iri gözleri vardır. Gözlerinin ve kaşlarının içi beyaz boya ile doldurulmuştur.

Resim 114-

Ana Tanrıça Heykelciği

Ahlatlıbel

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ilk yarısı

Pişmiş Toprak, y: 5,5 cm., g: 2,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Gri renkte hamurlu ve perdahlıdır. Keman biçimlidir. Başı sivri, boynu da uzundur. Gözlerini ve göğüslerini derin çukurlar belli etmektedir. Bel hattı ve belden alt kısmında çizgiler yer almaktadır.

Resim 115-

Ana Tanrıça Heykelciği

Ahlatlıbel

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 5,1 cm., g: 3,7 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Yuvarlak bir başı vardır. Kollarını küçük birer çıkıntı belli etmektedir. Belden alt kısmı yuvarlaştırılmıştır. Gözlerini ve kaşlarını çizgiler göstermektedir. Elbisesinin desenleri de çizgisel olarak yapılmıştır.

Resim 116-

Ana Tanrıça Heykelciği

Ahlatlıbel

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 6,7 cm., g: 4,1 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Ön yüzü kahverengi, arka yüzü bej renkli hamurludur. Boynunda bulunan çizgilerin gerdanlık olduğu sanılmaktadır. Göğsünde çapraz olarak yapılmış çizgiler vardır. Kolları küçük birer çıkıntı belli etmektedir. Gövdesinin üzerinde derin çizgisel bezemeler bulunmaktadır.

Resim 117-

Ana Tanrıça Heykelciği

Norşuntepe

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 7,3 cm., g: 4,7 cm., k: 1,7 cm.

Elazığ Müzesi

Siyah renkli taşçık katkılı hamurlu, yassı Ana Tanrıça heykelciğinin başı ve kolları küçük birer çıkıntıdır. Boynunda beş tane boncuklu kolyesi vardır. Bel girintisinin altında kalçalar geniştir. Heykelciğin alt kısmı kırıktır. Arkayüzü hiç işlenmemiştir.

Resim 118-

Ana Tanrıça Heykelciği

Etiyokuşu

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları

Pişmiş Toprak, y: 6,4 cm., g: 3,9 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Yassı biçimlidir. Başının üst kısmı yuvarlatılmıştır. İnce-uzun bir boynu vardır. Düşük omuzlu, küt kısa kolludur. Alnının ortasında yay biçiminde birleşen kaşları vardır. Gözlerini ve göğüslerini baskı noktalar göstermektedir. Bunların içi beyaz boya ile doldurulmuştur. Beli paralel iki çizgi ile belirtilmiştir. Gövdesinin alt kısmında derin çizgisel bezemeler göze çarpmaktadır.

Resim 119-

Ana Tanrıça Heykelciği

Etiyokuşu

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları

Pişmiş Toprak, y: 5,1 cm., g: 2,9 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Yassı biçimlidir. Tepesi yuvarlatılmış, yanlara doğru çıkık başlıdır. İnce-uzun boyunlu, düşük omuzlu, küt kolludur. Bel oyuğundan sonra gövde yarım daire biçiminde yapılmıştır. Gözleri ve göğüsleri derin noktalarla belirtilmiştir. Gövdesinin alt kısmında derin çizgisel bezemeler göze çarpmaktadır.

Resim 120- Ana Tanrıça Heykelciği

Etiyokuşu

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları

Pişmiş Toprak, y: 6,2 cm., g: 3,1 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Devetüyü renkli hamurludur. İnce-uzun boyunlu ve küt kolludur. Kaşları, çift yay biçimli, gözleri ve göğüsleri küçük oyuklar şeklindedir. Bel hattı belirgindir. Gövdesinin alt kısmı noktalarla bezemelidir.

Resim 121-

Ana Tanrıça Heykelciği

Karayavşan

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları

Pişmiş Toprak, y: 3,9 cm., g: 2,3 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Sivri silindirik başlı ve üzeri dikine yivlerle süslüdür. Derin, yay biçimli kaşlı, iri, yuvarlak, oyuk gözlü, uzun burunludur. Düşük omuzlu, bel hattı belirgin ve kurs gövdelidir. Gövdesinin üst kısmında, iki paralel çizgi, bir omuzdan geçerek bele birleşmekte ve sırta dönmektedir.

Resim 122-

Ana Tanrıça Heykelciği

Karayavşan

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl ortaları

Pişmiş Toprak, y: 3,1 cm., g: 1,4 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Silindirik başlı, iri yuvarlak gözlüdür. Başın tepesi, iç bükey dikdörtgen olup, üzeri üç yatay çizgi ile bölünmüş başlık şeklindedir. Kurs gövdelidir. Ön kısmında çizgiler ve noktalarla bezeme yapılmıştır. Kısa küt ayakları vardır.

Resim 123-

Ana Tanrıça Heykelciği

Karaoğlan

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl

Pişmiş Toprak, y: 3,1 cm., g: 1,4 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Siyah astarlı ve perdelidir. Keman biçimindedir. Kolları küçük birer çıkıntıdır. Boynu incedir. Başı yarım daire biçimindedir. Arka kısmında yassı bir çıkıntı yapmaktadır. Başında bir taç bulunmaktadır. Gözleri küçük deliklerle gösterilmiştir. Kollarının uçlarında ve göğsünün ortasında da birer delik yer almaktadır.

Resim 124-

Ana Tanrıça Heykelciği

Kalinkaya

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl sonu

Pişmiş Toprak, y: 9,3 cm., g: 5,2 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Yarım kurs biçimli başlı, uzun boyunludur. Kollar, küçük birer çıkıntı ile gösterilmiştir. Gövdenin alt kısmı yarım daire şeklindedir. Başında bir başlık bulunmaktadır. Yay biçimli kaşları ve ağız çizgileriyle gösterilmiştir. Boynunda iki çizgi gerdanlık olarak yapılmıştır. Göbek deliğinin altından itibaren dikey bir yivle bölünmektedir.

Resim 125-

Ana Tanrıça Heykelciği

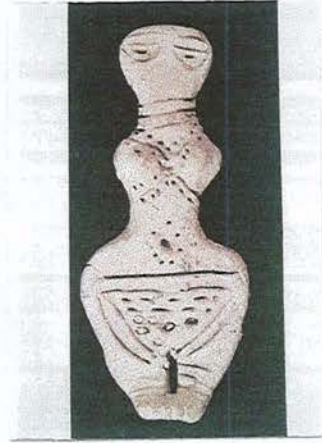
Üçler Köyü (Afyonkarahisar civarı)

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl başı

Pişmiş Toprak, y: 5,6 cm., g: 3 cm., k: 2 cm.

Afyon Müzesi

Elleriyle yanaklarını tutarak ağıt yakar durumda bir kadın betimidir. Belden aşağısı yoktur. Kurs biçimli yüzü vardır. Başında çapraz çentikler halinde saçları bulunmaktadır. Yüzünde kazınarak şekillendirilmiş, merkezleri çukur iki dairenin üst yayları daha derin kazınarak hem kaşlar, hem de gözler ifade edilmiştir. Ağız küçük bir çentikle belirtilmiştir. Ellerinde parmaklar çizgisel olarak yapılmıştır. Boynunda da gerdanlık bulunmaktadır. Ana Tanrıça heykelciğinin göğüs kısmında birbirini ortada kesen iki çapraz hatla bir çarpı oluşturmaktadır.

Resim 126-

Ana Tanrıça Heykelciği

Demircihöyük

İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl

Pişmiş Toprak, y: 7,6 cm., g: 3,2 cm., k: 1,0 cm.

Eskişehir Arkeoloji Müzesi

Ayakta duran yassı Ana Tanrıça heykelciğinde başın en geniş kısmı alındır. Yüzünde kaşlar ve gözler kazıma olarak işlenmiştir. Gözbebekleri noktalarla belirtilmiştir. Boynunda önde iki şerit, arkada bir şerit halinde gerdanlık işlenmiştir. Kolları küçük birer çıkıntı olarak yapılmıştır. Göğsünde çapraz çizgisel bir bant, göbek çukuru çevresinde de noktalarla yapılmış bir bezeme göze çarpmaktadır. Kalça kavisinin uzantısıyla yanyana bacaklar oluşturulmuştur. Ayaklar ve ayak parmakları işlenmiştir.

Resim 127-

Ana Tanrıça Heykelciği

Demircihöyük

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl

Pişmiş Toprak, y: 8,3 cm., g: 3,2 cm., k: 1,2 cm.

Eskişehir Arkeoloji Müzesi

Ayakta duran Ana Tanrıça heykelciğinin boynu aşırı uzundur. Başının iki yanında kulakları ve ortada burnu çıkıntı olarak belirtilmiştir. Kaşları ve gözleri çizgisel olarak işlenmiştir. Boynunda çizgiler ve noktalarla yapılmış bir gerdanlık göze çarpmaktadır. Kollarını küçük üçgen çıkıntılar göstermektedir. Bel girintisinin altında kalçaları çok büyük değildir. Pubis bölgesi nokta bezemelidir.

Resim 128-

Ana Tanrıça Heykelciği

Demircihöyük

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl

Pişmiş Toprak, y: 11,6 cm., g: 4,7 cm., k: 0,9 cm.

Eskişehir Arkeoloji Müzesi

Yassı olarak yapılmış Ana Tanrıçanın başı yuvarlaktır. Uzun boynun hemen altında, kısa ve iki yana açılan kollar bulunmaktadır. Abartılı kalçaları vardır. Ayakta duran Ana Tanrıçanın bacakları ayrıdır.

Resim 129-

Ana Tanrıça Heykelciği

İkiztepe

Eski Tunç Çağı M.Ö. 3000 yıl

Pişmiş Toprak, y: 17,5 cm., g: 7,3cm.

Samsun Müzesi

Ayakta duran heykelciğin geniş ve basık başının iki yanındaki yay biçimli kulaklarında dörder delik bulunmaktadır. Yüzü oldukça gerçekçidir. Burun iri bir çıkıntı olarak iki deliğiyle, ağız ve gözlerde derin oyuklar halinde işlenmiştir. Göğüsleri konik biçimlidir.

Resim 130-

Ana Tanrıça Heykelciği

Konya-Karahöyük

Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın ilk çeyreği

Pişmiş Toprak, y: 23 cm., g: 11,2 cm., k: 12,7 cm.

Konya Arkeoloji Müzesi

Kum katkılı, devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Gözlerini ortası delik yuvarlaklar göstermektedir. Burnu kabartılı, ağız ise az bir kabartı olarak gösterilmiştir. Yüzünde yaşlı ve yorgun bir ifade vardır. Kulaklarından birinde dört delik, birinde üç delik bulunmaktadır. Alnındaki balık sırtı bant saçını temsil etmektedir. Boynunun altında bir gerdanlık bulunmaktadır. Kolları ve bacakları gövdenin üzerine cılız aplike kabartmalar olarak yapılmıştır. Elleri göğüslerini tutmaktadır. Oturan bir Ana Tanrıçayı tasvir etmektedir.

Resim 131-

Ana Tanrıça Heykelciği

Şemsiyetepe

Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın başı

Pişmiş Toprak, y: 8,5 cm., g: 5,7 cm.

Elazığ Müzesi

Kum katkılı devetüyü renkli hamurlu, perdahlı ve koyu kırmızı renklidir. Başı ve kolları kırıktır. Boynunda boyalı bir bant bulunmaktadır ve bu bant bir gerdanlığı temsil etmektedir. Belinde yine boya ile kemer belirtilmiştir. Eteğinin üzeri boyama ile karelere bölünmüştür.

Resim 132-

Ana Tanrıça Heykelciği

İmamoğlu Höyüğü

Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın başı

Pişmiş Toprak, y: 8 cm., g: 5,3 cm.

Malatya Müzesi

Çan şeklinde eteği olan Ana Tanrıçanın yüzü kırılmıştır. Kollarını küçük birer çıkıntı göstermektedir. Eteğin bezemesi pembemsi bej hamur rengi üzerine siyah boya sürülerek yapılmıştır. Boynunda da bir bant göze çarpmaktadır. Heykelciğin içi boş olarak yapılmıştır.

Resim 133-

Ana Tanrıça Heykelciği

İmamoğlu Höyüğü

Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000 yılın başı

Pişmiş Toprak, y: 5 cm., g: 4,1 cm.

Malatya Müzesi

İri bir burnu vardır. Asimetrik olarak yerleştirilmiş kulaklar, yanlarda iki çıkıntı halindedir. Saçı başın arka tarafında topuz şeklindedir. Belinin çevresinde üç sıra halinde bant yer almaktadır. Çan şeklinde bir eteği vardır. Eteğin bezemeleri siyah boya ile yapılmıştır. Heykelciğin içi boş olarak yapılmıştır.

I.4.4. Anadolu'da Hellenistik Dönem'de Yapılmış Seramik Ana Tanrıçalar

M.Ö. I.binyıldan itibaren Anadolu'nun kültürel birikiminin devamı olarak Hellenistik ve Roma uygarlıkları yaşanmıştır. Bu çağda da, dönemlerine göre isimleri değişiklik gösterse de insan yaşamında önem taşıyan olayları (bereket, aşk, sağlık, vb.) sembolleştiren tanrı ve tanrıça betimlemeleri yapılmıştır.

Bu çağda, gelişen uygarlık ve sanat görüşüyle çeşitli taşlar ve özellikle mermer kullanılarak birçok ana tanrıça heykelciği bulunmuştur. Bunun yanısıra az da olsa pişmiş toprak ana tanrıça heykelciklerine de rastlanmıştır. Bu heykelcikler ideal kadın vücut ölçülerine daha yakındır ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınmışlardır.

Resim 134-

Ana Tanrıça Heykelciği

Myrina

Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl

Pişmiş Toprak, y: 21 cm., g: 10 cm.

İstanbul Arkeoloji Müzesi

Ana Tanrıça bir kayalığın üzerinde oturmaktadır. Sol omuzundan aşağıya ve bacağına doğru bir örtü vücunu yarı çıplak bırakmaktadır. Yüz hatları çok düzgündür. Başında bir taç bulunmaktadır.

Resim 135-

Ana Tanrıça Heykelciği

Myrina

Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl

Pişmiş Toprak, y: 32 cm., g: 12 cm.

İstanbul Arkeoloji Müzesi

Kiremit renkli hamurdan yapılmış, oturur durumda Ana Tanrıça heykelciğidir. Omuzlarından tutturulmuş bol büzgülü bir giysisi vardır. İri badem gözleri, düzgün yüz hatları ve geriye taranmış saçları ile dikkat çekmektedir. Başında büyük bir taç bulunmaktadır.

Resim 136-

Ana Tanrıça Heykelciği

Myrina

Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl

Pişmiş Toprak, y: 13,5 cm., g: 6 cm.

İstanbul Arkeoloji Müzesi

Oturan Ana Tanrıça tamamen çıplaktır. Anatomik vücut çizgileri gerçekçi bir görünümde. Saçları arkada topuzdur. Sol kolu kırık olan figürün sağ kolu öne doğru kıvrıktır ve elinde bir nesne tuttuğu sanılmaktadır.

Resim 137-

Ana Tanrıça Heykelciği

Priene (Güllübahçe, Söke)

Hellenistik Çağ M.Ö. 2. yüzyıl

Pişmiş Toprak, y: 38 cm., g: 11 cm.

İstanbul Arkeoloji Müzesi

Süslü bir taht üzerinde oturan Ana Tanrıça heykelciğidir. Ayaklarını bir tabureye dayamaktadır. Giysilidir. Sol elinde bedenine dikey duran bir tympanon sağ elinde ise omfalos'lu bir kase bulunur. Dizleri üzerinde Ana Tanrıçanın kutsal hayvanı olan aslan uzanmaktadır.

Resim 138-

Ana Tanrıça Heykelciği

Myrina

Geç Hellenistik Çağ M.Ö. 1. yüzyıl

Pişmiş Toprak, y: 36 cm., g: 20 cm.

İstanbul Arkeoloji Müzesi

Ana Tanrıça ıslak saçlarını ikiye ayırarak omuzlarının yukarısında tutarak sıkmaktadır. Yüz hatları çok düzgün olan Ana Tanrıçanın başında bir taç bulunmaktadır. Bedenine sıkıca yapışan elbisesinde madeni süslemeler vardır.

Resim 139-

Ana Tanrıça Heykelciği

Gordion

Hellenistik Çağ M.Ö. 4. yüzyıl

Pişmiş Toprak, y: 16 cm., g: 11,3 cm.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Kırmızı devetüyü hamurlu, beyaz ve kırmızı boyalıdır. Başında polosü vardır. Ana Tanrıça bir aslan üzerinde oturmaktadır. Sol elinde büyük bir tef, sağ elinde ise ufak bir kap tutmaktadır. Elbisesi uzun ve boldur. Heykelciğin içi boştur.

Resim 140-

Ana Tanrıça Heykelciği

Gordion

Hellenistik Çağ M.Ö. 4. yüzyıl

Pişmiş Toprak

Kırmızı hamurlu, beyaz, kırmızı ve siyah boyalıdır. Kalıpta şekillendirilmiştir. Büyük bir tahtın üzerinde oturmaktadır. Kucağında ise kutsal hayvanı olan aslanı tutmaktadır. Uzun, bol bir elbisesi vardır. Başında Frig polosu bulunmaktadır. Saçları ortadan ikiye ayrılmış olup göğüslerinin üzerine sarkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DAKİ ANA TANRIÇALARIN BAZI TÜRK SERAMİK SANATÇILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE SANATÇILARIN SERAMİK ÇALIŞMALARIYLA ANA TANRIÇA YORUMLARI

I. ANADOLU'DAKİ ANA TANRIÇALARIN GÜNÜMÜZ TÜRK SERAMİK SANATÇILARINA ETKİLERİ VE YORUMLARIYLA SERAMİK ÇALIŞMALARI

Tarih öncesi çağlardan, günümüze gelene dek insanoğlu ihtiyaçlarını giderebilmek için sürekli olarak yeni yeni arayışlar içinde olmuştur. Bu yeniyi arayış düşüncesi; buluşları, keşifleri ortaya çıkarmıştır. Düşünebilen, aklını kullanabilen tek canlı olan insan, güne göre değişen ihtiyaçlarını gidermek için diğer insan, insan toplulukları ile iletişim içinde olmuş ve olmaya da devam edecektir.

Bu etkilenim ve etkileme insan varoldukça devam edip gidecektir. Birçok alanda kendini gösteren ve gösterecek olan iletişim süreci seramik ürünleri, eserleri içinde söz konusudur. Eski çağlarda ilk insanın topraktan yaptığı en ilkel bir nesneden Uzay Çağı'nda günümüz insanının yine topraktan (ileri seramik) yapmış olduğu füze başlıklarına kadar çeşitlilik gösteren seramik, pekçok alanda değişik biçimlerde karşımıza çıkar. Bu da etkileşimin çok da sürpriz olmayan bir sonucudur.

kopmadan yeniden hayat buldu. Çoğu zaman, hem de günümüz çağdaş yaşamının tüm getirilerini de üzerinden taşıyarak. Hitit güneş kursları, çeşitli hayvan figürleri, bereket tanrıçaları yeniden 20. yy.'ın sanat ortamına gözlerini açtılar" (Sadi Diren Sergisi Kataloğu, Ufuk Esin, İstanbul, s. 3).

Resim 141- Sadi Diren Nisan 1998 tarihinde Antalya'da açtığı seramik sergisini hazırlarken.

Resim 142- Sadi Diren'in Antalya'daki seramik sergisinden bir bölüm.

Resim 143- Sadi Diren'in Antalya'daki seramik sergisinde bir bölüm.

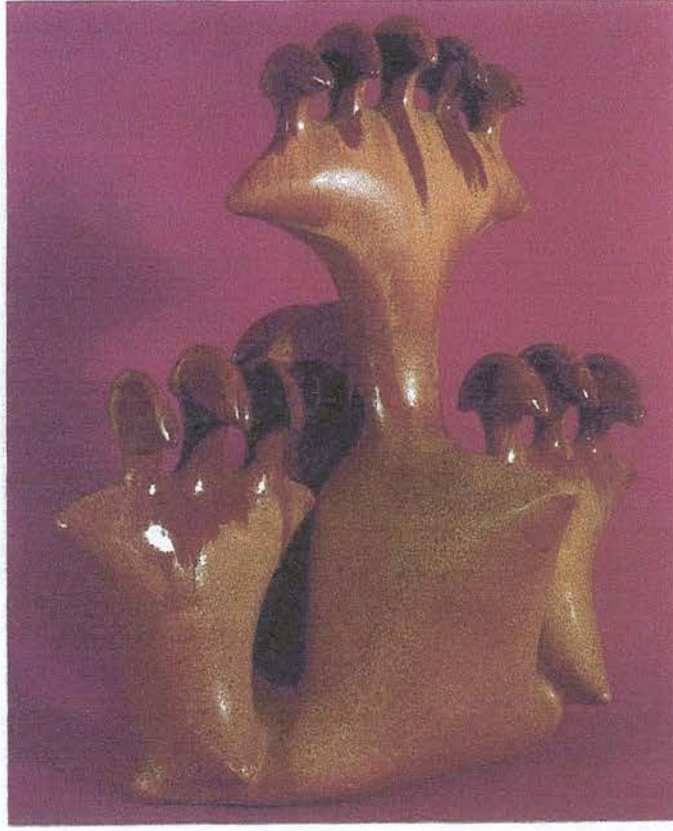
Resim 144- Sadi Diren sergisinin açılış konuşmasını yaparken.

Sadi Diren seramiğin sanat olabilmesi için "yüzeysel seramiklerde desen, renk, kompozisyon, hacimli seramiklerde biçim ile ilgili kurallar uygulandığı ölçüde seramik sanat olur. Seramik resimdir, heykeldir, sanattır. İki ögenin istenilen sonucu verebilmesi seramik teknolojisini ve de ateşi çok iyi bilmekle mümkündür. Seramik sanatı resim, heykel ve tekniğin birleştiği odak noktasıdır" (Diren, 1989, s.4).

Resim 145- Sadi Diren, Seramik Heykel (Sırlı), 68x24x28 cm., 1993.

Sadi Diren'in (Resim 145) bu eserinde seramik sanatı, resim ve heykel sanatı ile tam bir bütünlük içerisindedir. Aynı elemanın küçük-büyük ilişkisi kurularak çok yalın bir anlatım sağlanmıştır.

Resim 146- Sadi Diren, Seramik Heykel (Sırlı).

Seramik malzemeyi üç boyutlu bir anlatım aracı olarak kullanan, eserlerini yaparken tüm tasarım kurallarını çok başarılı bir şekilde bir araya getirdiği Sadi Diren'in bu eserinde de (Resim 146) tüm bunları göz ardı etmemiştir. Ana tanrıça heykelciklerinin başlarının tekrarı kullanarak onları bir bütün içerisinde ve yine yalın olarak anlatmıştır.

Resim 147- Sadi Diren, Seramik Heykel "Aile", 1990.

Eserlerini oluştururken kullandığı malzeme ve teknikle öz ve biçim birliğini çok iyi kurgulamıştır. Bu eserde (Resim 147) kullanılan kırmızı sır ve doku oluşturmakta yararlandığı toplanmalı sır güçlü bir görüntü oluşturmuştur. Aile ve ailenin içinde yaşadığı ortam olan yuva kavramını ana tanrıça başları ve gövdeleriyle bütünleştirerek birarada kullanmıştır.

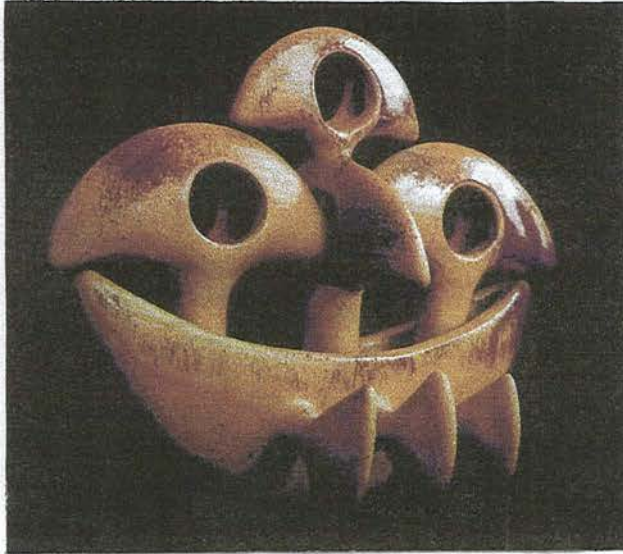
Resim 148- Sadi Diren, Seramik Rölyef, 54x10 cm., 1994.

Geçmişle kurulan bağ, yine ana tanrıça heykelciklerine kadar götürmektedir. Ana tanrıçanın doğurganlığının simgelandığı iç içe kullanılmış figürler, erkeğin gücünün anlatıldığı boğa başları ve baba olduğu varsayılan bir erkek figürü üçlü bir düzenleme içerisinde yer almıştır. Dokulu ve düz yüzeylerin dengesi estetik görünüşe katkıda bulunmuştur.

Resim 149- Sadi Diren, Seramik Rölyef, 40x30 cm., 1994.

Sanatçı Resim 149’da görülen rölyef çalışmasında üreme, bolluk ve bereketin simgesi olan ana tanrıça heykelciklerini ve boğa figürlerini çok daha stilize bir şekilde gerçekleştirmiştir. Çamurun doğal dokusunu kullanmıştır.

Resim 150- Sadi Diren, Seramik Heykel.

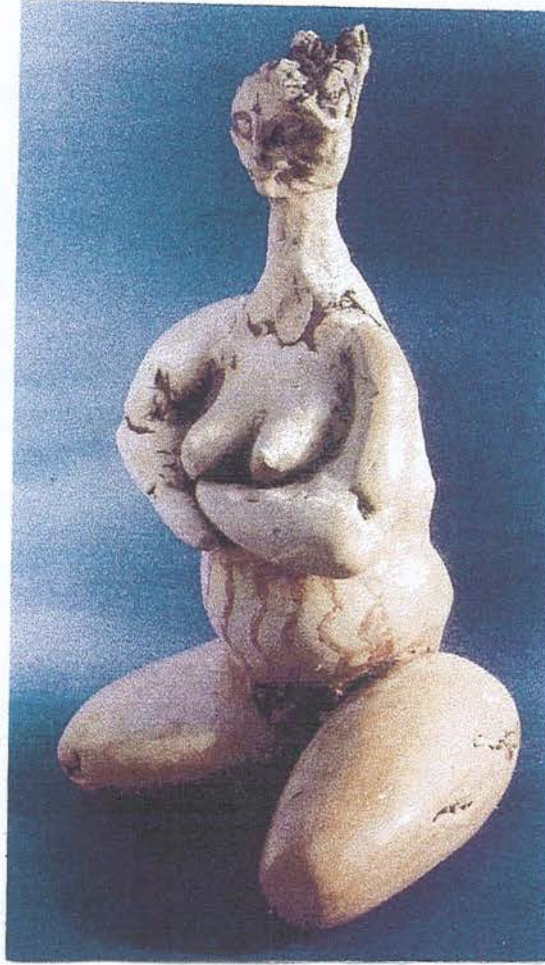
Anadolu kültürünün temel taşları olan ana tanrıçaları stilize ederek yorumlamıştır. Sarı ve kırmızı rengin kaynaşmasından oluşan turuncunun sıcaklığı hissedilmektedir. Kullanılan figürlerin üzerinde yer alan boşluklar forma hareket katmaktadır.

Resim 151- Sadi Diren, Seramik Heykel.

1.2. ERDİNÇ BAKLA (ERZURUM, 1939)

Çağdaş sanat üreten günümüz sanatçıların pek çoğu geçmişi en yüce ve verimli kaynak olarak akıllıca kullanıp, üretimlerine öz yapmışlardır. İşte Erdinç Bakla'da Anadolu topraklarındaki bu tarihsel ve kültürel zenginlikten esinlenmiş sanatçılarımızdan birisidir.

Resim 152- Erdinç Bakla, Seramik Heykel, Ana Tanrıça.

Erdinç Bakla ürettiği figüratif seramiklerde tarih öncesi Anadolu’unda karşımıza sıkça çıkan ana tanrıça konusunu işlemiş ve büst çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Eserleri incelendiğinde; geleneğe bağlı primitif anlatım, sade biçimlerin modern bir üslupla yorumlandığı göze çarpmaktadır. Çalışmalarında Anadolu’da önemli bir yeri olan ana tanrıça heykelticiklerini kullanan pek çok seramik sanatçısı gibi, Erdinç Bakla’da tarzını, konu, form ve dekor uyumuyla ustalıkla bir şekilde sergilemektedir.

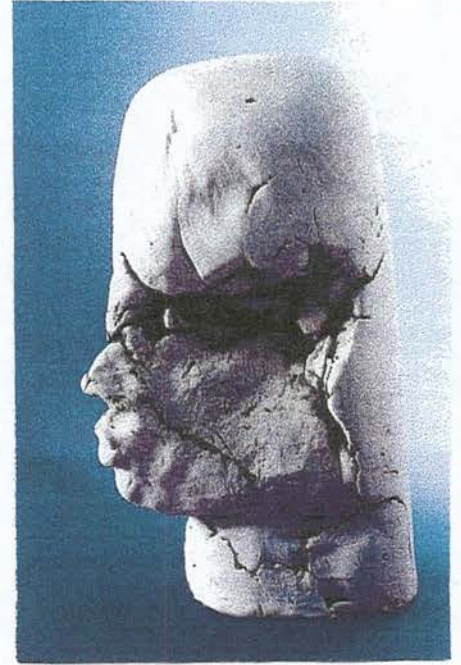
Sanatçı “... eserlerinde tamamen kendine özgü bir doku kullanmakta, kesinlikle canlı seramik renklerden kaçınmakta, mat görünümlü metal oksitleriyle renklendirmeye gitmektedir. Yaptığı üç boyutlu insan portrelerinde hiçbir kural ve tekniğe bağlı değildir.

Anadolu medeniyetleri sanatçının kaynağıdır. 1977 tarihine kadar hemen hemen her teknikte ve form çeşitliliğinde eserler vermiş, ancak bu tarihten itibaren günümüze kadar yalnızca seramik büst ve heykeller yapmaya başlamıştır” (Toprak Sanat Galerisi Sergi Kataloğu).

Resim 153-

Erdoğan Bakla, Seramik Büst.

Resim 154-

Erdoğan Bakla, Seramik Büst.

“Erdoğan Bakla'nın eserleri bizleri malzemenin hala yanması tamamlanmamış volkanik şekillerde olduğu arkaik ve çağdaş bir dünyaya götürüyor” (Yves-La'c Girard Bastia- Emlak Bankası Sanat Galerisi Kataloğu).

Erdoğan Bakla ile ana tanrıça, Anadolu Medeniyetleri ve Seramikleri üzerine İstanbul'daki evinde bir söyleşi gerçekleştirdik. Aynen sunuyoruz.

Seramiğe başlamamız nasıl oldu?

O yıllarda Avrupa'da olan babam beni teşvik etti. 1958 yılında Tatbiki Güzel Sanatlar Akademisi'ne girdim. 20. Sanat yılımda şöyle dedim: "Dünyaya yine gelsem meslek olarak yine seramiği seçerdim". Yaratmak bir nevi tanrısal bir güç.

Eserlerinizde kullandığımız çamur, sır ve pişirim tekniklerinizi biraz anlatırmısınız?

Öğrencilik yıllarımdan bu yana teknolojiye büyük bir ağırlık verdim. O zamanlar herşeyimizi kendimiz yapardık. Atölyemi kendim kurdum. Herşeyini ben yaptım. Fırınından sırlarına kadar. Özgün seramiklerinde sıra pek sevmiyorum yine de. Plastik parçaların değerini yitirtiyor. Sırlama çok önemli bir aşamadır seramikte. Yapılan eseri güzel de yapabilir çirkin de. Ben eserlerimde şamotlu çamur kullandığım için sıra kullanmıyorum. Çünkü çamurun içindeki şamot parçacıkları ve demiroksit sırda küçük atmalar yapıyor. Ben seramiklerimde göztaş veya bakiroksit sürüyorum ve sonra patine ediyorum bunu sonucunda siyah bir etki oluşuyor.

Çıkış noktamız olarak hissedilen Anadolu medeniyetlerinden etkilenimlerinizi anlatırmısınız?

Evet, öyle. Temelde bir sanatçının aradığı bir şey var, ne yaptığımızı bilmek zorundasınız. Birşeyler yapmak istiyorsak büyük bir araştırmaya gireriz. Biz uçsuz bucaksız bir denizin içindeyiz, çünkü seramiğin vatani Anadolu'dur. Önceleri Hitit güneşlerini çalışıyordm. Bunun yanında da bir iki tane küçük büst çalışmam vardı. 1975 yılında Taksim'de sergim oldu. Bu sergime gelen Prof.Bülent Özer (ona çok saygı duyarım) bana büstleri çalışmamı söyledi. O günden bu güne büstlerin üzerine gidiyorum. İlk sergimi 1967'de açtım. Türkiye'de o güne kadar açılmış seramik sergilerinin beşincisiydi. Bütün eserlerimi sattım. Bütün eserlerimin satılması beni çok şaşırtmıştı. Ama daha sonra tam 10 yıl sergi açmadım. Aslında bir sanatçının özgürce yaratabilmesi için ekonomik özgürlüğünün olması şart. Daha sonra Yapı Kredi Bankaları için çeşitli

panolar yaptım. Çok cesur işlere gittim. Ama şimdi büstlerden biraz koparak figüratife yöneldim. Eczacıbaşı'nın sanat atölyesinde ana tanrıçalar çalışıyorum. 9 Ekim 1998'de Ankara'da bir sergim var. Teması, Ana Tanrıçalar. Ve söylemek istediğim çalışmalarımın çıkış noktası olan Anadolu medeniyetleri beni buralara kadar getirdi.

Eserlerinizde kullandığınız kadın figürinleri geçmişten mi yoksa gelecekte mi geliyorlar?

Bir sanatçı kendi sanatından faydalanmalı mı? Faydalanırsa ne kadar faydalanmalı? İster kadın, ister soyut olsun. Sanatçının kişiliğinin önemi var. Örneğin bir eser önce Erdinç Bakla sonra Hitit olacak. Anadolu medeniyetlerindeki ana tanrıçalardan esinlenen bir Erdinç Bakla. Ana tanrıça figürü geleneksel ama kullandığım yüzler naturalist. Benim eserlerimin ortak bir noktası var. Onlara önden bakıldığında figüratif arkadan bakıldığında soyut olarak görünürler. Hareketler geçmişten yüzleri ise gelecektendir.

Eserlerinizdeki primitif anlatımın esere yüklediği anlam hakkındaki görüşleriniz?

Benim hocam Hakkı İzzet'dir. Seramiğe 1932'de başlamış. O şöyle derdi; "İyi heykeli nasıl anlarsınız biliyor musunuz? O heykeli yokuştan aşağıya atarak. Heykel yuvarlanırken bir takım yerleri kırılır. İşte geriye kalanlar o heykeli oluşturur. Yani fazla çıkıntılar, süs ve dekoratif unsur taşıyan şeyler gereksiz. Sade formlardan ve primitif anlatımdan ve görüntülerden hoşlanıyorum. Aslında Art Neouva'ya da hayranım. O devrimin titizliğine.

Eserlerinizdeki kadının genel ya da özel anlamda simgelediği bir şey var mı?

Hayır, simgelediği hiç bir şey yok. Büstlerim genelde kadın. (Ben erkek olduğuma göre büstlerimin kadın olması normal değil mi?) Çalışmaya başladığımda çamurla bakışıyoruz ve çamur beni bir yerlere sürüklüyor. Çok nadirdir ben şunu yapacağım diye çamurun karşısına geçtiğim. Çünkü ben birinin büstünü yapmıyorum. Birinin büstünü

yaparken karakter sizi bir yerlere sürükler. Özgür çalışamazsınız. Ajda Pekkan, Durul Gencer ve Cem Karaca'nın büstlerini yaptım ama tabi ki kısıtlandım.

Yaşamınızda kadının yeri...

Tabi ki çok ayrıcalıklı. Benim hayatımda karşı cins olarak önemli bir yeri var. Eşim ve ona duyduğum aşk çok kuvvetli. Zaten romantik bir kişiliğe sahibim. Estetik olan herşeyi seviyorum. Güzeli seviyorum. Estetik ve güzel kavramları kadında birleşiyor.

Hocam, sürekli aynı konuyu yorumluyorsunuz. Bunun bir nedeni var mı?

Bende bir zamanlar Prof.Bülent Özer'e aynı soruyu sormuştum. O da bana çok kuvvetli sanatçıların tek bir konuyu el aldıklarını ve onu bıkmadan usanmadan irdelediklerini söylemişti. Çamur büyük bir plastikliği var bu da büstlerimin tekrarını zorlaştırıyor. Zaten kişiye ait portreler yapmadığım için özgürüm.

Eserlerinizde boyut kaygınız var mı?

Hiç yok. Her türlü boyutu deniyorum. Büyük parçalar, bazen de küçük parçalar. Platin konutlarına 4.70 m. yüksekliğinde bir büst yaptım. Bayağı heyecan verici doğrusu. Gene seyirci çok önemli, bakış açısı önemli en önemlisi seyirci ile ilişkiyi doğru kurmalısınız.

Seramik ve yaşamınız üzerine...

Seramiği çok seviyorum. Seramiği doya doya yaşıyorum. Seramikte 40 yılı geride bıraktım. Tabi ki ilk seramikçilerden olmak beni çok gururlandırıyor. 36 yıllık öğretim üyeliğim var. Benim fakültem yere çakıldı. Marmara Üniversitesi'nde eğitim falan yapılmıyor. Artık kendi işlerime bakıyorum. Sergiler açmak istiyorum. Çok büyük bir tempoya girdim. Önemde dört kişisel sergi, dört karma sergi ve dört konferans var. Eğitimdenkinden daha fazla faydalı oluyorum, daha geniş çaplı topluluklara

ulaşıyorum. Dokuz Eylül Üniversitesine, Hacettepe Üniversitesine, Marmara Üniversitesine konferans verdim. İznik çinileri hakkındaydı bu konferanslarım.

Seramik heykel konusunda düşünceleriniz...

“En soyut sanat seramik”

Herbert Read

Heykel heykeldir. Malzemesi önemli değildir heykelin. Bir anlamda heykel yapıyorum. Ama seramik heykel yapıyorum. Soyut bir heykel yapıyorsanız seramik olması önemli değildir. Tabi bundan şöyle bir soru ortaya çıkıyor. Heykel yapmadığınızda seramik yapıyor musunuz? Seramik zanaat mıdır? Bende güzel olan iki kavramı birleştiriyorum. Hareket nokta heykel. Türkiye'nin en zor döneminde seramikçi olduğum için ben seramikçiyim.

Batı taklitçiliğine karşı olduğunuzu röportajlarınızdan biliyorum. Bu konu hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Cumhuriyet Türkiye'sinde çok şey değişti. Sanatçılarımız çok büyük başarılar elde ettiler. Ben batıda yapılan seramiğin kopyalarının, hatta kötü kopyalarının yapılmasına karşıyım. Kimsenin akıl etmediği bir tarzla çağdaşlık içinde yeniyi yakalamak güzel. Batı taklitçiliğinden anladığım bu kötü kopyalarını yapmaktansa hiç yapmamak. Ben müzelerde çok çalışırım. Anadolu'yu karış karış gezdim. Biliyor musunuz? Van Müzesi'nde 20.000 seramik parça var. Paul Klee'nin bizim müzelerden esinlendiğini gördüm. Bakmak çok önemlidir. Bakarsınız ama göremezsiniz. Ben müzelerin vitrinlerindeki çağdaşlığı yakalamaktan yanayım. Sadece seramik değil, Anadolu'da çok güzel taş, ahşap işler var.

Mimariyle seramiğin birleşmesi, seramik panolarda göze çarpmaktadır. Seramik güçlü bir form olduğu kadar bir yüzey kültürüdür. Sizin de duvar panolarınız var mı? Bu konudaki görüşlerinizi öğrenebilirmiyim?

İlk sanat mimaridir. İnsanoğlunun toplu düzene geçtiği andan itibaren gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkmıştır. Mimarının içinde ya da dışında yer alır seramik. Orta Asya'daki anıtsal yapıları turkuaz bir sırla kapladığımızda görüntü çok değişiyor. Bütün bu görsel etkiyi bırakın mimari yapıyı koruyor. Müthiş bir iççelik var. Çok pano yaptım. (10 yıl panolardan para kazandım). Yapı Kredi'nin yarışmalı pano tasarımlarının üç tanesini kazandım ve uygulamalarını yaptım. Ama paralarımızı çok zor alıyorduk. Bunun için yemin ettim bir daha pano yapmamaya. Daha sonra Kuşadası'na son bir pano yaptım. Çünkü beni çekin yanı İznik çinisinden hareketle çağdaş bir yorum istemişlerdi. Bu beni çok heyecanlandırdı.

Yabancı malzemenin de, seramikle bir arada kullanılmasıyla gerçekleştirilen heykel ve düzenlemelerde bugün seramik sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu konudaki görüşleriniz...

Hareket noktanız yaratma, yeni bir form yapacaksınız. Yapmak istediğiniz şeyde istediğiniz malzemeyi rahatlıkla kullanabilirsiniz. Beymen'de kızım yönetici, birgün hediyelik eşya tasarımı istedi. Bende gümüşle çiniyi birleştirdim. Çok estetik bir obje çıktı. Konstriksiyon olarak da kullanılabilir. Düzenlemelere çok karşıyım. Sanat mı sanat değil mi tartışmasına girmiyorum. Yaratıcılığın az olduğunu görüyorum. Sahte buluyorum. Ben tek malzeme ile yapılanlardan nefret ediyorum. Düzenlemeler şimdiki moda. Handikapları da var. Tabi bu arada büyük bir mekana ihtiyaç var. Fotoğraflarda o etkiyi vermiyor.

İşlev sizce önemli mi?

Bir konu için heykel yapıyorsanız. Örneğin; havuz kenarına heykel. Onun bir işlevi vardır. Havuzun durumu önemlidir. Bunun etüdüleri önemlidir. Soyut birşeyde işleve gerek yoktur. Kullanım eşyası ise işlev çok önemli. Örneğin, çılgın bir çaydanlık olmaz. Endüstriyel seramik benim dalım. Çaydanlığı ele aldığınızda çok iki akıtıyor olması gerekir.

Eserlerinizi yaparken nasıl bir yol izliyorsunuz? Eskiz, maket gibi çalışmalar yapıyor musunuz?

Hareket noktam Anadolu Medeniyetleri. Anadolu insanın çatlak, dertli, çilekeş yüzünü çamurun doğal dokusuyla veriyorum. Bir konuyu alarak çalışmaya başlıyorum. Son sergim olan ana tanrıçalar daha sonra Hacılar kültürünü çalışacağım. Önce sergi günümü alıyorum. Konumu, yönümü saptıyorum. Sonra dünya ile ilişkiyi kesiyorum. Yoğun bir şekilde çalışıp sergimi hazırlıyorum. Biriktirme hazırlığım yok. 40 yılın birikimi var. Arşivlerim, bilgisayar birikimim, dia arşivim var. Temelinde bunlar var. Ben seri çalışıyorum. Hakkı İzzet şöyle der: “Bir sanatçı yaptığı işte duracağı yeri iyi bilmeli”. Eskiz yapmam. Çok nadir eksiz çalışırım.

Bir eğitimci olarak gelecekte beklentileriniz...

Türkiye’de eğitim durmuştur. Y.Ö.K. bu işi mahvetti. Tatbiki Güzel Sanatlar 1957’de Türkiye’nin Bauhaus’u olarak kuruldu. İki farklı olgu var. Endüstri için Güzel Sanatlar Fakültesi kurulmuştu. Benim gittiğim okulda haftada 22 saattti. Şimdi okullarda alçı dersi haftada 4 saat. Bu mantıkla seramik eğitimi olmaz. Merkeziyetçilikten kaçmak lazım. Altan Günalp’e sormuştum (Doğramacı’nın sağ koluydu o zamanlar) “Dünya seviyesinde üniversiteler olmamız için ne yapmalıyız?”. 27 tane üniversitemiz var. Bu eğitim için Türkiye’nin bütün bütçesi gerekir. Üniversiteler özgür bırakılmalı. Gençleri teşvik etmek lazım. Sanatçıyı sergilerle yurt dışına çıkarmaktır.

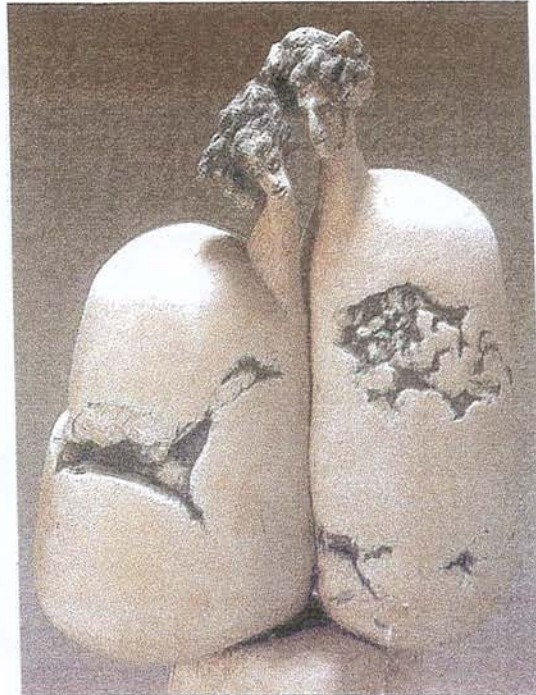
Eğitimci olarak hiçbir beklentim yok, kimse eğitim yapmıyor.

İlginç bir anınızı anlatır mısınız?

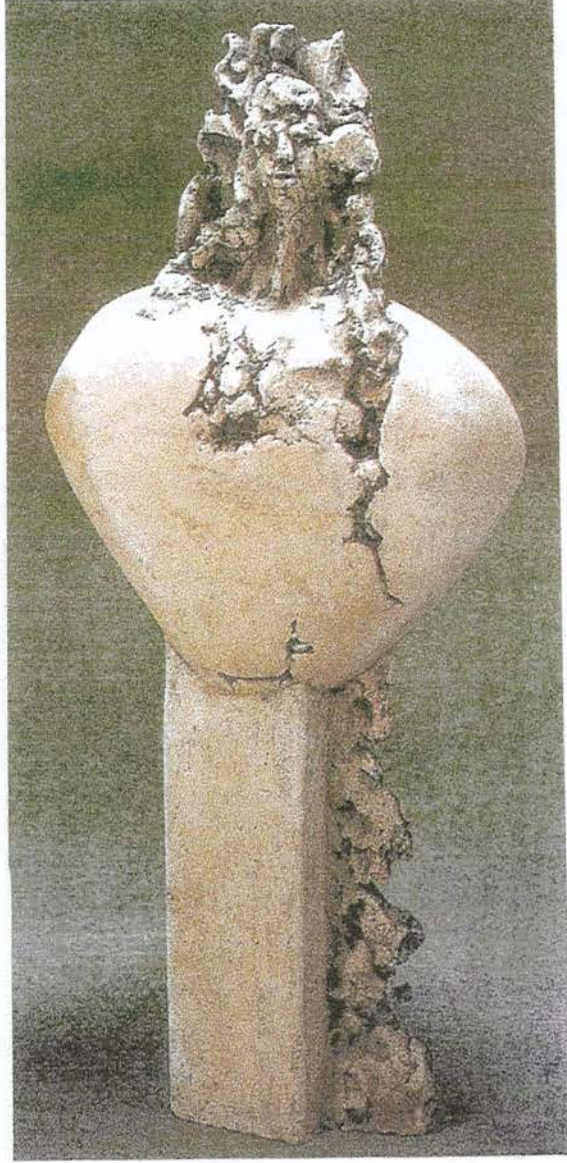
Atölyemin çalıştığı dönemlerde Ahmet Oral benden pano istedi. Kazım Taşkent’in boğazdaki villasına portmanto için bir pano. Kazım Taşkent çok ilgili ve alakalı bir insan. Panoyu hazırladım. Kurudu fırına koydum, 1040 °C’de kapatılacaktı fırın. İşçim fırını kapatmadan uyumuş ve fırının derecesi kaçmış. 1300 °C’lerde fırın. Panoya bir baktım üzerindeki sırlar şaheser. Ölçüler küçülmüş. İlave parçalar için aynı dereceye çıktım ve sürprizlerde bazen güzel oluyor.

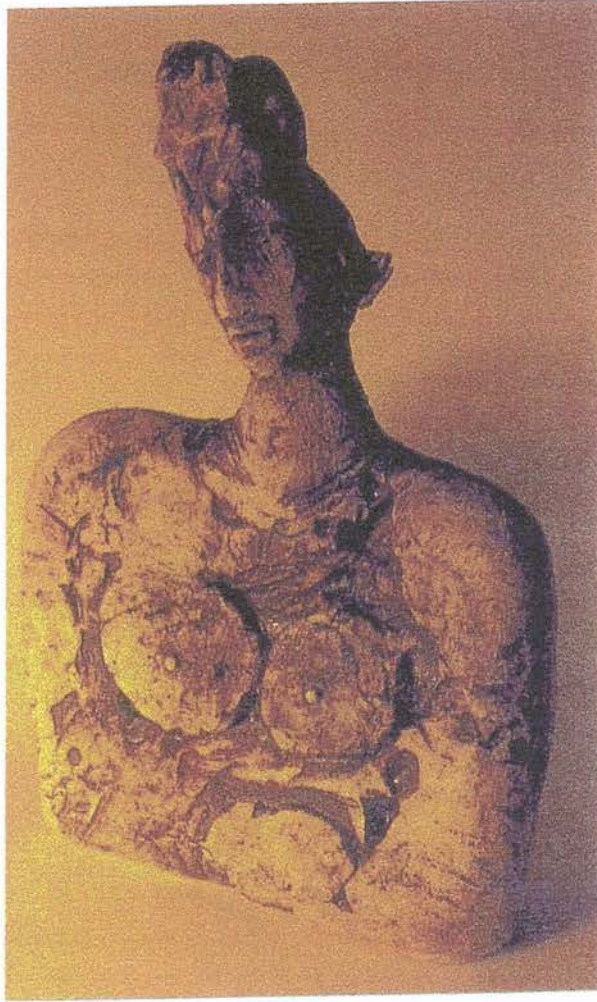
Resim 155- Erdiç Bakla, Seramik Büst.

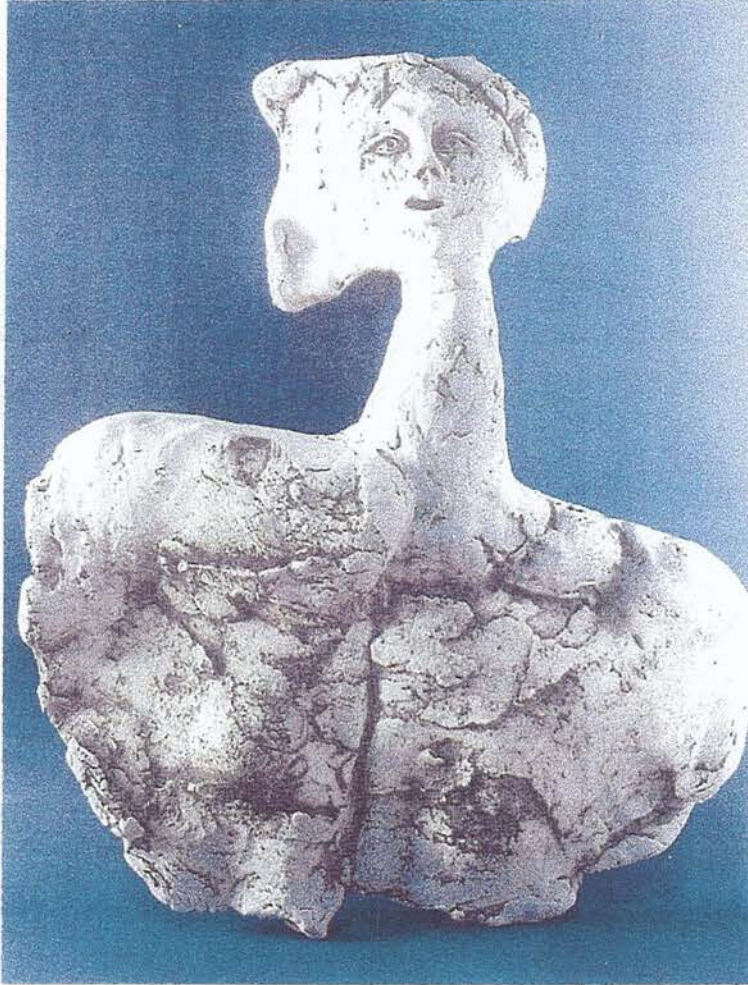
Resim 156- Erdiç Bakla, Seramik Heykel, 60x27x22 cm.

Resim 157- Erdinç Bakla, Seramik Heykel, 55x25x25 cm.

Resim 158- Erdinç Bakla, Seramik Heykel.

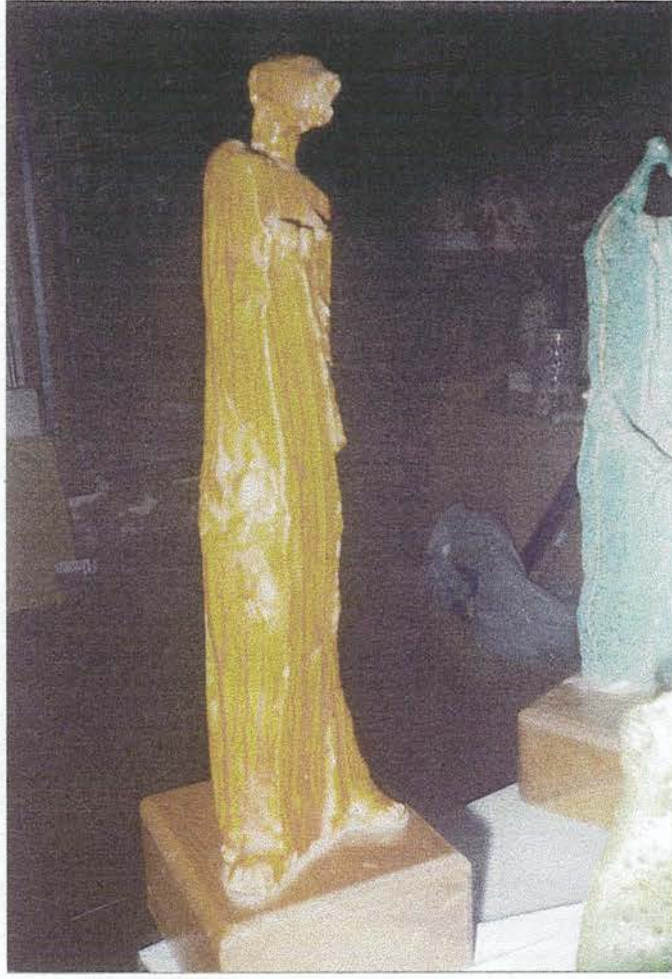
Resim 159- Erdinç Bakla, Seramik Heykel.

Resim 160- Kütüphanesinden bir görünüş.

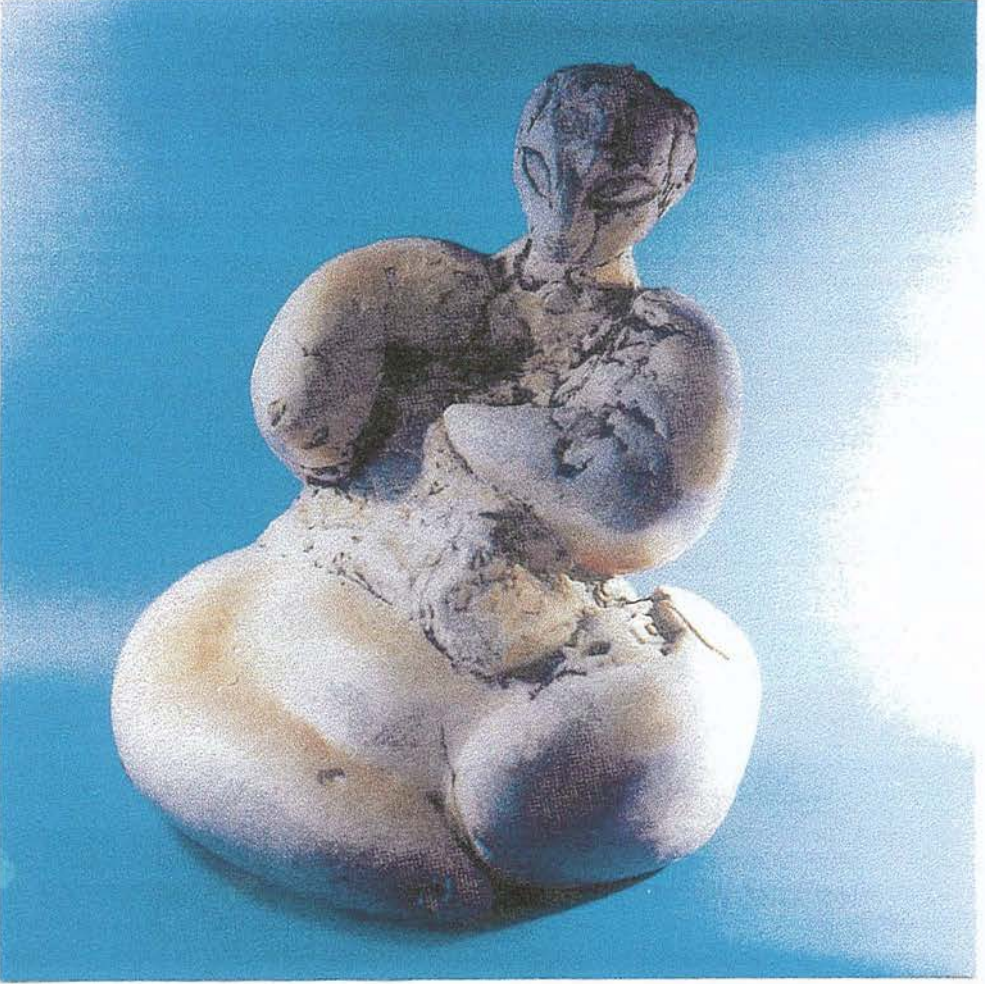
Resim 161- Kütüphanesinden detay.

Resim 162- Erdinç Bakla, Seramik Figür, sırlı.

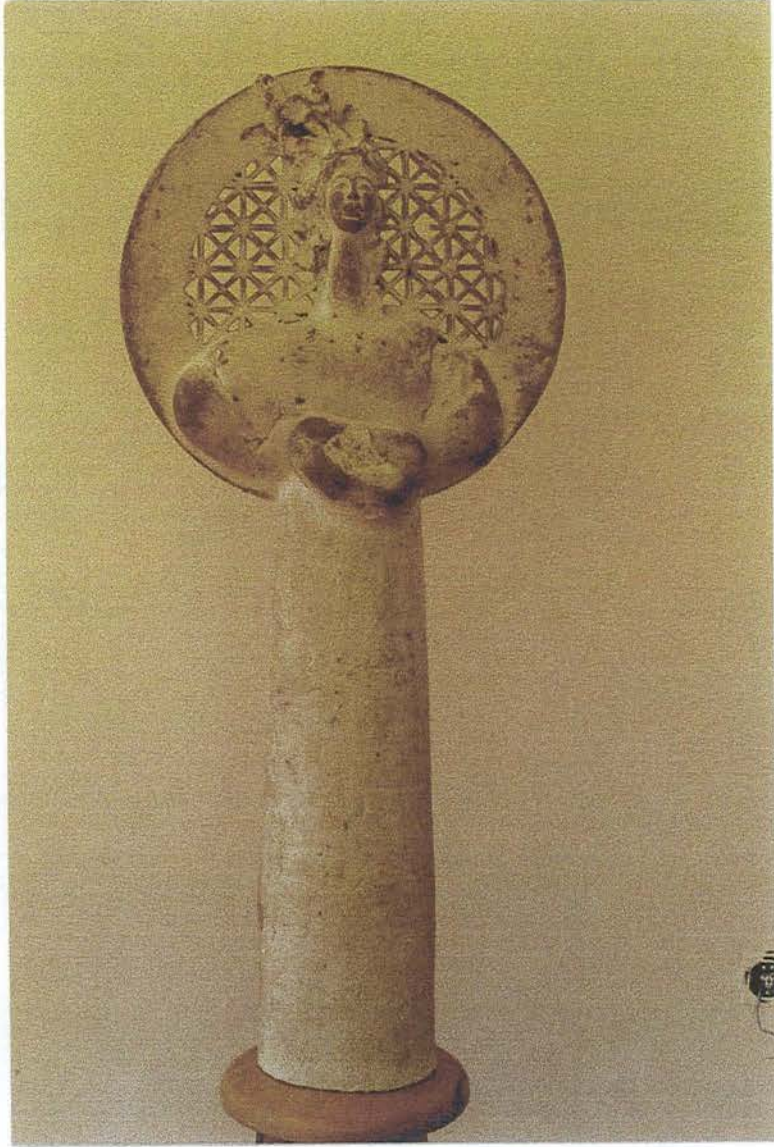
Resim 163- Erdinç Bakla, Ece Kanışkan.

Resim 164- Erdinç Bakla, Seramik Heykel, Ana Tanrıça.

Resim 165- Erdiñ Bakla, Seramik Ana Tanrıça.

Resim 166- Erdiñç Bakla, Seramik Ana Tanrıça.

Resim 167- Erdinç Bakla, Seramik Ana Tanrıça.

Resim 168- Erdiç Bakla, Seramik Ana Tanrıça.

I.3. CEMALETTİN SEVİM (BOZÜYÜK, 1957)

İlk çağlardan bu yana insanlar yaşam biçimlerini ve inançlarını anlatabilmek için çeşitli malzemelerden yararlanmışlardır. Cemalettin Sevim’de kendine anlatım aracı olarak seramiği seçenlerden birisidir.

Sanatçının son çalışmalarında gözlenen; seramiğin özünü kaybetmeden, kendi kişiliği içinde oluşturduğu formlarındaki yalınlık, çamurun tadı, rengi ve dokusu Cemalettin Sevim’in duygu ve düşüncelerini anlatmaya yeterli gelmiştir” (Çobanlı, 1998, s. 3).

Cemalettin Sevim yaptığı eserlerde yabancı malzeme kullanma taraftarı olmayan bir sanatçıdır. Sanatçının son sergisinde formlar, duvar elemanları ve torna ile şekillendirildiği çanaklar göze çarpmaktadır. Duvar elemanlarında konu olarak ana tanrıça heykelcikleri seçilmiştir. Bu eserlerde boyutlar çok büyük değildir. Kullanılan şamotlu çamur ve kırmızı çamur renk farklılıkları yaratmada yardımcı olmuştur. Cemalettin Sevim eserlerini yaparken kendi hazırladığı çamur ve sır bünyelerini kullanmaktadır. Sanatçı ile onun seramiğe yaklaşımı ve yaptığı eserler hakkında bir görüşme yapılmış ve aynen alınmıştır.

Seramiğe başlamanız nasıl oldu?

Benim seramiğe başlamam tamamen bir tesadüf. Ben ortaokuldan sonra birçok okulun sınavına girdim ve birkaçını da kazandım. (Astsubaylık okulu, ticaret lisesi gibi). Ama hiçbir okulu beğenip gitmedim. O sene kimya dersinden de kalmıştım. Daha sonra Bozüyük’te bir okulun açıldığını ve fabrikalara eleman yetiştirildiğini duydum. Sonra bu okula kaydımı yaptırıp başladım. Aslında bu okula da tam onsekiz saat kimya dersi vardı. Çok sevdim okulumu. Başarılı da oldum. Türkiye’deki ilk seramik lisesi mezunuyum.

Eserlerinizde kullandığınız çamur, sır ve pişirim tekniklerini biraz anlatır mısınız?

Eserlerimde her türlü çamuru kullanıyorum. Heykel türü formlarımda genelde şamotlu çamur kullanıyorum. Nedeni ise mukavemetinin çok, çatlama olasılığının az olmasından dolayı. Sır kullanmayı sevmiyorum. Az sır kullanarak çamuru doğal haliyle rengi ve dokusuyla kullanmayı seviyorum. Yüksek dereceli pişirimler tercihim.

Son dönem çalışmalarınızda hissedilen ana tanrıça figürü çıkışlı duvar panolarınızdan biraz söz eder misiniz?

Daha önce yalın heykel, soyut heykel çalışıyordum. Ona devam ediyorum tabiki. Biraz da insanların tanıdığı bildiği birşeyler yapmak istedim. Ana tanrıça figürleri de insanları yüzyıllardan beri etkilemiştir. Bu çalışmalarda benim bu figürlerden etkilenmemin sonucu ortaya çıktılar.

Neden bu tip çalışmalara yöneldiniz? Burada sizi etkileyen sebepleri kısaca anlatır mısınız?

Tanınmayı yapmak izleyiciden biraz sanatçıyı koparıyor galiba. İnsanlarla çok daha iyi iletişim kurabilmek için yaptım.

Türkiye'deki kadının yerini nasıl görüyorsunuz?

Türkiye'de kadınlar hak olarak çok iyi bir düzeydeler. Onlara sosyal ve hukuki bir takım haklar verilmiş durumda. Kadınların, yani Türkiye'deki kadınların diğer ülkelerdeki kadınlara göre çok fazla hakkı var. Türkiye'deki kadınlar kendi haklarını kendileri geri veriyorlar. Hiçbir tepki göstermiyorlar. Haklarına sahip çıkmıyorlar.

Sizin seramik heykel çalışmalarınızı da biliyoruz. Biraz seramik heykel hakkında bilgi verir misiniz?

Heykel ister seramikten yapılsın, ister farklı malzemedan yapılsın asıl görevi yapıldığı malzemeyi gözetmeksizin, biçimlendirilen duygunun aktarılmasını sağlamaktır. Belirli bir amaç için biçimlendirilen sırlı veya sırsız olarak pişirilerek sağlamlık kazandırılan seramik heykel, seramik teknikleriyle seramik malzemesinden yapılan estetik ve özgün bir bildirim aracı olan üç boyutlu yapının adıdır. Kısaca böyle tanımlanabilir.

Bir seramik eserde işlev sizce önemli mi?

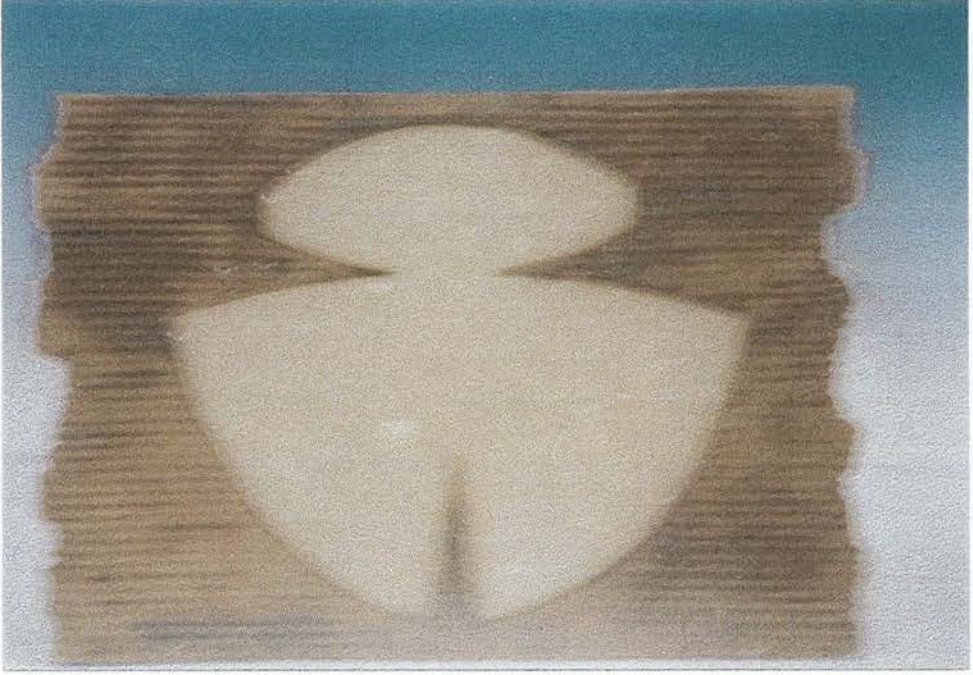
Sanat eseriye tabiki önemli değildir.

Seramikle başka malzemelerin birlikteliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

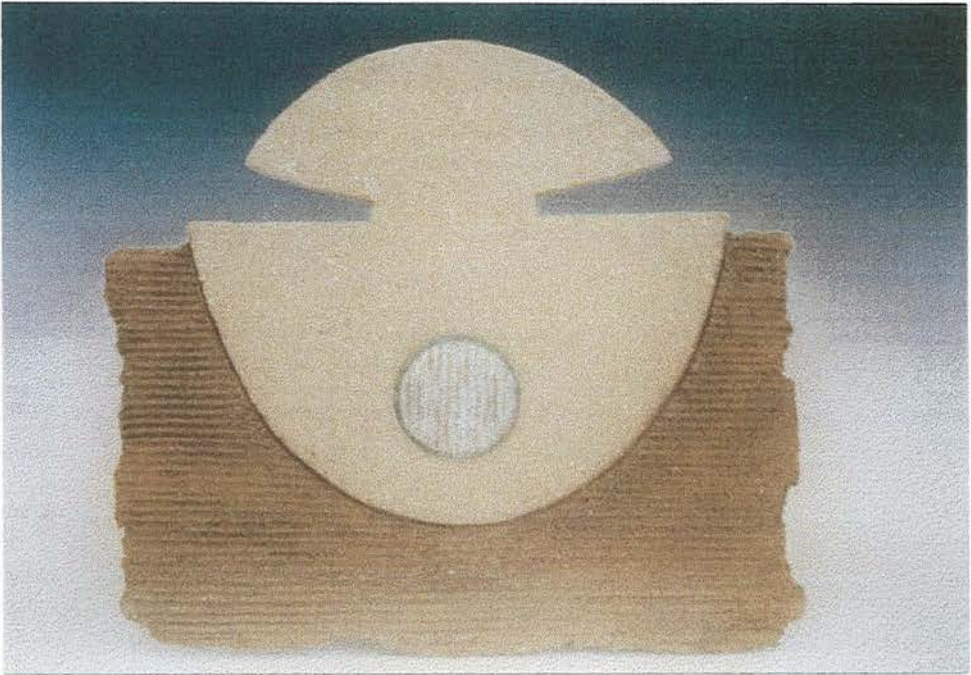
Kesinlikle katılıyorum. Olması da gerekli. Çünkü duygu ve düşüncelerimizi aktarmak için bazen bir malzeme yeterli olmuyor.

Resim 169- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu.

Resim 170- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu.

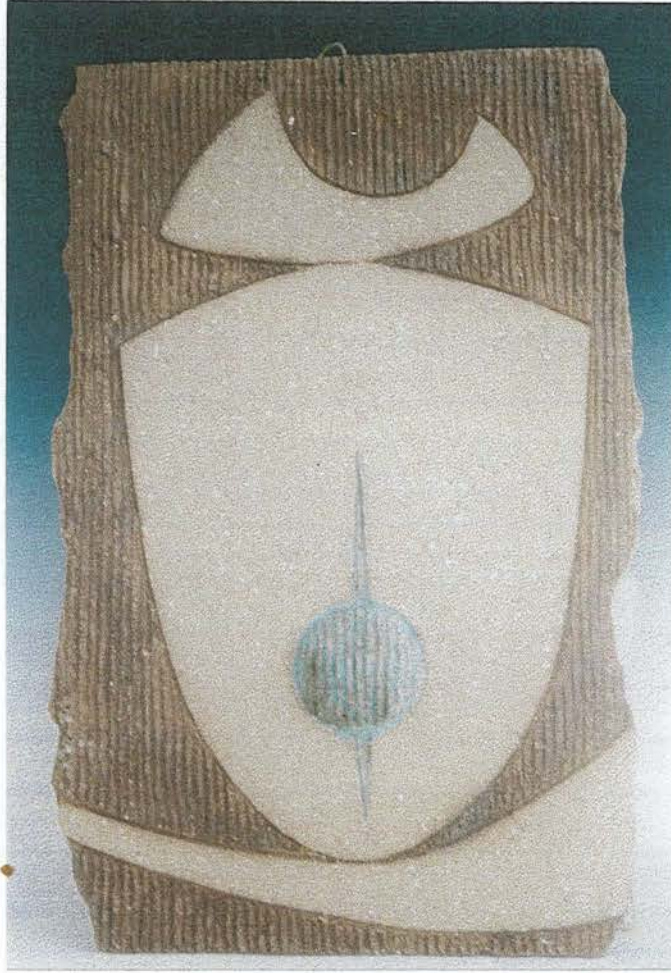
Resim 171- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu.

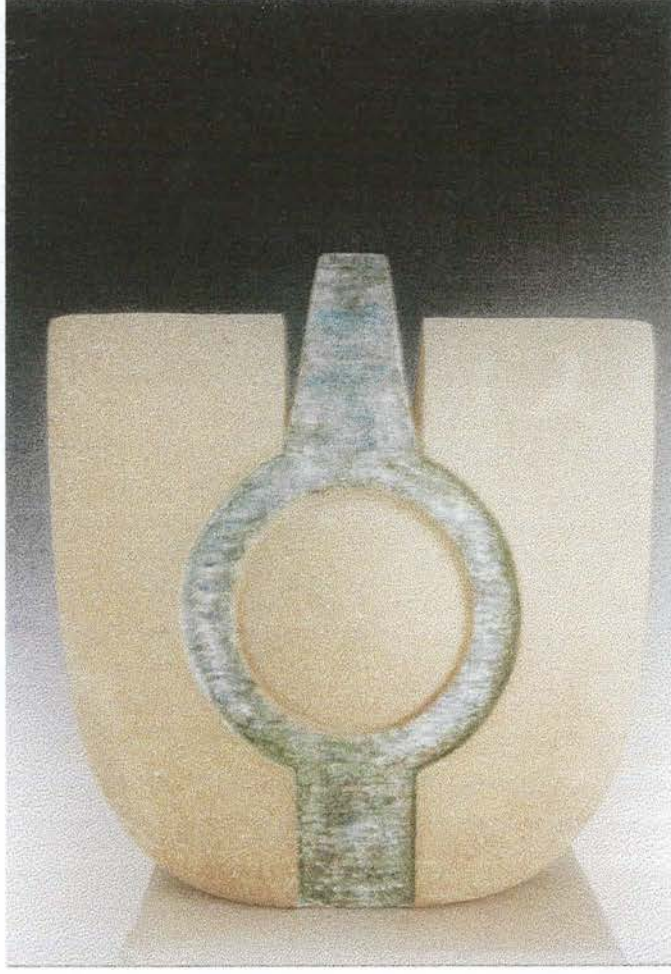
Resim 172- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu.

Resim 173- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu.

Resim 174- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Duvar Panosu.

Resim 175- Cemalettin Sevim, Seramik Ana Tanrıça, Form.

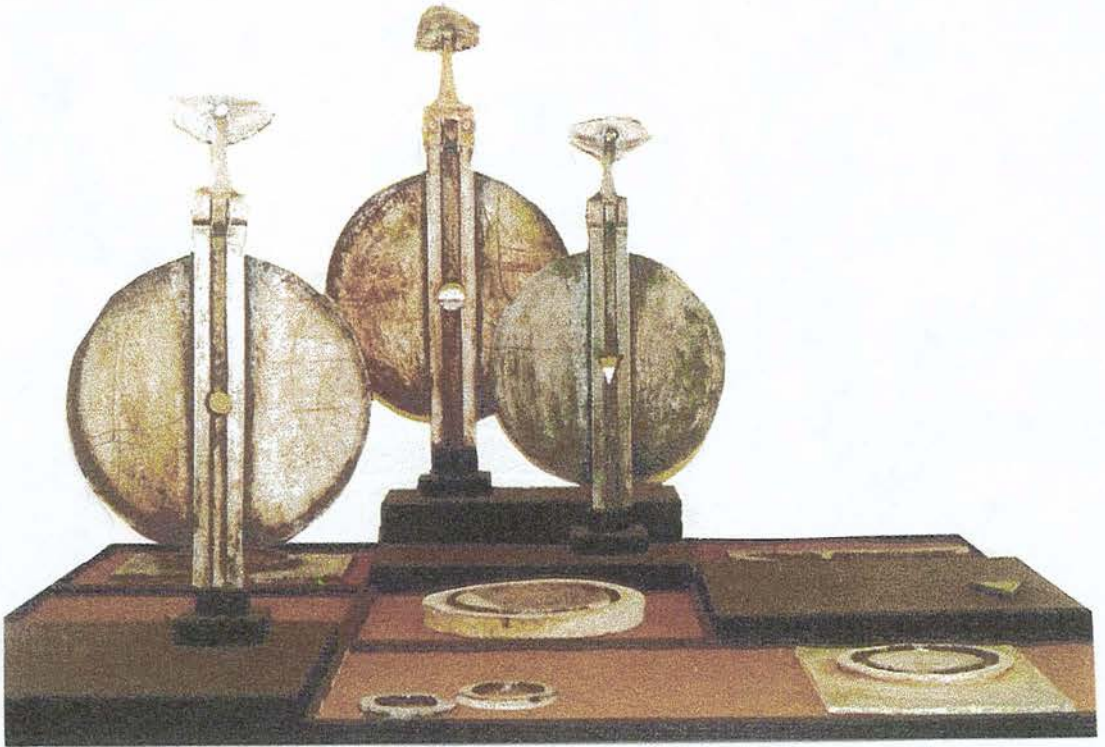
1.4. ŞEYMA REİSOĞLU NALÇA (İSTANBUL, 1959)

Sanatçı; Anadolu’da yaşayan biri olarak kaçınılmaz bir biçimde içinde bulunduğu geçmişle bağlantı kurma sorumluluğunu üstlenmiştir.

“Şeyma Reisoğlu Nalça sanatın Türkiye’deki temel sorunlarına eğilmiştir. Geleneksel ve modern arasındaki ilişkiler, modernin gelişimi ve post-moderne geçiş. Bu bağlamda yine insan figüründen yola çıkarak iki biçim üstünde çalışmıştır. Birincisi geometrik bir biçimden, üçgenden, ikincisi ise organik ve arkaik bir biçimden, bir ağaç gövdesinden türemiştir. Her ikisi de Anadolu uygarlıklarına gönderme yapan ve Neolitik idol-Kibele-Artemis kültlerini çağrıştıran figürlerdir” (Madra, 1992, s. 2).

Şeyma Reisoğlu Nalça çalışmalarını şöyle tanımlar; “Farklı akımların oluşturduğu yeni anlatım biçimlerinin denendiği günümüzde yaptığım seramik ile heykeli birbirinden ayırmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Ben çamuru, onun geleneksel işlevini kırarak, duyu ve düşüncelerimi yüklediğim bir araç olarak görüyorum. Amacım yaşanan bir hareket biçimini ortaya koymak, kişisel ve sanatsal bir plastik anlatıma varabilmek. Bunun adına ister seramik ister heykel deyin. Ben bu kavramları yaptığım işlerde birbirinden kopuk görmüyorum. Eğer heykeli yontu diye adlandırırsanız ben yontarak değil elleyerek, çoğaltarak oluşturuyorum.

Boşluğun ve kütlelerin sanatı günümüzde farklı teknikler ve anlatımlarla ifade edilmektedir. Çalışmalarım pişirme ve oksitleme gibi teknikleriyle seramiğe yakındırlar. Ama oluşumlarıyla heykeldir. Bence bu pek önemli değil. Bu yapıtın çağıyla kurduğu bağın sağlamlığı, çıktığı kültür ortamını özümsemiş olması, plastik özgünlüğüdür önemli olan” (Reisoğlu, 1990, s. 80).

Resim 176- Şeyma Reisoğlu Nalça, Dönüşüm, Seramik+Toprak+Demir+Tahta, 300x50x150 cm., 1988.

Resim 176’da görülen grup “üçer eşit heykelden oluşuyor. Her ne kadar birbirine eşit üretilmişlerse de, heykeller bir seri üretimden çok, iki sıra olarak dizilmiş nöbetçilere benziyor” (Madra, 1992, s. 2).

Resim 177- Şeyma Reisoğlu Nalça, Figür II, Seramik, 110x50ş20 cm., 1988.

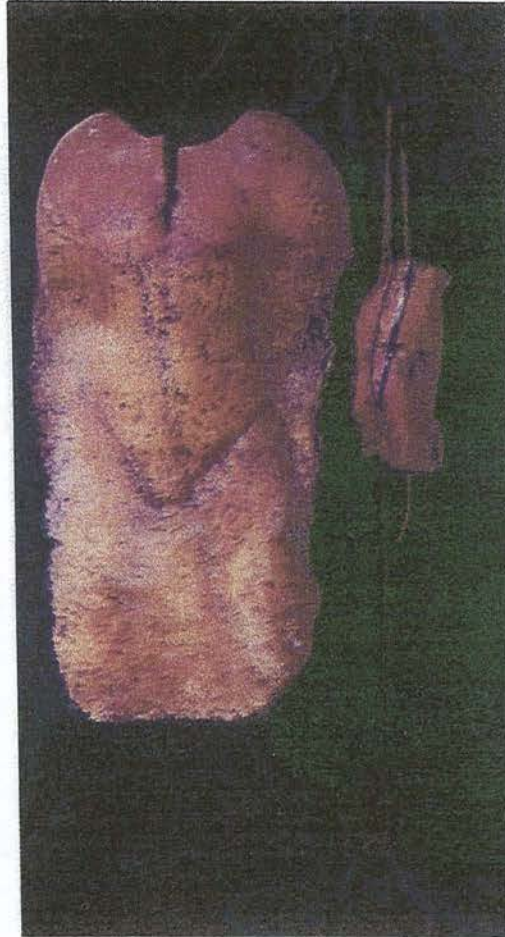
Şeyma Reisoğlu Nalça bu eserinde (Resim 177) ise yine karşımıza Kibele yorumuyla çıkıyor. Geleneksel ve modernin birlikteliğini çok sade bir anlatımla veriyor sanatçı.

Resim 178- Şeyma Reisoğlu Nalça, Figür II, Seramik, 110x45x20 cm., 1988.

Resim 179- Şeyma Reisoğlu Nalça, Seni Söyler Terkedilmişliğinde, Demir+Seramik, 180x100x50 cm., 1988.

Resim 180- Şeyma Reisoğlu Nalça, Figür, Seramik, 90x40x20 cm., 1988.

Sanatçının Resim 181’de görülen eserinde çok daha soyut olan bir yaklaşım izlenmiştir. Sanatçı geçmişin izlerini alıp çok daha çağdaş biçimlere dönüştürmüştür.

Resim 181- Şeyma Reisoğlu Nalça

Seramik, 120x50 cm., 1991.

Seramik, 120x50 cm., 1991.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DAKİ ANA TANRIÇALARIN GÜNÜMÜZ YORUMLARIYLA SERAMİK UYGULAMALARI

I. UYGULAMASI YAPILAN ANA TANRIÇALAR

Varoluşu dünyanın yaratılışına dayanan kil -ya da balçık- tohumları filizlendiren ve yaşamı var eden doğurgan madde olarak kabul olunagelmiştir. Kadın verimliliği, doğurganlığıdır. Toprak Ana'dır. Kadınlık; doğadaki güçler, besinlerin kaynağı olan toprak ve yaşamın ilk başladığı yer olan suyun arasında büyük bir bağlantı kurulabilir. Sabırla bir araya getirilen dört unsurun -su, toprak, ateş ve havanın- bilgece birleşiminin ardında saklı olan gizem heyecanlandırır insanı. Bütün bunlar, toprağın güçlerini keşfetmeye, onları birbirine karıştırmaya ve kudretli olmaya yöneliktir.

Günümüzde yüzlerce yıllık simgeler ve bilinçaltına atılan bazı sembollerin yeni bir estetik anlayışla ele alındıkları söylenebilir.

İnsanların ilk çağlardan bu yana kendilerini ifade edebilmek için bıraktıkları izleri yeniden keşfetmek olağanüstü bir serüvendir.

Formların şekillendirilmesinde kullanılan toprak tabiki Paleolitik Çağ'ın toprağı değildir. Dayanıklılığını arttırmak için içerisinde pişmiş seramik kırıkları bulunan şamotlu çamur denilen bir tür topraktır şekillendirilen.

Serbest şekillendirme ile yapılan formlarda kullanılan penceremsi boşluklar; bedenle ruh arasındaki duygusal bağlantıyı sağlamlaştırmak için açılmıştır.

Çalışmalarda kullanılan sarmal hareketler var olan ve yok olan, genişleyen ve daralan, gizlenen ve açığa çıkan yaşamsal kaosu vurgulamıştır. Yolculuğun ilk durağı ateştir. 1000 °C'de toprak sevdiği sudan ayrılır. Kenetlenir birbirine.

Üzerlerindeki gizemli sırlarıyla, primitif özellik yakalamaya çalışırlar çağdaşlıkla yarışarak. Gaston Bachelard bir yazısında şöyle der:

“Ne güzel bir çağda yaşıyoruz -usta ressam, seramikçi, çömlekçi oldular. İşte buradalar, renkleri pişiriyorlar. Ateşten ışık yapıyorlar. Kimyayı bakarak öğreniyorlar; maddeden onlara tepki göstermesini istiyorlar- bakmanın keyfini yaşayabilmek için. Malzeme daha yumuşakken, donukluğunu henüz üzerinden atmamışken, parlamaya başlamamışken ona vuracakları sırtı hazırlıyorlar”.

Çağın acımasızlığına, robotlaşmasına, duygusuzlaşmasına karşı dimdik ayakta kalabilmek için bir kez daha ateşle karşı karşıya getirilirler. Bu kez ısı biraz daha yükselir. 1200 °C'de sımsıkı sarılırlar gözenekler birbirlerine bir daha ayrılmamak üzere...

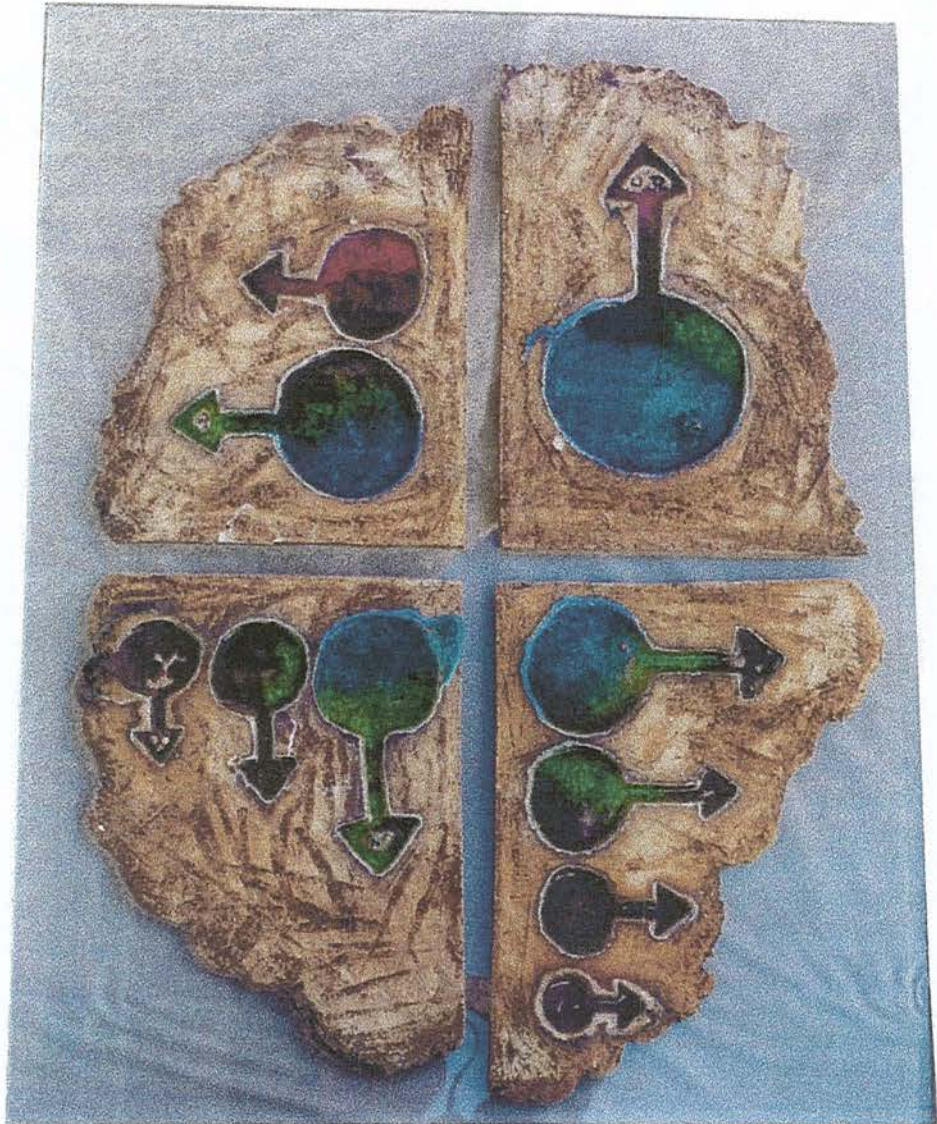
Kendilerini 20. yy.'da bir maskeli baloya gitmek için hazırlarlar son olarak. Tunç Çağı'ndan tanıdık gelen kurşun madenini giysi yaparlar üzerlerine. Onlar artık hazırdirler baloya gitmeye. Bazısı duvarda, bazısı incecik ayaklı standlarının üzerinde yerlerini alırlar

sonsuzluğa kucak açarak. İzleyicilerinin karşısında olmak ve iletişim zincirini koparmamak için dururlar öylece.

I.1. ANA TANRIÇA YORUMUYLA DUVAR PANOSU UYGULAMALARI

Resim 182- Duvar Panosu I

Resim 183- Duvar Panosu II

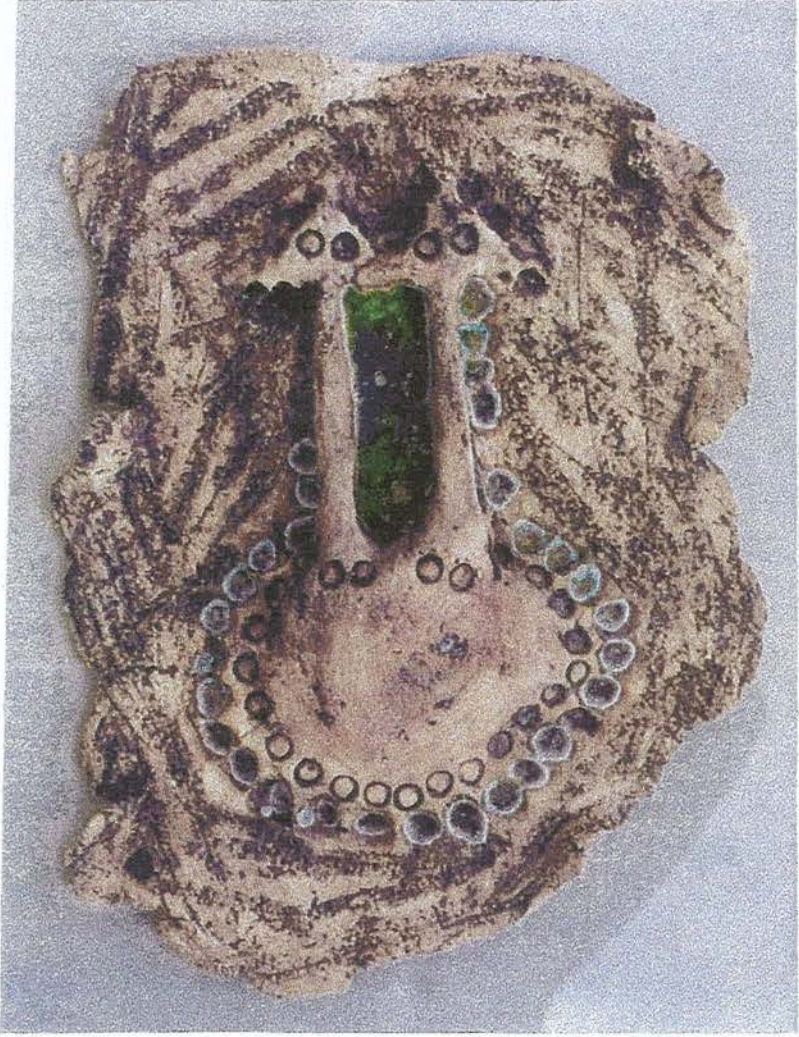

Resim 184- Duvar Panosu III

Resim 185- Duvar Panosu IV

Resim 186- Duvar Panosu V

Resim 187- Duvar Panosu VI

Resim 188- Duvar Panosu VII

Resim 189- Duvar Panosu VIII

I.2. ANA TANRIÇA YORUMUYLA ÜÇ BOYUTLU FORM
UYGULAMALARI

Resim 190- Küçük Kadınlar

Resim 191- Küçük Kadınlar Detay

Resim 192- Ana Tanrıça I

Resim 193- Ana Tanrıça I Detay

Resim 194- Ana Tanrıça II

Resim 195- Ana Tanrıça II Detay

Resim 196- Ana Tanrıça III

Resim 197- Ana Tanrıça III Detay

Resim 198- Ana Tanrıça IV

Resim 199- Ana Tanrıça IV Detay

Resim 200- Ana Tanrıça V

Resim 201- Ana Tanrıça V Detay

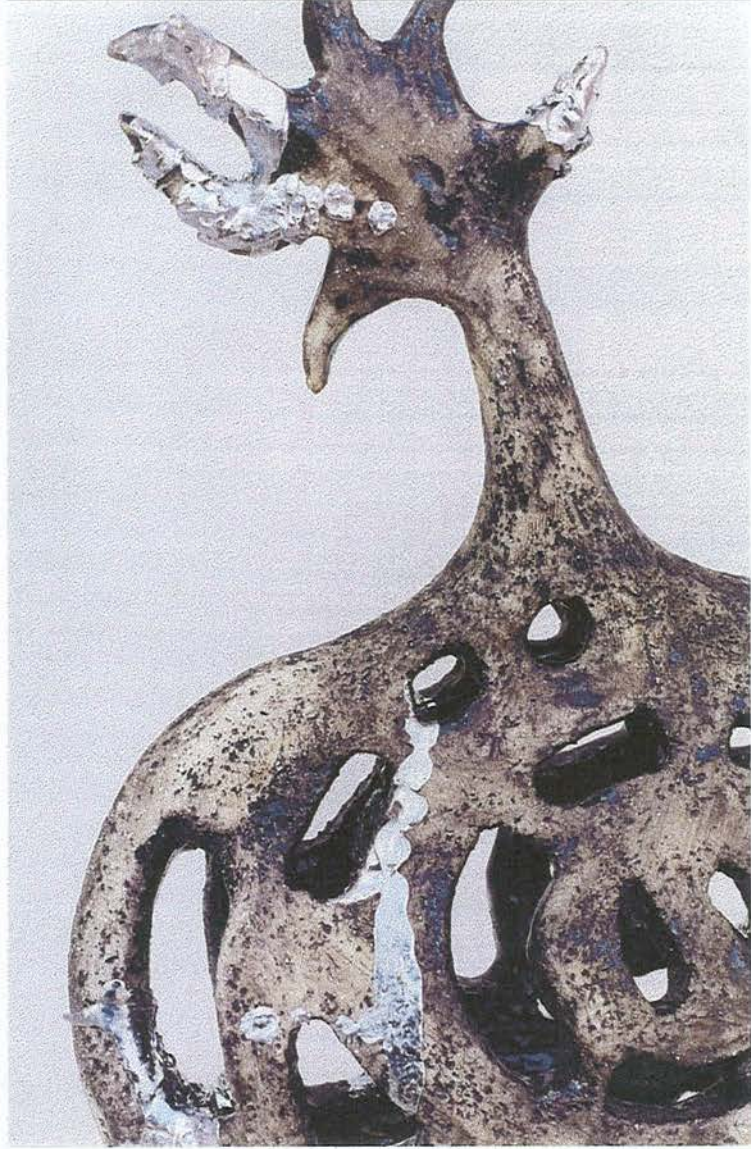
Resim 202- Ana Tanrıça VI

Resim 203- Ana Tanrıça VI Detay

Resim 204 – Ana Tanrıça VII

Resim 205 – Ana Tanrıça VII Detay

Resim 205 – Ana Tanrıça VII Detay

SONUC

Araştırılması yapılan konu sürekli ve kapsamlı olduğundan Paleolitik Çağdan, Hellenistik Çağın sonuna kadar olan dönem ele alınmıştır. Çalışmada kronolojik sıra takip edilmiştir. Çağlar arasındaki farklılık ya da benzerlikler saptanmaya çalışılmıştır. Paleolitik Çağdan (M.Ö. 60.000-10.000), Hellenistik Çağa (M.Ö. 333-30) kadar olan dönemde Anadolu'da bulunan ana tanrıça heykelcikleri detaylarıyla incelenmiştir.

Daha sonra Modern Türk Seramik Sanatında, konu paralelinde yapıtlar gerçekleştiren seramik sanatçıları ele alınmıştır. Sanatçıların eserlerindeki çıkış noktaları, gelişim ve üretim süreçleri incelenerek örneklenmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, ana tanrıça heykelciklerinin Anadolu kültür ve sanatında çok önemli bir yeri olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

EKLER

SÖZLÜK

- Astar : Angobe (angop), badana, slip olarak da bilinen sulandırılmış, renklendirilmiş kile verilen ad.
- Bezek (Dekor) : Bezemeyi oluşturan ve çeşitli örge ve ögelerden meydana gelen biçim dizgesi.
- Bız : Üçgen ya da kare kesitli, sivri uçlu, saplı ve delik delmek için kullanılan bir el aracı.
- Dekor : Bir iç mekanı bezeme, süsleme ve de döşeme amacıyla yerleştirilmiş ya da eklenmiş ögeler bütünü.
- Ergitilme : Ergitme işlemi.
- Figürin : Genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolayca taşınabilir nitelikte üç boyutlu küçük sanat yapıtı. Taş, ahşap, metal, pişmiş toprak vs. gibi her tür malzemeden yapılabilir.
- Fresk : Yaş siva üzerine suda çözülmüş boya pigmentleri kullanarak yapılan duvar resmi.
- Gliptik : Yunanca'da taş ve metal üzerine figürlerin kazınarak işlenmesiyle tanımlanan sözcük. Mühür oyma sanatı. Eskiden kıymetli taşlar üzerine çukur olarak figürler ve yazılar oyulur ve yumuşak kil ve benzeri üzerine basılarak ait olduğu kimsenin işareti çıkarılırdı. Bunlar yüzük olarak parmakta taşınırdı.
- Güneş Kursu : Törensel sembol. Bazıları hayvan figürleri, bazıları geometrik süslü daire veya dikdörtgen biçimli olan ve bir sopaya geçirilerek dinsel törenlerde taşındığı sanılan objeler.
- Hiyeroglif (Hieroglyph) : İnsan ve eşyaların basitleştirilip sembolize edilmiş biçimlerinden çıkmış eski Mısır yazısı.
- İp bezemesi : Çamur yaşken üstüne bir ip bastırılarak ya da çizilerek oymalar ve yatay şeritlerle süsleme işleminin adı.

Kadeş Antlaşması	: Hititler ve Mısırlılar arasında yapılan ilk devletlerarası antlaşma.
Kalkolitik	: Maden-Taş Çağı
Kurs Biçimli Gövde	: Güneşe benzetilen dairesel biçimli ana tanrıça gövdesi.
Kült	: Mezar eşyası.
Megaron	: Klasik Yunan Çağı öncesinde uygulanmış bir yapı tipi. Genel olarak konut, seyrek olarak salon ya da kamusal mekan işlevi görmüştür. Erken Tunç Çağı'nda ortaya çıkmıştır.
Mezolitik	: Orta Taş Çağı (Mezos=orta) (Lithos= taş)
Mühür Matrisi	: Genellikle malzemesi değişik taşlardan olan silindir ve damga biçimlerinde bir gereç.
Narfutivite	: Anlatımcı üslup, öyküleyici üslup.
Neolitik	: Yeni Taş Çağı, Cilalı Taş Çağı
Ortastad	: Eski Mezopotamya, özellikle Asur ve Hitit mimarlıklarında yapının zemin nivelosunun üstünde kalan ve alışılmışın üstünde boyutlara sahip, bezeli duvar kaplama taşı. Ana kapıların iki yanında yer alan ve genellikle kanatlı boğa biçiminde işlenmiş devasa taş bloklara denir.
Paleolitik	: Yontma Taş Çağı, Eski Taş Çağı
Perdah	: Bir maden levhayı, duvarı ya da topraktan yapılmış bir objenin yüzeyini iyice düzlemek, parlatmak .
Prehistorya	: Tarih Öncesi
Pubis	: Kadın cinsel organı.
Rhyton (Riton)	: Tanrıya içki sunmak amacıyla yapılan aslan, boğa, koç b. Gibi hayvan biçimli kaplara verilen ad.
Satrap	: Perslerde il yöneticisi, vali.
Sembol	: Birşeyi tanıtan, temsil eden biçim, alamet. Soyut bir fikri ifade eden timsal.
Tholos	: Miken Döneminde görülen yuvarlak planlı ve bindirme kubbeli yeraltı mezar yapısı.

- Trundholm : Damimarka'da bir yer.
- Tunç : Kalay ve bakırın karışımı.
- Urna : Antik Roma'da taş, pişmiş toprak ya da tunçtan yapılan vazoya benzer kapaklı veya kapaksız kap.
- Varak : Çok ince gümüş veya altın levha. Yaklaşık bir pelur kağıdı inceliğinde olan varak, geçmişte cilt ve tezhip işlerinde kullanılırdı.

KAYNAKÇA

- Akşit, İlhan. **Lycia**, Cem Ofset Matbaacılık Sanayii A.Ş., İstanbul, 1989.
- Aktüre, Sevgi. **Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
- Alkım, Handan, U. Bahadır. Önder, Bilgi. **İkiztepe I Birinci ve İkinci Dönem Kazıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- Altınsapan, Erol. **Sanat Tarihi Ders Notları**, Ana. Üni. Yayını, Eskişehir, 1985.
- Akurgal, Ekrem. **Anadolu Uygarlıkları**, Net turistik Yayınlar Sanayii ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1989.
- Arcasoy, Ateş. **Seramik Teknolojisi**, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1983.
- Bayladı, Derman. **Uygarlıklar Kavşağı Anadolu**, Say Yayınları, 1996.
- Cömert, Doç.Dr.Bedrettin. **Mitoloji ve İkonografi**, Hacettepe Üni. Sosyal ve İdari Bilimler Sanat Tarihi Bölümü Yayını, Ankara, 1980.
- Çobanlı, Zehra. **"Ellerine Yüreklerine Sağlık"**, Sakarya Gazetesi, Eskişehir, Şubat-1998.
- Darga, A. Muhibbe. **Hitit Sanatı**, Akbank Kültür ve Sanat Yapıtları, İstanbul, 1992.
- Diren,Sadi. **"Seramikte Kırk Yıl"**. Sanat Çevresi, Sayı: 127, İstanbul, 1989.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. **Tanrı Yaratan Toprak Anadolu**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. **Anadolu Uygarlığı**, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
- Getty, Adele Goddess. **Mother of Living Nature**, Trames and Hudson Ltd., London. 1990.
- Gombrich, E.H., **Sanatın Öyküsü**, Evrim Matbaacılık, 1986.

Kabaağaçlı, Cevat Şakir. **Anadolu Tanrıları**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1983.

Kansu, Dr.Şevket Aziz, **İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler**, I.Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1946.

Kutlu, Emre. **Yanarlar, Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı 22, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.

Mellaart, James. **Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988.

Morris, Desmond. **The Art of Ancient Cyprus**, Phaidon Press, Oxford, 1985 (Bilkent Kütüphanesi).

Özer, Mehmet. **“Şeyma Reisoğlu ile Seramik ve Heykel Söyleşisi”**, Hürriyet Gösteri Dergisi, Sayı: 115, İstanbul, 1990.

Özgüç, Tahsin. **İnandıktepe (Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

Özgüç, Tahsin. **Kültepe-Kaniş II Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Dizi, Sayı 41, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1966.

Sinemoğlu, Prof.Dr.Nermin. **Sanat Tarihi**, İstanbul, 1984.

Sözen, Metin- Tanyeli, Uğur. **Sanat, Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul, 1992.

Tayanç, Füsün Tunç. **Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın**, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1981.

Erdinç Bakla 40. Sanat Yılı 1. Seramik Sergisi, Tolga Eti Sanatevi.

Erdinç Bakla Seramik Sergisi, Emlak Bankası Sanat Galerisi.

Mediterranea, Eczacıbaşı Yayınları, İstanbul, 1998.

Orkun-Ozan Sanat Galerisi, 97-98 Sergi Takvimi.

Sadi Diren Sergisi, Aksanat, Akbank Kültür Sanat Eğitim Merkezi.

**Sanat Tarihi Ansiklopedisi, (Görsel Güzel Sanatlar Ans.) Görsel Yayınları,
İstanbul, 1983.**

**Şeyma Reisoğlu Nalça, 4. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali,
Türkiye, Ankara, 1992.**

Tanrılar ve Tanrıçalar, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1992.